
HET LAND VAN NEVELE

juni 2003

jaargang XXXIV

aflevering 2

Verantwoordelijke uitgever: J. LUYSSAERT, Veldestraat 26, 9850 Merendree

INHOUD

J. LUYSSAERT, Het kerkelijk leven te Meigem volgens de visitatieverslagen van Bisschop Triest (1623-1654)	105
S. DE GROOTE, J. LUYSSAERT, Virginie Loveling over de deelgemeenten van het Land van Nevele in haar dagboek 1914-'18	128
A. MARTENS, Mea culpa. Over de precieze ligging van de oude herbergen "De Koning van Spanje" en "Het Land van Nevele" te Hansbeke	153
G. VAN STEENKISTE, Maatschappelijke toestand in Zeveren in 1819	158
W. DE CLERCQ, KLAD, De Kale-Leie archeologische dienst: behoeder en ontsluier van het ondergronds erfgoed in de Kale-vallei	165
G. POTVLIEGHE, De plaats van de familie Lovaert in de orgelbouwkunst in Vlaanderen	169
A. BOLLAERT, Het Lovaertorgel van De Pinte speelt opnieuw	182
Verslagen	185

MENSEN VAN TOEN

A. BOLLAERT, De Heer van Nevele bezat een windmolen in Nederland	199
R. DEBBAUT, Van Bachte-Maria-Lerne naar Maldegem. Strubbelingen rond het onderhoudsgeld voor een onwettig kind	200
A. MAERTENS, Sprokkels uit het oude Hansbeke	208
R. TUYTSCHAEVER, Sprokkelingen uit de krant	214

HET KERKELIJK LEVEN TE MEIGEM VOLGENS DE VISITATIEVERSLAGEN VAN BISSCHOP TRIEST (1623-1654)

INLEIDING

Concilie van Trente¹

Met het Concilie van Trente (1545-1563) wilde de kerk een antwoord geven op de reformatie door de katholieke leer duidelijk vast te leggen en door maatregelen te nemen tegen de bestaande wantoestanden. Maar de politieke onrust in de Nederlanden heeft het hervormingswerk vertraagd en pas in 1607 kwam de katholieke hervorming in onze gewesten op dreef. Een conciliedecreet van Trente verplichtte de bisschoppen om de twee jaar alle parochies van hun bisdom te bezoeken, maar ze moesten geen verslag uitbrengen over hun bezoeken, vandaar dat bisschoppelijke visitatieverslagen uitzonderlijk zijn. Bisschop Antonius Triest maakte hierop een gelukkige uitzondering.

Bisschop Antonius Triest

Antoon Triest werd geboren te Beveren-Waas in 1576, als zoon van een adellijke familie. In 1596 behaalde hij aan de universiteit van Leuven het diploma van licentiaat in het burgerlijke en kerkelijk recht. In 1622 werd hij bisschop van Gent en gedurende 35 jaar heeft hij zich bijzonder ingezet voor het religieus herstel in zijn bisdom.

Gemiddeld om de drie jaar bezocht hij persoonlijk alle parochies. Samen met zijn secretaris en de deken trok hij van de ene parochie naar de andere. Soms bezocht hij twee tot drie dorpen per dag.

Van elk bezoek maakte Triest aantekeningen in het Latijn. Zijn geschrift is gotiek en moeilijk leesbaar. De bisschop diende trouwens geen zorg te besteden aan zijn geschrift want de verslagen waren voor hem persoonlijk

¹ H. VERVAEKE, *Het kerkelijk leven in de dekenij Deinze onder deken Michiel Zachmoorter (1612-1660) en bisschop Antoon Triest (1622-1657)* in *Het Land van Nevele*, jg. 13 (1982), afl. 3-4, p. 153-159.

bestemd. Ze mogen dan ook als een soort kladwerk worden beschouwd.² In 1976 verzorgde M. Cloet de volledige Latijnse tekstuitgave van de verslagen.³

Het is niet zo eenvoudig om deze Latijnse tekst in het Nederlands te vertalen: het woordgebruik van Triest verschilt van het klassieke Latijn, zijn zinnen zijn zeer kort, bijna in telegramstijl neergepend en hij gebruikt vaak geen werkwoord.

De Nederlandse vertaling werd jaren geleden gemaakt door wijlen Jozef Van de Castele, bestuurslid van de heemkundige kring van 1976 tot 1992, maar op zijn nagelaten handschrift stond geschreven “onverbeterd”. Daarom hebben we de vertaling nog eens laten overdoen door twee studenten klassieke filologie. Ik dank van harte Sarah Desmedt en Dries De Crom die zich met grote nauwkeurigheid van hun taak gekwetten hebben. Tenslotte heb ik de twee vertalingen tot een vlot leesbare tekst samengebracht.

De parochie Meigem

In 1559, onder de regering van Filips II en het pontificaat van Paulus IV, werden in de Nederlanden verscheidene nieuwe bisdommen opgericht. Het oude bisdom Doornik werd gesplitst in drie bisdommen: Doornik, Brugge en Gent.

Het bisdom Gent bestond uit zeven landelijke dekenijen: Evergem, Oudenaarde, Hulst, Sint-Niklaas-Waas, Dendermonde, Deinze en Tielt. Tot 1642 maakte Meigem deel uit van de dekenij Deinze.

Om een beter beheer mogelijk te maken, werden in dat jaar de grenzen van de dekenij lichtjes gewijzigd en Meigem en Poesele behoorden nu tot de dekenij Tielt.⁴

Bestuurlijk maakte Meigem deel uit van de heerlijkheid of baronie Nevele en had een oppervlakte van 734 ha. Berekend op de communicantencijfers

² J. VAN DE CASTEELE, *Nevele in de visitatieverslagen van bisschop Triest*, in *Het Land van Nevele*, jg. 7 (1976), afl. 4 p. 187-188.

³ M. CLOET, *Itinerarium visitationum Antonii Triest episcopi Gandavensis (1623-1654). De visitatieverslagen van bisschop Triest*, Leuven, 1976.

⁴ M. CLOET, *Het kerkelijk leven in een landelijke dekenij van Vlaanderen tijdens de XVIIe eeuw. Tielt van 1609 tot 1700*, Leuven, 1968, p. 77-80.

telde het in 1630 ongeveer 375 inwoners, in 1639 was dat aantal gestegen tot ongeveer 500 personen en dat cijfer bleef ook in 1687 ongeveer zo.⁵

De dekens Zachmoorter en De Mol

In het katholieke herstel na het Concilie van Trente speelde de deken een belangrijke rol. Hij was de schakel tussen de bisschop en de lagere geestelijkheid. Jaarlijks diende hij zijn parochies te visiteren.

Zachmoorter⁶

Tot 1642 maakte Meigem deel uit van de dekenij Deinze en werd bezocht door deken Michiel Zachmoorter (1612-1660). Michiel Zachmoorter werd in 1612 benoemd tot deken van Deinze en heeft zijn taak zeer ernstig opgenomen. Hij bezocht regelmatig zijn parochies. Voor de periode 1613-1660 bleven 37 visitatieverslagen van hem bewaard. Het is echter bekend dat hij zijn dekenij 44 maal bezocht. Het herstel en de opbloei van het godsdienstig leven in de dekenij Deinze zijn vooral aan zijn inzet te danken. Velen hebben hem geprezen om zijn ijver, vooral dan bisschop Triest zelf.

De Mol⁷

Vanaf 1642 maakte Meigem deel uit van de dekenij Tielt en werd gevisited door deken Joannes De Mol. Zijn bestuur viel ongeveer samen met het episcopaat van A. Triest. In september 1616 werd hij benoemd tot deken van Tielt en bleef deken tot kort voor zijn dood in 1657, dus enkele jaren voor het overlijden van bisschop Triest.

DE TIEN BISSCHOPPELIJKE VISITATIEVERSLAGEN VAN MEIGEM

14 september 1624

Deze kerk is goed hersteld, alhoewel hier en daar nog een lichte herstelling dient te gebeuren, zo zouden nog de toren en enkele delen van de kerk met

⁵ M. CLOET, *a.w.*, p. 81 en H. VERVAEKE, *a.w.*, p. 162.

⁶ H. VERVAEKE, *a.w.*, p. 155, 163-166.

⁷ M. CLOET, *a.w.*, p. 98 e.v.

schaliën moeten bedekt worden. De versiering van de kerk zou behoorlijk zijn, mochten enkele passende schilderijen aan de altaren aangebracht zijn; enkel het altaar van de H. Nikolaas is gewijd. Er is geen pixis en geen monstrans. Het Allerheiligste rust in de corporale, gesloten in een beurs die kan gedragen worden en die ligt in een houten tabernakel dat aan de muur is bevestigd. De H. Olie wordt in gewone bussen bewaard. De doopvont is behoorlijk, de biechtstoel is reglementair en de preekstoel is passend. De pastoor is graag gezien bij zijn parochianen, nu verblijft hij ter plaatse, wat hij vroeger gewoonlijk niet deed. Er zijn hier ongeveer 50 gezinnen. De huwelijks- en doopregisters - er zijn geen overlijdensregisters - worden door de pastoor of de koster bijgehouden, maar de namen van de getuigen bij de huwelijken worden niet genoteerd.

12 mei 1627

Vormsel toegediend en eetmaal gebruikt. Diezelfde dag, voor het eetmaal, heeft hij hier twee altaren gewijd, het hoofdaltaar ter ere van de H. Drieuldigheid, het tweede ter ere van de H. Maagd Maria; hij heeft verscheidene christen-gelovigen gevormd. Het kerkhof is min of meer omheind en de kerk is van haar uitrusting voorzien. Het tabernakel is een kast aan de muur gehangen waarin ik een koperen pixis vond, maar het lichaam des Heren wordt in een zilveren vasculum (= busje) bewaard. De biechtstoel is reglementair. De sacristie is klein, donker en vochtig en ze krijgt slechts wat licht langs een klein gat. Er dienen grote herstellingen uitgevoerd te worden aan het dak van de kerk en de toren, wat de inwoners hopen deze zomer te doen. De doopvont is behoorlijk maar er is geen doopkapel. De preekstoel is goed. Kerkfabriek en armendis zijn arm; de goederen worden nochtans goed beheerd. De bisschop deed hier bij verschillende personen navraag naar de levenswijze, de omgang en de ijver van de pastoor; ze gaven allen een gunstig oordeel, uitgezonderd Willem Mestdach die zei dat de pastoor niet altijd bereidwillig was als hij bij zieken geroepen werd; zo zijn de vrouw van Judocus de Gruters en die van Johannes Mijs zonder sacramenten gestorven. Er is hier ook een kapelanie gesticht die een Deinzenaar aan een familielid heeft toegewezen met de verplichting van een mis per week op te dragen; daar er hiervoor een oplossing geweigerd werd, worden de missen niet gecelebreerd. De pastorie is goed, maar ongerieflijk en ver afgelegen. Naast de pastorie ligt er nog een goed dat een cijns van het pastoorsambt is maar het wordt slecht onderhouden hoewel het

vruchtbare en goede grond is. De pastoor vroeg uitstel voor de herstelingsweken omdat hij meer dan 1200 fl. besteed heeft aan de herstelling van de pastorie. De koster woont ook tamelijk ver van de kerk, daarom stelde de pastoor mij voor een huis te laten bouwen op een hoekje van het kerkhof dat hij mij getoond heeft. Hij vond dat het daar gemakkelijk kon gebouwd worden zonder enig nadeel voor de kerk én met groot gemak voor de parochianen en de pastoor. Naar het zeggen van de pastoor voldoen allen aan de voorschriften van de kerk met uitzondering van twee personen. De pastoor vertelde dat er ook nu en dan een zekere duiveluitdrijver uit Oudenaarde opdook wiens naam door Aegidius de Groote werd genoemd, maar de pastoor was die naam vergeten; hij beloofde inlichtingen te zullen nemen. De pastoor wordt door de deken van wellust beschuldigd en ook van verdachte omgang met een vrouwtje uit Gent en met zijn meid die de deken jong en net vindt, maar wat misvormd. De pastoor beloofde beterschap. Na de maaltijd en na een bevredigende dag is de bisschop omstreeks vijf uur terug naar Gent vertrokken.

14 september 1630

Diezelfde dag, na het eetmaal, bezocht de Eerwaarde Heer de kerk en hij vond ze in dezelfde toestand als vroeger, wat in alles wijst op verwaarlozing. Er zijn hier ongeveer 252 paasplichtigen die allen voldoen, met uitzondering van twee personen Petrus de Blyck en Franciscus Wittewronghe, die nooit de kerkelijke diensten bijwonen. De pastoor wordt verdacht van onkuisheid; het is een hovaardige man; hij verwaarloost de vespers te lezen, onder voorwendsel dat hij geen boeken heeft, en (hij verwaarloost) ook de verklaring van de christelijke leer die hij slechts uiteenzet in zijn sermoenen. Er zijn hier geen fundaties voor missen; er is hier ook geen of weinig zorg voor de viering van de feestdagen omdat er hier geen officieren (d.i. medewerkers van de baljuw) wonen. De pastoor schijnt weinig ijver aan de dag te leggen; hij heeft geen lijst van de gezinnen van de parochie aangelegd en geen parochieregisters (doop-, huwelijks- en overlijdensregisters) die volgens de decreten verplicht zijn. De rekeningen zijn tamelijk nauwkeurig, maar hier en daar zou er een nauwkeurigere beschrijving moeten zijn van de grenzen van de gronden en van de hypothecaire renten.

26 juni 1633

Diezelfde dag, voor het eetmaal, bezocht hij de kerk en vond ze in dezelfde ellendige toestand als voorheen; ze moet nog steeds hersteld worden. De uitrusting van de kerk is arm. De missen, de catechismus en de vespers neemt de pastoor niet ter harte, zelden geeft hij catechismusonderricht en zelden doet hij ook de vespers. Er zijn hier geen fundaties voor missen. Er is hier een armzalig tabernakel waarin een koperen pixis rust. Alles getuigt van de nalatigheid van de pastoor. Naar zijn voorbeeld is ook de koster slordig. Hier wonen geen officieren of leden van de magistraat. De kerk- en dismeesters zijn eerlijke mensen. Er zijn 251 paasplichtigen die allen voldoen, met uitzondering van drie personen, die de pastoor niet als verdacht beschouwt. Een van hen leeft in vrijwillige echtscheiding, hij heet Judocus en zijn echtgenote heeft hij in Vinkt achtergelaten. De parochieregisters zijn in orde. Er zijn hier geen rechtstaksen geïnd.

10 september 1637

De bisschop is 's morgens vroeg uit Gent vertrokken en heeft de kerk van Meigem bezocht die hij in een zeer miserabele staat vond. Het dak is gedeeltelijk met stro, pannen en schaliën bedekt en bijna overal regent het binnen. De toren dreigt in te storten. Er is geen doopkapel, geen ander tabernakel dan een soort kast. De uitrusting is gering. Anders is de sacristie goed. De pastoor lijkt de zaken niet ter harte te nemen. Zelden predikt hij en dan nog maar bij wijze van catechismusonderricht, onder het voorwendsel dat de kinderen niet gedwongen worden er naar toe te komen; zelden doet hij ook de vespers. Er is hier geen lijst van de godvruchtige fundaties. De feestdagen worden hier niet goed onderhouden. Er zijn 300 paasplichtigen van wie de pastoor zegt dat ze voldoen en er zijn geen verdachten (van ketterij) buiten Marinus Mestdach en Joannes de Scuttere. Simon de Laere leeft in onmin met zijn vrouw. De rekeningen van de kerk en de amendis zijn tamelijk nauwkeurig, maar de cijnsheffers en schuldenaars betalen maar om de twee jaar, hoewel de kerk hun geld erg nodig heeft. De parochieregisters worden deels door de pastoor, deels door de koster bijgehouden. Over de magistraat, de voorzitters van de kerkfabriek en armendis en de bevolking wordt niets anders dan goeds verteld, evenals over de pastoor en de koster. De pastorie is in goede staat. Het kerkhof is van een omheining voorzien.

19 september 1640

Diezelfde dag, na de maaltijd, bezocht hij deze kerk die hij in dezelfde erbarmelijke toestand vond en die bijna geen uitrusting heeft, hoewel de rekeningen kloppen zoals vroeger. Het lijkt erop dat de kerkelijke aangelegenheden door de pastoor noch door de kerkmeesters ter harte genomen worden; voor die laksheid heeft de Zeereerwaarde Heer ze dan ook een scherpe berisping gegeven. Er zijn hier 300 paasplichtigen onder wie vijf of zes verdachten (van ketterij), hoewel allen voldoen aan de paasplicht. De pastoor lijkt maar weinig bezielde en ijverig te zijn. De pastorie dreigt door de slechte staat van de fundamenten in te storten, tenzij er tijdig wordt ingegrepen. Anders is zij behoorlijk en goed onderhouden, maar ze is veel te ver van de kerk afgelegen.

4 september 1642

In de vroege morgen vertrok ik uit Deinze en bezocht de kerk die ik nu veel beter uitgerust heb aangetroffen dan vroeger en de toren was nu volledig hersteld (herbouwd). De sacristie is nogal netjes. De pastoor is een zwaar-moedig man, nochtans is hij goed en ijverig. Zijn huis is nu buiten alle gevaar van instorting. Hij wordt door de parochianen graag gezien. Er werd een schepen aangesteld zonder dat men het oordeel van de pastoor ingewonnen had. Er zijn ca. 300 paasplichtigen en allen voldoen. Marinus Mestdach en al zijn zonen zijn verdacht van ketterij. Het is hier de gewoonte de kinderen pas op zondag te dopen, zelfs als ze op een maandag geboren worden. De rekeningen en registers zijn in regel. Franciscus van Renterghem heeft zich aan de echtgenote van Jacobus Salens vergrepen, er wordt gevreesd dat hij de man zal slaan en zijn kinderen wonen de kerkdiensten niet bij. De echtgenote van de onderwijzer van Deinze, zo wordt er hier verteld, wordt verdacht van ongepaste omgang te hebben met Aegidius de Neve en ze woont zelden de kerkdiensten bij. Voor de rest is hier alles in orde.

13 mei 1644

Diezelfde dag vond ik het dak en de toren van de kerk behoorlijk hersteld, maar zo was het niet met de sacristie, want deze dient vlug een grote herstelling te ondergaan. Anders is de kerk, gezien de middelen waarover men

beschikt, tamelijk goed uitgerust. De rekeningen zijn tamelijk juist, maar toen men de boekhouding controleerde, werden voor elke rekenplichtige 9 flor. geteld. De helft ervan was voor de Nevelse klerk en de zijnen, de andere helft voor de parochianen die de som op de hoger vermelde rekening brachten.

De levenswijze van de pastoor werd niet aan een onderzoek onderworpen daar geen enkele inwoner verschenen is. Deze legde gunstige getuigenissen af over zijn parochianen; er zijn 340 paasplichtigen waaronder een zoon van N. Mestdach niet wil voldoen; de anderen hebben zich gebeterd. De kinderen worden hier verplicht naar het catechismusonderricht te komen, anders worden de ouders beboet met 10 stuivers ingevolge een edict uit Nevele.

4 mei 1649

Vormsel toegediend. In de vroege morgen vertrok ik uit Nevele. Ik bezocht nu de kerk die ik geheel hersteld aantrof, eveneens de toren die nu in goede staat is. De muren van de sacristie werden door dieven doorboord en alles werd ontvreemd. Verder is de kerk tamelijk goed versierd, één altaar is nog niet gewijd; er zijn geen zilveren pixis en monstrans. Sinds 1644 werd er geen verslag meer uitgebracht over de rekeningen, anders zijn ze tamelijk nauwkeurig. De parochieregisters beantwoorden aan de decreten. Er zijn 200 paasplichtigen die allen voldoen, en naar de getuigenis van de pastoor zijn het allen goede lieden, maar in de omgeving zijn er heel wat verdachten (van ketterij). Deze kerk werd door de inwoners hersteld. Inmiddels werd er tegen de tiendeheffers opgetreden omwille van het heffen van een of andere belasting. De pastoor leeft in goede verstandhouding met zijn parochianen en de naburige parochies, maar hij is zo klein van gestalte en zo gierig. Zijn huis is te ver van de kerk afgelegen; het is een goed en ruim huis met grachten omwald. Aan het pastoorsambt is hier een hoog inkomen verbonden.

26 augustus 1650

Het altaar werd gewijd en door de pastoor werd de inzegeningmaaltijd gegeven. Diezelfde dag vond ik deze kerk in dezelfde erbarmelijke toestand als verleden jaar; het kerkhof is omheind. Er blijft nog een altaar te wijden dat nochtans overbodig blijkt. De pastoor leeft in goede verstandhouding met de hele gemeenschap die uit ca. 500 paasplichtigen bestaat. Er wordt

gezegd dat hij wat vrijgevinger geworden is tegenover zijn confraters. Zijn huis is goed ingericht en de tuin goed onderhouden en met grachten omwald. Bij de pastoor wonen zijn moeder en een jong koket meisje, dat wel een goede naam heeft. Enkele jaren geleden nam hij in zijn familie een arm meisje op van wie de moeder het kind in het dorp ter wereld had gebracht en het verlaten had. Het schijnt dat hij haar wil adopteren omdat hij nu al verschillende goederen voor haar gekocht heeft. De muren van de sacristie dienen hersteld te worden. Volgens de staat van de rekeningen uit 1648 heeft de kerk boni van 28 pond, 19 stuivers, 9 groten. Het overige vond ik in regel en na het eetmaal keerde ik terug naar Gent. Lof aan God.

COMMENTAAR BIJ DE VERSLAGEN

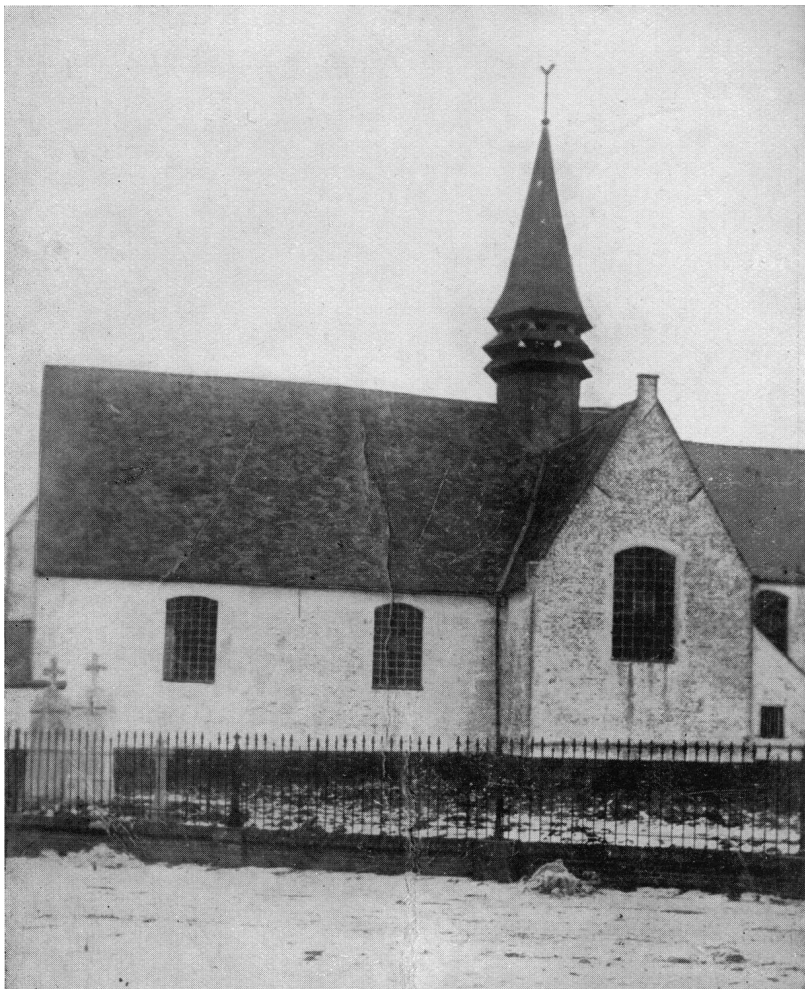
Het kerkgebouw en de ornamenten

Volgens het verslag van 1624 waren er nog lichte herstellingen aan de kerk nodig, nochtans hadden de gelovigen van Meigem hun kerk in de voorbije jaren goed onderhouden en gerepareerd. Uit de kerkrekeningen valt niet altijd af te leiden of het gaat om zware herstellingen als gevolg van (oorlogs)vernielingen of om noodzakelijke onderhoudswerken. Hier volgt een overzicht van de werken in 1624.⁸

Tussen 1605 en 1606 werd er een nieuw portaal voor de kerkdeur gebouwd en er kwam een pannendak op de kerk en het portaal. Het metselwerk aan de noordzijde van de kerk werd gerepareerd, de koordeur aan het Sint-Niklaaskoor werd vernieuwd, de muur achter de kerk werd gemaakt met oude stenen en de kerk kreeg een nieuwe preekstoel met hemel (= klankbord) en ook een nieuwe biechtstoel.

Tussen 1607 en 1608 werden er ingrijpende herstellingen aan de kerk uitgevoerd. We leiden hieruit af dat ook de kerk van Meigem net als zoveel

⁸ De kerkrekeningen liepen in Meigem meestal over een periode van twee jaar en werden pas dan afgesloten. Die rekeningen bevatten dan ook een reeks uitgaven tot op de dag van de afrekening. Het is dus moeilijk uit te maken wanneer juist een bepaalde uitgave werd gedaan. (A. CLOET, *a.w.*, p. 73.)

De kerk van Meigem voor de restauratie van 1898.
(Foto verzameling A. Bollaert)

andere kerken uit de streek zwaar te lijden had onder de vrijbuiters.⁹ De gevels van de twee koren en het vierkant van de koren werden opnieuw gemetseld en hiervoor werden zeker 24.000 koreelstenen aangekocht en voor het dekken van de twee koren werden 9.000 schaliën geleverd. Er werden vier bogen gemaakt, het kruis van de kerk werd hersteld, er kwam een hek aan het kerkhof, een laddertje werd gemaakt boven op het torentje en als kroon op het werk werden er twee vlaggenstokken gemaakt om de vanen van de kerk bij feestelijkheden aan te hangen.

In de periode 1609-1610 werd het Sint-Nicolaaskoor gedekt met schaliën en de rest van de kerk kreeg een strodak, hiervoor werden er wissel en bandedoeden, 100 *geleyt*¹⁰ stro en hout geleverd. Joos De Grutere reisde twee keer naar Gent om schaliën en lood te halen.

Tussen 1611 en 1612 was het grootste werk het timmeren van het torentje op de kerk. Dit werk werd uitgevoerd door Adryaen De Myel, wonende in Vinkt en hij maakte ook het klokkenhoofd. Hiervoor werden 2800 schaliën gekocht, er kwam een kruis op het torentje, gemaakt door Joos Wittewroenghele, smid te Nevele, en rond het kruis werd er lood gebruikt om alles waterdicht te maken. Aangezien er in de rekeningen alleen sprake is van het *turrekin* neem ik aan dat dit het kleine torentje is dat ook nog stond op de kerk voor de restauraties van 1898.¹¹ De klok werd gewijd in 1611-1612 en dit werd gevierd met een *toenne biers* in de herberg van Gaspaert De Bruenne. In diezelfde tijd werd de kerkvloer gelegd en de doopvont werd met een deksel afgesloten.

In 1619-1620 werden er weer eens grote herstellingswerken uitgevoerd. Te oordelen naar de hoeveelheid stro die werd aangekocht (600 schoven) werd de kerk in 1619-1620 opnieuw gedekt. Ameel De Kuekelare nam het oude stro eraf en Jan De Schumere dekte de kerk opnieuw. Ook de hoeveelheid

⁹ A. DE VOS, *De strijd tegen de vrijbuiters binnen de kasselrij van de Oudburg (1584-1609)*, in *Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis*, voorlichtingsreeks nr. 18, Gent, 1957.

¹⁰ *Gley* betekent "bundel gezuiverd roggestro".

¹¹ C. BOGAERT en K. LANCLUS, *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen, kantons Deinze-Nazareth*, deel 12 n 3, Turnhout, 1991, p. 109-110.

gekochte stenen wijst op grotere bouwwerken. Wat er juist werd gebouwd of verbouwd, staat in de kerkrekeningen niet vermeld. Wel was de kerk op het einde van de bouwwerken af, want het hoogkoor en de kerk zelf werden gekalkt, zoals het in die tijd gebruikelijk was¹² en de glasramen werden in orde gemaakt door Martin Daavid *glaesmakere*.

Bij zijn bezoek in 1624 vond bisschop Triest de kerk hersteld, maar er waren nog kleine werken nodig, zo moesten de toren en enkele delen van de kerk nog gedekt worden met schaliën. De laatste herstellingswerken aan het torentje dateerden uit 1611-1612. Mag ik uit de opmerking van de bisschop afleiden dat tussen 1612 en 1620 het torentje opnieuw schade had geleden?

Aangezien ik voor 1624 geen uitgaven heb gevonden voor de aankoop van een schilderij, had de bisschop wel degelijk gelijk toen hij in 1624 schreef “de schilderijen in de kerk ontbreken”. Dit werd goedge maakt in 1625-1626, want toen leverde de Gentse schilder Andries Pilaer een *tafereel staende up Ste Niclajis aultaer*.

In de jaren 1625-1626 werden het portaal, de *santuarie*¹³ en de kerk zelf gewit door metsers uit Vinkt. Jan Symoens nam het strodak van het *afreck* van de kerk af en kuiste het kerkhof op. Waar het nodig was, werd het dak van de kerk gestopt met dakpannen. Aan het hoogaltaar vonden grote werken plaats. Mathijs De Vriese, schrijnwerker te Deinze, maakte en plaatste twee pilaren aan het hoogaltaar.

In 1627 werd de sacristie afgewerkt met een pannendak want volgens het verslag van de bisschop was ze vochtig en donker, en op wens van de bisschop Triest werd ook het kerkhof omheind. Ook de uitrusting van de kerk zelf werd verbeterd: er werden *vaenen* gehangen en Matheews Wissaert, *ketelaere te deynse* leverde een *cruysse en wierooock vat*. Volgens het visitatieverslag waren er aan de kerk en de toren grote herstellingswerken nodig, maar hiervan vinden we pas de rekeningen in latere jaren.

In 1630 en 1633 was de kerk volgens Triest verwaarloosd en in een ellendige toestand. Bovendien was de uitrusting gering. De rekeningen verraden

¹² M. CLOET, *a.w.*, p. 371.

¹³ Latijn *sanctuarium* betekent ‘sacristie’.

dat er stabiliteitsproblemen waren met het kerkgebouw want vanaf 1632-1633 werden de *drummers* of steunpijlers gerepareerd o.m. door Jan Pollet metser uit Vinkt. In de periode 1629-1634 vinden we rekeningen voor reparaties aan het dak zowel met stro als met schaliën en ook de *ghelaesveynsters* werden weer eens gerepareerd. Ook de inrichting werd verbeterd: timmerman Joos Van Maldeghem maakte nieuwe banken voor de kerk; Adryaen Weynes uit Gent leverde *dry silveren vaessekens omme dheylige olie in te doene*; er werden twee metalen kandelaars gekocht en er werden kleine werkjes uitgevoerd aan het O.L.V.-altaar.

In de jaren 1635-1636 werden de reparaties aan de drummers, de kerkmuur, het schaliedak, het pannendak en het strodak verdergezet.

In 1624 en 1627 vond Triest dat er werken moesten uitgevoerd worden aan de toren, in 1637 stond hij - nog altijd volgens de bisschop - zelfs op het instorten. Het is dan ook vanzelfsprekend dat we reeds in 1636 de eerste uitgaven vinden voor de aankoop van zes *eecken ghebinden om den torre van de kercke te maken*, maar de werken zelf werden pas in 1639-1640 aanbesteed. In de volgende jaren stonden er geregeld uitgaven voor de toren genoteerd: voor *den appel aende torre*¹⁴ en voor *tbeelfroot vande clocke*¹⁵ en om de klok zelf naar Gent te voeren. De Gentse bisschop kan dan in 1642 terecht schrijven: “De toren is nu volledig hersteld”. Ook aan de inrichting van de kerk werd gedacht.

In de rekeningen van 1635-1636 staan uitgaven voor een schilderij voor het O.L.V.-altaar, geschilderd door de Gentenaar Heyndrick Van Cleven en voor een nieuwe *spiessche recbank*¹⁶ voor de sacristie, gemaakt door Steven De Steur schrijnwerker in Gent.

Na de visitatie van 1637, toen Triest de kerk miserabel noemde, werd er veel gewerkt aan de verbetering. Er kwam een hemel boven het hoofdaltaar en men kocht een berrie om het St.-Niklaasbeeld op te dragen in de processie.

¹⁴ De (koperen) bol waarmee de torenspits werd gedicht.

¹⁵ Klokkentoren, gedeelte van de toren waarin de klok hangt.

¹⁶ Rek of kast van eikenhout, zie J. WEYNS, *Volkshuisraad in Vlaanderen*, Beersel, 1974, deel 4, p. 1454.

De kerk en de pastorie van Meigem voor de vernieling van 16 oktober 1918.
(Verzameling André Bollaert)

In de jaren 1643-1644 gingen de uitgaven vooral naar de uitrusting van de kerk. Volgende voorwerpen werden aangekocht: twee kandelaars, een albe, een altaarkleed, een lijkbaar, houten kandelaars en een kruis, een tinnen kastje voor de H.Olie, een *scheel* voor de doopvont, een kandelaar voor de paaskaars, een slotje voor het tabernakel en een *buffet*¹⁷ in de sacristie.

In zijn verslag van 4 mei 1649 noteerde Triest dat de kerk en de toren volledig hersteld waren en zich in goede staat bevonden. Een goed jaar later op 26 augustus 1650 treft hij de kerk “in dezelfde triestige toestand aan als het jaar voordien”. Dit is een ongerijmdheid en ongetwijfeld een fout van de bisschop. Uit alle rekeningen van de voorafgaande jaren blijkt duidelijk dat er hard werd gewerkt aan de restauratie en uitrusting van de kerk. Ik neem dus aan dat de kerk inderdaad in 1649 in orde was. Trouwens de rekeningen van de periode 1649-1650 gaan allemaal over verbeteringswerken, zoals reparaties van de *gelaeseveynsters*, het opnieuw gieten van de klok, reparaties aan de kast in de kerk, het opnieuw leggen van het pannendak, de aankoop van een bank voor het O.L.V.-altaar en de aankoop van een schilderij voor het hoogaltaar bij Gooris Van Maele. In 1650 wijdde de bisschop een altaar en daarvan vinden we in 1650 ook de rekening terug. Zoals gebruikelijk in Vlaanderen, werd de kerk geregeld schoongemaakt door jonge meisjes van het dorp. In de kerkrekeningen van 1658-1659 vinden we een opmerkelijke uitgavenpost voor “*ghebrandewyn die ghedroncken was vande meyssens die de kercke geschuert hadden*”. Blijkbaar was brandewijn een geschikte vergoeding voor de meisjes...

De pastorie

In 1627 worden we voor de eerste keer ingelicht over de pastorie. Het was een degelijk gebouw, maar ongerieflijk en ver van de kerk gelegen. De pastoor had trouwens in of voor 1627 1200 fl. besteed aan de herstelling van de pastorie. De grond naast de pastorie was een cijns van het pastoorsambt, maar werd slecht onderhouden hoewel het vette en goede grond was.

Ook in 1640 en 1649 herhaalde de bisschop zijn opmerking dat de pastorie ver van de kerk gelegen was. En dit klopt ook met de toenmalige werkelijkheid. Blijkens het landboek van 1670 was de pastorie een omwalde hof-

¹⁷ Soort schapraai, zie J. WEYNS, *a.w.*, p. 1416.

stede.¹⁸ Ze grensde ten zuiden aan de huidige Diepestraat. In 1972 was dit huis bewoond door de heer Gerard Mortier. De pastorie bleef er tot op het einde van de Oostenrijkse Tijd en werd dan overgebracht naar de Kouter.¹⁹ Pas in 1900 werd er een nieuwe pastorie dicht bij de kerk gebouwd maar die werd samen met de kerk, de gemeenteschool en de molen verwoest door de terugtrekkende Duitsers op 16 oktober 1918. Na de oorlog werd een nieuwe pastorie gebouwd in de tuin van het verwoeste gebouw en die werd in 1998 een particuliere woning.²⁰

In 1640 stond de pastorie op instorten maar in 1650 was het huis goed ingericht, de tuin goed onderhouden en het erf was met grachten omweld. Het hoeft ons niet te verbazen dat bisschop Triest veel aandacht schonk aan de tuin van de pastorie. Hij was zelf een groot liefhebber van bloemen en planten en zag graag dat aan de pastorie een verzorgde tuin verbonden was. Tuinieren was bovendien een middel om de pastoor af te houden van andere, minder stichtende bezigheden.²¹

De pastoor en zijn naaste medewerkers

Pastors

Aan het hoofd van de parochie Meigem stond een *pastor proprietarius* d.i. een pastoor die eigenaar was van akkerland of weidegronden die hij tot zijn eigen profijt mocht gebruiken of verhuren.²²

In de periode waarin de visitaties plaatsgrepen nl. van 1624 tot 1650 kende

¹⁸ RAG, fonds baronie Nevele, nr. 2226, landboek van ca. 1670 met een kaart van 1789, f. 192r., art. 576.

¹⁹ A. BAUWENS, *Nieuwe straatnamen te Meigem*, in *Het Land van Nevele*, jg. 8 (1977), afl. 1, p. 31.

²⁰ S. DE GROOTE en D. PIETERS, *Groot-Deinze in oude foto's*, deel 2, Eeklo, 1999, p. 48-49.

²¹ H. VERVAEKE, *a.w.*, p. 187.

²² M. CLOET, *a.w.*, p. 160.

Meigem vier pastoors.²³

Pieter de Praetere was van 1 oktober 1607 tot 1 december 1626 pastoor van Meigem. Hij was voordien pastoor geweest in Lochristi. In 1614 vonden zijn parochianen het vreemd dat, naast een huishoudster, een meisje van 16-17 jaar bij hem inwoonde. Ze dachten dat het zijn dochter was, maar iemand wist dat hij vroeger het arme kind in huis genomen had op aandringen van de huishoudster.²⁴ Hij was goed gezien bij zijn parochianen. In 1624 verbleef hij in de pastorie wat hij voorheen niet deed. Het godsdienstig leven van die pastoor liet veel te wensen over. Hij beweerde dat hij vaak biechtte, maar dat klopte niet.²⁵

Op 1 december 1626 werd hij opgevolgd door Petrus Fant (°ca 1580-†Lovendegem 10.02.1646) die tot 1 december 1633 pastoor bleef in Meigem. Hij was voordien pastoor geweest in Heusden. Hij heeft zijn functie omgewisseld met pastoor Pieter de Praetere die op 1 december 1626 pastoor werd in Heusden. Hoewel pastoor Fant tijdens de visitatie van bisschop Triest op 12 mei 1627 nog maar zes maanden in Meigem verbleef, gaven zijn parochianen een gunstig oordeel over zijn levenswijze, zijn omgang met de parochianen en zijn ijver. Eén parochiaan, Willem Mestdach, vond dat de pastoor niet altijd bereidwillig was als hij bij de zieken werd geroepen. Drie jaar later in 1630 hadden zijn parochianen hem beter leren kennen en wisten ze aan de bisschop niet veel goeds meer over hun zieleherder te vertellen: hij werd verdacht van onkuisheid, werd beschuldigd van verdachte omgang met zijn huishoudster en een vrouw uit Gent, hij was hovaardig, verwaarloosde de vespers te lezen en zijn uiteenzetting van de christelijke leer liet te wensen over, kortom hij voldeed niet. Op 26 juni 1633 kon de bisschop over de pastoor alleen maar schrijven: “Alles getuigt van de nalatigheid van de pastoor”. Petrus Fant verwisselde zijn standplaats met een kapelaan uit Deinze, op voorwaarde dat deze hem jaarlijks 40 pond zou bezorgen.

²³ F. MICHEM, *De pastoors van het Land van Nevele*, in *Het Land van Nevele*, jg. 4 (1973), afl. 3, p. 145. In een archiefstuk van 1524 vond ik nog een pastoor van Meigem die niet in de lijst van F. Michem vermeld wordt: “*Jan serscamp prochiepape van meyghem*” (RAG, fonds baronie Nevele, nr. 391, f. 15v).

²⁴ H. VERVAEKE, *a.w.*, p. 173-174.

²⁵ H. VERVAEKE, *a.w.*, p. 183.

Joannes van Laerebeke was van 1 december 1633 tot 6 februari 1634 de volgende pastoor, als het ware een overgangsfiguur. Tijdens zijn pastoraat kwam de bisschop niet op bezoek zodat we over hem niet meer weten.

Hij werd op 6 maart 1634 opgevolgd door Joannes Frans Fierens die tot aan zijn overlijden op 12 juni 1670 pastoor bleef in Meigem. Over hem waren de parochianen vol lof omdat ze bij hem steeds welkom waren om hun zorgen te bespreken.²⁶ Maar hij verwaarloosde wel zijn taak als pastoor, hij predikte zelden, deed zelden de vespers en onderhield de feestdagen slecht. De pastoor nam de kerkelijke aangelegenheden niet ter harte en heeft dan ook van de bisschop een berisping gekregen. Maar misschien had zijn nalatigheid wel een reden want in 1642 noemde Triest hem een zwaarmoedig man. In 1644 werd de levenswijze van de pastoor niet aan een onderzoek onderworpen daar geen enkele inwoner verscheen om te getuigen. In 1649 schreef de bisschop over pastoor Fierens: "Hij is klein van gestalte en gierig". Positief is wel dat de pastoor in goede verstandhouding leefde met zijn parochianen. In 1650 woonden bij de pastoor zijn moeder en een jong koket meisje dat toch wel een goede naam had. Enkele jaren voordien had de pastoor in zijn familie een arm meisje opgenomen van wie de moeder het kind in het dorp ter wereld had gebracht en het verlaten had.

Kosters

In de kerkrekeningen van 1608 vinden we voor het eerst de naam van de koster. Joos Martens ontving voor het *luwen ende het vaghen vande kercke met het wasschen van het lywat* in dat jaar 37 sch. gr. Samen met de pastoor hield hij de doop-, huwelijks- en overlijdensregisters bij. Net zoals de pastoor woonde ook de koster ver van de pastorie. Daarom stelde de pastoor in 1627 aan de bisschop voor om een huis te bouwen voor de koster op een hoekje van het kerkhof. Of dit ook in die tijd gebeurd is, heb ik in de kerkrekeningen niet teruggevonden.

Vanaf omstreeks 1629-1630 was Pieter De Bocq koster van Meigem. In het begin van zijn kostersschap was hij slordig net zoals zijn pastoor. In 1637 werd over de koster alleen goeds verteld, hij hield ook samen met de pas-

²⁶ H. VERVAEKE, *a.w.*, p. 179-180.

toor de parochieregisters bij.

De deken wreef de koster in 1633 en 1635 zijn drankmisbruik door.²⁷

Een koster deed veel meer dan de kerkelijke diensten voorbereiden en opluisteren, want in 1645, 1649 en 1650 werd Pieter De Bocq betaald voor het *vanghen van eenen huyl Inde kercke*. Hij is waarschijnlijk overleden in 1659 want zijn weduwe ontving in dat jaar zijn loon voor de jaren 1658 en 1659. In 1659 was Guilliamme De Bocq koster. Waarschijnlijk was hij de zoon van de overleden koster en oefende hij deze functie maar tijdelijk uit want in 1660 werd Mauwers De Mulder *coster van meyghem* genoemd.

Kerkbaljuw

Pas in de rekeningen van 1645-1646 duikt de naam van de Meigemse kerkbaljuw op. Lowys Van Gaert *kerkbailliu* kreeg toen een paar nieuwe schoenen. Ook in de volgende jaren kreeg hij als *ontslagene in de kercke*²⁸ een paar nieuwe schoenen.

Onderwijzer

Vóór 1682 is er geen spoor te vinden van onderwijs in Meigem. Pas in 1682 werd voor het eerst vermeld dat er in Meigem school werd gehouden²⁹ en in 1691 schreef deken Brugmans dat de kinderen in Meigem niet naar school gingen omdat hun ouders door oorlogsomstandigheden verarmd waren.³⁰

De pastoor en zijn parochianen

Godsdienstig leven van het volk

Kerkbezoek

De landbouwers van Meigem hadden in 1633 tijdens de oogsttijd de gewoonte op het veld te werken in plaats van naar de kerk te gaan.³¹ Ook

²⁷ H. VERVAEKE, *a.w.*, p. 190 en 277.

²⁸ Iemand die indien nodig mensen uit de kerk zet omwille van hun onbehoorlijk gedrag.

²⁹ M. CLOET, *a.w.*, p. 408.

³⁰ M. CLOET, *a.w.*, p. 416.

³¹ H. VERVAEKE, *a.w.*, p. 194 en 279.

vier jaar later klaagde de bisschop erover dat de feestdagen niet goed werden onderhouden.

*Catechismusonderricht*³²

Gewoonlijk werd de catechismusles gegeven voor of na de vespers, ofwel tussen de vroeg- en de hoogmis. In Meigem werd deze les blijkbaar niet op prijs gesteld, want de jongeren kwamen 's middags niet naar de kerk. Pastoor Fierens probeerde dit te verhelpen door de zondagse preek te vervangen door godsdienstondericht als hij zag dat de jongeren de mis bijwoonden.

In 1644 verplichtte de pastoor de kinderen naar de catechismusles te komen anders kregen de ouders een boete van 10 stuivers.

Volksdevoties en processies

In de periode 1607-1650 zijn er geen broederschappen bekend in Meigem. Pas in 1686 werd er een broederschap tot lafenis der gelovige zielen opgericht.³³ Ook over heiligenverering is er geen informatie tussen 1614 en 1682 voorhanden.³⁴

Naast de heiligenverering en bedevaarten waren ook processies een uiting van de devotie van het volk. In de helft van de parochies van de dekenij Deinze werd eens per jaar een processie gehouden. In de meeste processies werden het H. Sacrament of een kruisbeeld megedragen of het beeld van een patroonheilige. Speellieden of trommelaars stapten in de processie mee en werden hiervoor betaald zoals reeds blijkt uit de oudste kerkrekening van Meigem (1608): "*two spellieden over het spelen vanden ommeganck van de prossesyen*". Soms wilde men de godsvrucht nog vergroten door een lange processieweg af te leggen. Zo stapten de gelovigen in Meigem drie uur.³⁵ Van een vrome gebedstocht was natuurlijk niet altijd sprake want van zo'n lange voettocht kregen de processiegangers uiteraard dorst...

Doopsel

De ouders of de vroedvrouw moesten de pasgeborene ten laatste drie dagen na de geboorte laten dopen. Door een edict van 30 augustus 1608 maakten

³² H. VERVAEKE, *a.w.*, p. 221, 289 en 290.

³³ M. CLOET, *a.w.*, p. 335.

³⁴ M. CLOET, *a.w.*, p. 349.

³⁵ H. VERVAEKE, *a.w.*, p. 210.

de aartshertogen Albrecht en Isabella deze kerkelijke richtlijn tot burgerlijke wet. Ondanks de verplichting van kerk en staat schenen de ouders meestal niet gehaast om hun kind te laten dopen.³⁶ Zo noteerden zowel de bisschop als deken Zachmoorter in hun verslagen van 1642 dat het in Meigem de gewoonte was de kinderen slechts de zondag te dopen, zelfs als ze op een maandag geboren werden.³⁷ De gewoonte om het doopsel uit te stellen tot de volgende zondag werd wellicht in de hand gewerkt door het verlangen geen werktijd te verliezen en om de blijde gebeurtenis op een zondag flink te kunnen vieren.³⁸

Communie

Volgens de kerk waren jongeren verplicht hun pasen te houden als ze de jaren van verstand bereikt hadden, maar de kerk heeft zich niet duidelijk uitgesproken welke leeftijd daarmee bedoeld was. Weinig kinderen onder de 16 jaar communiceerden en volgens Triest mocht niemand boven de 16 jaar ontslagen worden van paasplicht.³⁹ Volgens deken Zachmoorter waren er in 1635-38 hier en daar jongens in Meigem die het communiceren uitstelden om niet tot wachtdienst verplicht te worden.⁴⁰

Huwelijksleven

In het catechismusonderricht werd geleerd dat het huwelijk, aangegaan voor de pastoor en twee getuigen, onverbreekbaar was. De trouw aan de huwelijksverbintenis werd er van kindsbeen af ingehamerd. In Meigem woonden er - althans volgens de bisschop - een paar personen die het officieel niet nauw namen met de huwelijksbeloften.

In 1633 leefde een zekere Judocus in vrijwillige echtscheiding want hij had zijn echtgenote in Vinkt achtergelaten. Volgens het verslag van 1637 leefde Simon de Laere in onmin met zijn vrouw. In 1642 had Franciscus van Renterghem de echtgenote van Jacobus Salens misbruikt; de bisschop vreesde zelfs dat hij de man zou slaan en in datzelfde jaar zou Aegidius de Neve ongepaste omgang (gehad) hebben met de echtgenote van de onder-

³⁶ H. VERVAEKE, *a.w.*, p. 202.

³⁷ H. VERVAEKE, *a.w.*, p. 282.

³⁸ M. CLOET, *a.w.*, p. 295.

³⁹ H. VERVAEKE, *a.w.*, p. 206.

⁴⁰ H. VERVAEKE, *a.w.*, p. 385, noot 142.

wijzer van Deinze. Voor de ongepaste omgang van de pastoors met hun meid verwijzen we naar het hoofdstukje over de pastoors.

Ketters en slechte katholieken

In 1627 deelde de pastoor aan de bisschop mee dat al zijn parochianen (ongeveer 250 paasplichtigen) aan de kerkelijke verplichtingen voldeden, uitgenomen twee personen maar de pastoor noemde hun namen niet.

Nochtans kennen we uit een andere bron Adrianus de Smet uit Meigem die wegens publieke ketterij in 1623-1624 in de gevangenis werd opgesloten.⁴¹ In datzelfde jaar 1624 moest Petrus Timmerman, zoon van Gerardus, een boete van 12 pond betalen omdat hij de zondagsmis verzuimd had.⁴²

Af en toe kwam er een belezer uit Oudenaarde op bezoek in Meigem maar de pastoor kon zich zijn naam niet meer herinneren.

In het verslag van 1630 worden wel twee personen genoemd die nooit naar de kerk gingen: Petrus de Blyck en Franciscus Wittewronge. In 1633 voldeden drie personen niet aan hun kerkelijke verplichtingen, maar de pastoor verdacht hen niet van ketterij.

In 1637 noemde de pastoor twee verdachten van ketterij: Marinus Mestdach en Joannes De Scuttere. In 1640 was dit aantal al opgelopen tot 5 tot 6 verdachten, maar ze voldeden wel aan hun paasplicht.

In 1642 werd dezelfde Marinus Mestdach samen met zijn zonen verdacht. Ook in 1644 wordt nog eens een zoon van N. Mestdach als verdachte genoemd; de anderen hadden zich ondertussen gebeterd.

In 1649 noteerde de bisschop dat Meigem 200 paasplichten had die allen voldeden, maar in de buurt waren er heel wat verdachten van ketterij.

De pastoor en de burgerlijke overheid

Om de kerkelijke voorschriften in verband met de zondagsheiliging te laten uitvoeren, rekende de pastoor op de medewerking van de burgerlijke overheid. En aangezien er in 1630 en 1633 geen magistraat of officieren, dit zijn medewerkers van de baljuw, in Meigem woonden, legden de gelovigen wei-

⁴¹ J. DE BROUWER, *De kerkelijke rechtspraak en haar evolutie in de bisdommen Antwerpen, Gent en Mechelen tussen 1570 en 1795*, Tielt, 1971-1972, p. 5

⁴² J. DE BROUWER, *a.w.*, p. 40.

nig ijver aan de dag om de feestdagen te vieren. Uit het verslag van 1637 vernemen we dat er toen wel een magistraat in Meigem woonde.

Door de kerkrekeningen verder uit te pluizen, is het mogelijk een duidelijker beeld te krijgen van de materiële en financiële toestand en van het dagelijkse godsdienstige leven van de kleine parochie Meigem, maar dit zou me te ver leiden en de publicatie van dit artikel nog langer uitstellen.

Jan LUYSSAERT, Merendree

Geraadpleegde werken

C. BOGAERT en K. LANCLUS, *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen, kantons Deinze-Nazareth*, deel 12 n 3, Turnhout, 1991.

M. CLOET, *Het kerkelijk leven in een landelijke dekenij van Vlaanderen tijdens de XVIIe eeuw, Tielt van 1609 tot 1700*, Leuven, 1968.

M. CLOET, *Itinerarium visitationum Antonii Triest episcopi Gandavensis (1623-1654). De visitatieverslagen van bisschop Triest*, Leuven, 1976.

J. DE BROUWER, *De kerkelijke rechtspraak en haar evolutie in de bisdommen Antwerpen, Gent en Mechelen tussen 1570 en 1795*, Tielt, 1971-1972.

S. DE GROOTE en D. PIETERS, *Groot-Deinze in oude foto's*, deel 2, Eeklo, 1999.

A. DE VOS, *De strijd tegen de vrijbuiters binnen de kasselrij van de Oudburg (1584-1609)*, in *Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis*, voorlichtingsreeks nr. 18, Gent, 1957.

J. VAN DE CASTEELE, *Nevele in de visitatieverslagen van bisschop Triest*, in *Het Land van Nevele*, jg. 7 (1976), afl. 4, p. 187-188.

H. VERVAEKE, *Het kerkelijke leven in de dekenij Deinze onder deken Michiel Zachmoorter (1612-1660) en bisschop Antoon Triest (1622-1657)*, in *Het Land van Nevele*, jg. 13 (1982), afl. 3-4, p. 143-299.

J. WEYNS, *Volkshuisraad in Vlaanderen*, Beerzel, 1974, deel 4.

VIRGINIE LOVELING OVER DE DEELGEMEENTEN VAN HET LAND VAN NEVELE IN HAAR DAGBOEK 1914-'18

Tijdens de Eerste Wereldoorlog schreef Virginie Loveling (1836-1923), die sedert 1880 in Gent woonde, een dagboek over dagelijkse belevenissen, geruchten, verhalen, artikels in de pers. Uit de teksten bleek nauwelijks dat het om een bejaarde dame van 78 jaar ging. Integendeel, Virginie beschrijft heel alert en met veel gevoel het wel en wee van haar stad en streek. Historica Sophie De Schaepdrijver¹ ziet het als volgt: “Wat Loveling in kaart brengt, is precies die uitputting. Van dag tot dag beschrijft ze meedogend en scherpzinnig, de tol die de oorlog eist van haar stadsgenoten maar ook voor de bezetters”.

Het werd geen dagboek in de klassieke betekenis van het woord. Het ging over een massa stukken en stukjes papier, die vaak nadien werden weggestopt uit angst voor de Duitsers en verklikkers.

Ludo Stynen die in 1997 een biografie² schreef over Virginie en Rosalie Loveling citeert uitvoerig uit deze stukjes. Op pagina 136 van zijn biografie staat: “Virginie Loveling vertrouwt absoluut niemand. Op bezoek in Nevele vroeg men haar of ze een dagboek bijhield. Ze ontkende, ook al had ze het moeilijk met leugens”. Toch was het haar wens om het dagboek te publiceren.

Ludo Stynen en Sylvia Van Peteghem zijn aan die wens tegemoet gekomen en hebben al die gedateerde papiertjes met veel geduld samengebracht en in een lijvig boek gebundeld “In oorlogsnood”.³

Virginie Loveling was op dat ogenblik op het toppunt van haar bekendheid als romanschrijfster. In 1911 had ze haar bekendste roman geschreven “Het Revolverschot” en was enkele jaren vóór de oorlog nog uitvoerig gehul-

¹ Sophie De Schaepdrijver, *Taferelen uit het burgerleven*, Amsterdam-Antwerpen, 2002.

² L. Stynen, *Rosalie en Virginie: leven en werk van de gezusters Loveling*, Tielt, 1997.

³ L. Stynen en S. Van Peteghem, *In Oorlogsnood. Virginie Lovelings dagboek 1914-1918*, Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, Gent, 1999.

digd, zowel in Gent als Nevele.⁴

In haar dagboek komt niet alleen Gent aan bod. Op heel wat plaatsen heeft zij het over Nevele, haar geboortedorp en de verschillende andere omliggende dorpen. Ze was uiteraard zeer sterk geïnteresseerd in het wel en wee in haar streek waar heel wat familie en vrienden woonden. Eén van die goede vriendinnen was haar nicht Alice Buysse-De Keyser.

Het leek ons interessant om de dagboekuittreksels over het Land van Nevele chronologisch te bundelen en te commentariëren. De tekst van Virginie staat in cursief en haar spelling werd intact gelaten.

Op 4 augustus 1914 vielen de Duitsers België binnen. Na de verovering van Luik (4 tot 7 augustus 1914) rukten ze ten noorden van Samber en Maas op naar Frankrijk. In september werden ze aan de Marne tot staan gebracht. Het grootste deel van het Belgisch veldleger (80.000 manschappen) trok zich na de val van Luik en de gevechten aan de Gete terug naar het *réduit national* (70.000 vestingsoldaten), zijnde Antwerpen. Koning en leger waren vastbesloten om daar stand te houden en de komst van de garanten af te wachten. Maar na de slag aan de Marne vormde het Duitse opperbevel een belegeringsgroeping van 120.000 manschappen, onder bevel van Hans von Beseler, om komaf te maken met Antwerpen. Van 4 tot 8 oktober werd er hard gevochten. De Duitse troepen braken door bij Lier, en dreigden tevens de Schelde over te steken bij Dendermonde. De aftocht was onafwendbaar. In extremis verliet het veldleger Antwerpen en stapte via Sint-Niklaas en Gent naar de IJzervlakte. De vestingtroepen bleven achter om de stad te verdedigen, maar de burgemeester bood aan de Duitsers de capitulatie aan. 33.000 Belgische soldaten vluchtten naar Nederland en werden daar geïnterneerd, maar het gros van het veldleger slaagde erin om eerst het kanaal Gent-Terneuzen (op 9 oktober), en nadien de IJzer (14 oktober) te bereiken.⁵

Het Schipdonkkanaal was één van de laatste natuurlijke verdedigingslijnies tegen de Duitse aanvallers. Dit is dan ook de reden waarom vooral Nevele,

⁴ J. Van de Castele, De Virginie Loveling-hulde in 1912: Nevele wou niet ten achterblijven, in *Monografieën van de heemkundige kring "Het Land van Nevele"*, deel II, Confrontaties met Virginie Loveling, Zingem, 1974, p.32-43.

⁵ L. De Vos, *De Eerste Wereldoorlog*, Leuven, 1997, p. 44-47.

Landegem en Vosselare zwaar te lijden hadden bij de terugtrekking van de Belgische troepen.

25 augustus 1914, 's avonds

(...) Langs de vaart van Deinze naar Schipdonck kwamen in wolken van stof wagens, karren, kruiwagens, chaisen aan: fietsen na fietsen en trager volgend, jammerlijke hoopen te voet, sommigen zonder schoenen; of hun klompen in de hand dragend. (...)

Virginie Loveling ziet hier wellicht nog een gevolg van de paniekstemming van een dag voordien. Die maandag 24 augustus werd achteraf de “vluchtersmaandag” of “vliegende maandag” genoemd. Hetzelfde fenomeen zou zich op korte termijn nog een paar keer voordoen. Duizenden mensen sloegen op de vlucht in de Leie- en Scheldestreek.

Sophie De Schaepdrijver omschreef de sfeer van de radeloze plattelandsbevolking: “Dorp na dorp sloeg voor de naderende Duitse legers op de vlucht. Te voet, op melkwagens, op hondenkarren, met de krijsende natgepiste wichtjes en het rammelende kookgerei boven op de samengebundelde matrassen, trokken zij langs de wegen, zonder goed te weten waarheen.”⁶

Ook de toen 2-jarige Nevelaar Frans Van Maldeghem herinnert zich volgend familie verhaal⁷: “Vader was nog niet hertrouwd toen op 4 augustus 1914 de Eerste Wereldoorlog uitbrak en uit schrik voor de naderende Duitsers sloegen alle jongelingen op de vlucht. Hij had in de haast een blikken doos met zijn geld in de grond gestopt aan een boom, aan een andere boom werd de gelddoos van de huishoudster geborgen. Het scheen een vals alarm, 's avonds is vader reeds teruggekeerd. (...) Die dag is dan als “zottemaadag” of “vluchtersmaandag” bestempeld geworden. Bij de eigenlijke doortocht van de Duitsers in oktober 1914 zijn we allen in een aarden kuil ondergedoken, de kuil lag in onze hof, er was voedsel voorhanden en

⁶ S. De Schaepdrijver, *De groote oorlog*, Amsterdam-Antwerpen, 1997, p. 103 en 104.

⁷ F. Van Maldeghem, Oorlogsbelevissen 1914-'18 en 1940, in *Het land van Nevele*, jg. XXII (1991), afl. 4, p. 271.

zelfs een tonnetje bier was aanwezig. De kuil was verstevigd en gecamoufleerd.”

Men dacht dat een reusachtig Duits leger op komst was en er waren verhalen binnengesijpeld van (effectieve) gruweldaden in andere steden⁸. Een ander gerucht was dat de mannen tussen 18 en 50 zouden worden opgeëist om voor de Duitsers te vechten. Honderden mensen zouden de nacht van maandag op dinsdag doorbrengen in en rond de Astenedreef of in andere bossen in de streek. Maar ook in greppels of beken, schuren en hooimijten en aalputten trof men mensen (vooral mannen) aan die aan de (vermeende) opeising probeerden te ontkomen.

De meer welstellenden waren naar Nederland of Engeland gevlucht. Het Belgisch leger hield het echter nog een aantal weken uit in en achter de fortengordel rond Antwerpen. De Duitse Ulanen⁹ zouden pas halverwege oktober de zone Nevele en Deinze binnentrekken en voor vier jaar bezetten. Op dat ogenblik bevond wat nog resteerde van het Belgisch leger zich reeds achter de IJzer.

28 september 1914

(...) Nieuwe vluchtelingen bij duizendtallen komen aan. Bommen zijn geworpen op Deynze, Nevele, Vosselaere, Meigem en Grammene.

Op 26 september 1914 werden inderdaad uit een Duitse zeppelin enkele bommen gegooid op het centrum van Deinze. Het Sint-Vincentiusrustoord werd geraakt en één bewoner (Jan Roose) lichtgewond.¹⁰ Deze bombardementen hadden een enorm effect op de bevolking. Het eerste luchtbombardement op Belgische bodem gebeurde reeds op 9 augustus 1914 in Luik. De

⁸ Bijvoorbeeld in Aarschot en Leuven.

⁹ Daniël D’Hooge herinnert zich dat zijn vader hem vertelde dat op een bepaald ogenblik twee Ulanen in Nevele opdoken. Vermoedelijk ging het om verkenners.

¹⁰ Dr. Remi Calewaert uit Deinze schreef over de eerste dagen van de oorlog een dagboek. De zeppelinaanval komt bij hem uitgebreid aan bod (H. Maes, *Uit het dagboek van Dr. med. Remi Calewaert 31 juli 1914-13 oktober 1914*, in *Bijdragen tot de Geschiedenis der stad Deinze en het land aan Schelde en Leie*, jg. LIV (1987), p. 7-77).

Duitsers beschikten over zes zeppelins. Tegen het einde van de oorlog werden bombardementen uitgevoerd door escadrilles van meerdere tientallen vliegtuigen.

Op 5 oktober was het vooral in de streek van Nevele de “vliegende” of “zotte maandag”, waarbij honderden op de vlucht sloegen. Men dacht dat de Duitsers op komst waren, maar uiteindelijk zou het toch nog een week duren.

Het verhaal van Nevelaar René Van Hese typeert wel de sfeer van die gebeurtenis: “Maandag 5 oktober 1914 was ik kolen aan het lossen in een schip voor de firma Diaz. Half de voornoen kwamen er fietsers van uit Meigem gereden al roepende “Vlucht! Vlucht! Ze zijn daar!” Ik liet alles liggen, liep naar huis op den Akker, sprong op mijn fiets en ging snel achter de vluchtelingen aan; een hele massa fietsers en voetgangers trok langs het kanaal naar het noorden. Te Landegem, te Merendree, zo naar Zomergem werd hetzelfde herhaald; iedereen vluchtte maar mee. Eindelijk ‘s avonds kwamen we te Eeklo aan; daar was geen slaapgelegenheid, we moesten buiten op het voetpad slapen. Dinsdag in de namiddag kwamen we terug naar huis. We waren gevluht voor de Duitsers, niemand had er gezien, het was van horen zeggen. Het duurde nog bijna een week voor dat we te Nevele iets van de oorlog hoorden.”¹¹

15 oktober 1914

Eén mijner neven, advocaat A.B.¹², heeft zijn buiten op Landegem, in een wijk vol pachthoeven. Met vertrouwen bleef zijn familie er tot op Maandag 12 Oktober. Doch nu werden de dagen te kort, het weder was kil en men zou naar de stad trekken. Het was vroeg in de morgen. Mijn neef was eerst weg. Zijn vrouw en de eenige dochter met twee kinderen, een van anderhalf jaar en een van zes maanden, zouden dien dag volgen; nog eenige schikkingen waren te nemen. De verhuishwagen stond klaar. In eens weergalmt een ontzaglijk geplof: de ruiten van het huis springen;

¹¹ J. Van de Castele, *Elektriciteit en spionage te Nevele in Wereldoorlog I*, in *Het Land van Nevele*, jg. XIII (1982), afl. 2, p.68.

¹² Het gaat over Arthur Buysse, broer van Cyriel en de neef van Virginie Loveling. Hij had een buitenverblijf op de Heirenthoek in Landegem.

vele stukken eener collectie kopertuigen rinkelen van de muren af, en op het hof storten kuipen met hortensias van hun schragen plomp neder: “Bombardement! gauw, gauw, allen in den kelder, vrouwen, meiden, kinderen!” Een vliegmachien zweeft over den bijvang¹³. En nu gaat het erop los: ketterslag op ketterslag; rikketikkeknetteren van machiengeweren; schroot, dat de dakpannen aan scherven slaat; mortel brokkelt af en op eens stort een zijgevel met groot gedruisch van stenen neer.

In dien kelder is het niet meer uit te houden van stiklucht. De kinderen hijgen, snakkend naar adem; de vrouwen ook krijgen het te benauwd: “Komt, komt, liever buiten sterven dan hier!” en heel de erbarmlijke schaar vlucht onder den kogelregen in een open loods, die tot bergplaats diende van de auto, voordat deze hun ontnomen werd.

Daarnevens is het hondenhok.

De hond, zijn meesters hoorend, kruipt er uit met den staart ingetrokken. Hij kijkt hen aan met trouwe oogen vol schrik, als smeekt hij om bescherming... en plof! daar slaat een projectiel hem één der dijnen af. Hij valt, hij jankt zelfs niet... Is hij dood?...

“Verder, verder, laat ons verder uit het vuur en het kartetsgeknetter.”

En allen loopen naar de eerste hoeve, kloppen op de deur met groot lawaai en weegeroep... Maar de deur gaat niet open; geen leven roert darachter. “Elders, elders!”

Langs de hagen zijn ze voortgeslopen, over het gedroogd slijk der slooten strompelden ze gebogen, zich vasthoudend aan den barm en het gras; soms bleef er eene dralen, schuil zoekend achter een dikken stam, vol angst de overigen schier kruipend inhalend. Nergens opent men. Durven de bewoners niet of zijn ze weg? En de vrouwen met de gedragen kinders staan weder aan een gesloten deur. Geen koe, die loeit, geen paard dat hennikt, geen hond, die blaft, geen wicht dat schreit; vee, losgesprongen of losgelaten, overdraaft de velden in wilde vlucht. En steeds kogelgedonder in het zwerk. En eensklaps een snel voorbijtrekkende donkere wolk boven de schuur, geruisch van vleugelslag; benden vluchtende vogels, solidair vereenigd in gezamenlijken doodsnoed...

Dan weder algehele levenstilte, slechts verbroken door het granatenbarsten om hen heen...

“Ginder, ginder” roept eene der meiden, “zie, menschen aan die hut!” Ze

¹³ Erf

kan het met moeite uitbrengen.

Menschen, menschen! Redding misschien! En allen vlieden er heen over het rapenland en de voren, struikelend, vallend, weder oprijzend. Een arme man, een arme vrouw. Ze staan en kijken naar het gebeurende, onbevreesd, onbewust van het schrikkelijke rondom hen.

“Kijkt om,” zegt de man eenvoudig, met den arm achteruitwijzend, “ginder staat een dak in brand.”

“Binnen, binnen onvoorzichtige” en de vluchtelingen duwen de twee voor hen in het huis.

In die hut hebben ze geslapen met zes in een donker hokje. Twee dagen zijn ze er gebleven. De brug over de vaart gesprongen, geen treinverkeer; geen paarden te krijgen voor wagenvervoer; of waar er nog paarden op stal stonden, dorst geen boer ze buitenbrengen uit vrees voor inbeslagname. Die arme menschen waren goed: broederlijk deelden ze hun roggebrood en het spek, dat ze hadden. De kinderen kregen geitemelk.

“Kom, madame,” zei de vrouw den tweeden dag, hier in de meerschen liggen twee doden.

“Ja,” zei de man, die soldaat was geweest: “Het zijn guiden van den koning.”

“Nee, vrouw, ik dat niet zien, ik heb te veel bijgewoond.”

“Alle mensen gaan kijken”, hernam ze, “de een is zijn hoofd half af, de ander heeft maar een klein gaatje in den kop. Ge zoudt meenen dat hij slaapt.”

Waarom begraaft men ze niet?”

Zij haalde schouders op.

Nog te Landegem.

Nadat de Duitschers zich meester hadden gemaakt van het dorp, werd hun toevallig bericht, dat er aldaar een kind geboren was. Dit gaf aanleiding tot feestviering in een herberg: er werd gedronken en “geprosit”. Aan de ouders zonden ze een geschenk, omdat de eerste Duitser er te Landegem ter wereld was gekomen. (...)

In de registers van Landegem werd er in oktober 1915 geen enkele geboorte ingeschreven. In september noteerden we twee geboortes: 20 september 1915: Iréneus Van Hove en 21 september 1915: Irena Achilla Naert. Misschien zinspeelt Virginie Loveling op één van deze twee geboortes.

21 oktober 1914

Het moet er verschrikkelijk zijn toegegaan te Nevele en te Landegem, verleden maandag (dit is 19 oktober), vreedzame dorpen zonder Belgische soldaten, onbarmhartig gebombardeerd.

(...)

Het laatste kanongedreun, dat zoo aangrijpend tot hier overwaaide, uit de richting van het zuidwesten, was dat van bruggenspringen en bombardement. Ik vermoedde wel, dat het kwam van Nevele en Landegem, waar verwanten¹⁴ wonen van mij. Te Nevele was nagenoeg de hele bevolking gevluht. Engelsche soldaten legerden in het dorp. De mare kwam, dat de Duitschers in aantocht waren. De Engelschen waanden, dat het enkel eene patroelje gold en vertrouwden in overmacht te wezen. Ze stonden op de marktplaats en openden het vuur, na de brug over de vaart van het Schipdonck te hebben opgeblazen.

De vijand antwoordde, gebruikmakend van mitrailleurzen. De Engelschen moesten zwichten voor de overmacht en namen de wijk.

Op korten tijd was de brug hersteld en een groote afdeeling van 't leger nam bezit van het dorp.

De boden der fabriek B.L.¹⁵ met vrouwen en kinderen uit de buurt - zaten verstoppt in den kelder, sidderend onder het gedonder boven hun hoofd.

Eensklaps zegt de oude meid, die aldaar sedert zeven en veertig jaren haar meesters dient, en het werkmanskruis voor trouw en plichtsbeseft bezit: "Och Heer, mijn kiekens! Ze hebben nog geen eten gehad." Zij worstelt zich

¹⁴ In Nevele woonde o.m. Blondina Buyze (dochter van Eugene Buysse, een broer van Cyriels grootvader Louis Buysse (zie J. Luysaert, *De Nevelse voorouders en verwanten van Cyriel Buysse*, in *Het Land van Nevele*, jg. XXXIII (2002), afl. 1, p. 80) en in Landegem had Cyriel zijn broer Arthur Buysse een buitengoed op de Heirenthoek. Ook van de familie Comparé woonden er verscheidene verwanten in Nevele en omgeving.

¹⁵ De boden van de cichoreifabriek Buysse-Loveling waren naar alle waarschijnlijkheid Henri Jules Bodry (°Drongen 26 december 1881) dienst-knecht en zijn vrouw Maria Magdalena Heyndrickx (°Dentergem 10 augustus 1884) huidshoudster; zij stonden ingeschreven in de Tieltstraat nr. 32 "fabriek Buysse" (GAN, bevolkingregisters Nevele, 1901-1910).

los uit haar tegenhoudende handen: “Wat gaat ge doen, Julie¹⁶, den dood tegen loopen! Blijf, blijf, dwaashoofd!” Maar onder een regen van shrapnells ijlt ze voort de trap op, de achterdeur uit en komt behouden, buiten adem, in den beschuttenden kelder terug.

De kamenier van een juffrouw, die verleden jaar met grooten luister en praal haar honderdsten verjaardag - 6 december - door heel de bevolking van Nevele en ‘t omliggende heeft mogen zien vieren¹⁷, werd door een shrapnell in den buik getroffen, terwijl zij hare verschrikte meesteres naar dezer slaapkamer leidde. Ze ligt op sterven.

De vijand nam bezit van al de bruikbare huizen en handelde er naar believen: de groote ontvangstzaal in de dekenij, waar de feestelijke middagmalen voor de pastoors der dorpen onder ‘t gebied van hun overste plaats hebben ter gelegenheid van het uitdeelen der Heilige Olie of andere kerkelijke ceremonieën, werd paardenstal zelfs zonder de vloerkleeden te verwijderen. Toen de deken, na afloop der bestormingen terugkwam, was hij in civil. Bij een anderen staatsbeamte werden de confituurpotten uitgegeten, omgekeerd gevonden op zijn deerlijk bevlekte rekenboeken. (...)

Het was inderdaad bang afwachten voor de burgerbevolking. Verkennende Ulanen werden al halverwege augustus 1914 in deze streek gemeld, nog voor de forten van Antwerpen waren gevallen. De streek van Deinze bleef grotendeels gespaard van gevechten. Maar meer in de richting van Gent, zoals in Landegem, werd verwoed gevochten door o.a. Engelse troepen die in Zeebrugge en Oostende waren geland. Deze geconcentreerde en zware artillerie had vaak een verwoestend effect op mens, dier en milieu. De Belgische troepen zouden een aantal bruggen opblazen. Vanuit Antwerpen, in het zog van de Belgische troepen, probeerde een grote Duitse legereenheid via de streek van Gent en Eeklo snel door te stoten naar de kust. De

¹⁶ Julie De Loore (°Deurle 19.10.1841 - +Nevele 27.11.1917) was dienstmeid bij Blondina Buyze (sic) (°Nevele 5.7.1831 - +Nevele 30.10.1918), weduwe van Charles Lootens. Zij woonde samen met haar dochter Pharailde Lootens en drie dienstmeiden (Julie De Loore, Paulien Marie Van Daele en Emelie Roels) in het huis waar voordien Louis Buysse en Pauline Loveling hadden gewoond, Tieltstraat 42 (nu het huis van notaris Duerinck, C. Buyssestraat 38).

¹⁷ Juffrouw Ida de Kerchove d'Exaerde (zie C. Lips en A. Janssens, *Beelden van toen*, Nevele, 1986, p. 27).

Belgische achterhoede probeerde die opmars tevergeefs af te remmen. Oostende zou vallen maar verder dan Nieuwpoort zouden de Duitsers toch niet meer geraken.

10 november 1914

Te L.T.H.¹⁸ zaten onlangs Feldgrauen¹⁹ in een herberg vreedzaam te praten. Het was avond. Plotseling wordt de deur opengerukt en een boerenjongen stormt naar binnen heel ontdaan.

“De Engelschen zijn daar,” en hij duidt een richting aan. In een oogwenk zijn de zittenden op, met de gereede wapens in de handen en rennen vooruit. Pikdonker is de avond.

Ze hooren stappen naderen: “Daar is de vijand!”

Ze schieten. Noodkreten weergalmen en het komt uit, dat ze op hun eigen troepen hebben gevuurd. Verwoed loopen allen naar het dorp en in de herberg terug: “Hier is verraad gepleegd. Waar woont de burgemeester, waar wonen de gemeenteraadsleden?”

“De burgemeester is dood, er is nog geen plaatsvervanger.”

De secretaris wordt met enkele overheden gehaald, waaronder een vermaard fietsrijder, overwinnaar in vele cursen. Ze worden beschuldigd het valsch nieuws aan den aanbrenger te hebben ingefluisterd, en enkelen worden gefusilleerd. De cyclist weet te ontsnappen en vindt bescherming onderweg. (...)

De vermaarde fietsrijder is wielrenner Marcel Buysse (°Wontergem 11.11.1889) die reeds vóór 1908 in Lotenhulle onderdak gevonden had bij de eerste fietsenmaker in het dorp Isidoor Van Bruane. In 1913 fietste Buysse zich voor de wielwereld in de legende en kreeg door Karel Van Wijnendale de titel van “Vlaamsche Leeuw” toegekend. In 1914 won Buysse de tweede editie van de Ronde van Vlaanderen. De oorlog trok een lelijke streep door de carrière van Buysse, maar dat scheen hem niet te deren. Hij werd een van de beste smokkelaars uit de streek.²⁰

¹⁸ Lotenhulle.

¹⁹ Duitse soldaten in veldgrijs uniform.

²⁰ A. Bollaert, *Van Buysse tot Dhaenens: honderd jaar wielerveven in het Land van Nevele*, in *Het Land van Nevele*, jg. XXX (1999), afl. 2a, p.115-119.

Op een en dezelfde dag 17 oktober 1914 overleden in Lotenhulle Edouard Schelstraete, Adolf Vande Kerckhove en Ivo Claeys; zij zijn ongetwijfeld de slachtoffers van de Duitse wraakneming waarover Virginie Loveling spreekt in haar dagboeknotitie van 10 november 1914.²¹

5 december 1914

(...) Denzelfden dag kwamen soldaten in de fabriek B.L. te Nevele aan. Ze eischten twee paarden, kozen de besten uit en gingen er mede voort. Protest werd daartegen bij de Commandantur ingediend. Uitslag nog onbekend. (...)

19 december 1914

(...) Mej. M. bewoont te Nevele een groot huis met verscheidene dienstboden. Dezer dagen hield een wagen stil voor hare deur. Soldaten belden aan, traden binnen, daalden in de kelder, laadden al den aanwezigen wijn op hun wagen en reden er mee weg.

20 maart 1915

Uit geloofbare bron: te Nevele, hoofdplaats van een kanton, gelegen in het Etappengebied²², werd als op vele plaatsen een oproep gedaan tot het verklaren der aanwezende hoeveelheden wijn in flesschen. 600 werden er opgegeven. 600, voor zulk een groot dorp! Dit werd niet geloofd. Een nieuwe oproep volgt met bedreiging van straf voor de verheulers. Schrik maakte zich meester van de bevolking: de opgave klom tot 6000. Gramschap bij de overheden, verklaring dat alles zou in beslag genomen worden opvolgentlijk en, om te beginnen werden heelemaal geleidigd drie kelders van de bijzonderste ingezetenen, waaronder de deken. Een schuldbekentenis, aanduidende het getal flesschen, zonder vermelding van eigennamen werd aan 't Gemeentebestuur overhandigd. (...)

²¹ Ik dank ons bestuurslid Arnold Strobbe die mij een bidprentje bezorgd heeft van alle slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog in Lotenhulle.

²² Zone met verscherpte controle en militair bestuur, net achter het front.

4 mei 1915

(...) Maria-Lerne, een dorp onver van daar (niet ver van Deinze), is een boet van duizend mark opgelegd en de burgemeester, baron Kint de Roodenbeke met één der schepenen een dag gevangen geweest.

Een hooggeplaatste officier van den Deinzchen staf kwam te Lerne in auto voorbij des avonds. Een prikdraad was over den weg gespannen, die hem schier de keel afsneed. De bewoners worden beschuldigd van deze daad, maar de soldaten zelve deden het uit haat tegen hem. (...)

In tegenstelling tot de Tweede Wereldoorlog kwamen verzets- en sabotage-acties minder voor. Toch nam tijdens het verloop van de oorlog het aantal toe en precies vanaf 4 mei 1915 kwamen Duitse waarschuwingen tegen de gevolgen van de acties steeds vaker voor en nam het aantal terechtstellingen toe. In 1917 en 1918 bestonden er georganiseerde verzetsgroeperingen die zich bezig hielden met de ontsnapping van piloten of bestonden uit spionnen²³ die werkten voor rekening van de geallieerden. Hun informatie over munitiedepots, troepenverplaatsingen, vliegvelden... werden zeer belangrijk voor de geallieerden. In Nevele was alvast één spion actief. Het ging om ingenieur Henri-Joseph De Clercq van de Nevelse Elektriciteitscentrale. Hij had in het Nevels klooster vlakbij de kerk een draadloze uitzendingspost in elkaar geknutseld en seinde daarmee naar Baarle-Hertog en Folkestone.²⁴

24 mei 1915

(...) Het koren in paars-purperkleurige aren reeds, gereed voor bloei, wemelt dooreen, golft en buigt als onder handgestreel en schijnt in blijde dartelheid den morgenstond te begroeten... Ginder verrijst de hooge, spitse, achthoekige toren van het dorpje Vosselaere, dagteekenend van den tijd der Tempelheeren.

(...)

²³ De Duitsers waren bevreesd voor spionage via (post)duiven. Wie geen aangifte deed van zijn duiven en werd betrapt, werd als een spion beschouwd.

²⁴ J. Van De Castele, *Elektriciteit en spionage te Nevele in Wereldoorlog I*, in *Het Land van Nevele*, jg. XIII (1982), afl.2, p.65-95.

Te Nevele hangt ook de brug over 't Kanaal van Schipdonck in 't water: menschenwerk vernield door menschenhand!.. Een voorloopige bogenbrug daarnaast, gevaarlijk voor gerij bij modderige gladheid, verbindt de twee oevers opnieuw.

En nu vangt het drukke voor mijn gezellin en gastvrouw aan. Ze loopt naar het lokaal van 't Voedingscomiteit, doet aanwijzingen, deelt bevelen uit, regelt werk en bespreek de te overwinnen bezwaren met den vrederechter van 't kanton.

De dames van het dorp hebben echtgenoot, kinderen en huisbestuur verlaten, zitten er aan tafels schrijfwerk te doen, of scheppen mee en bestellen het aan de wachtenden, die met hun opengehouden zakken gereed aan de toonbank staan. Heilige verbroedering - beter gezegd verzustering - in deze gemeente, waar tot dusverre zoo weinig omgang onder de bevolking heerschte; waar plaatselijke mededingen, standvooroordeel, politieke verwijdering, en ook maatschappelijke onverschilligheid, het gezellig samenkomen verhinderden, en waar elk nu medewerkt - in vergetelheid van alle grieven - tot het algemeen welzijn.

De gezellin en gastvrouw die druk bezig is, is vermoedelijk Alice De Keyser-Buysse. Zij was een zeer actieve vrouw. Tijdens de oorlog hield zij zich zowel in Gent als in Nevele bezig met soepbedelingen en vluchtelingencomités. Dergelijke inspanningen zouden de bevolking behoeden voor totale verhongering. Haar broers Arthur en Cyriel Buysse hadden ondertussen de plaat gepoetst en bevonden zich in Nederland. Alice zou nadien nog jarenlang de chicoreifabriek Buysse-Loveling leiden in Nevele en zich laten verkiezen tot liberaal gemeenteraadslid in Gent.

9 juli 1915

(...) De tram van Gent op Ruiselede rijdt weder tot aan Vosselaere, dicht bij Nevele. (...)

De tramlijn was één van de vele die net voor de Eerste Wereldoorlog werd aangelegd. De lijn N Gent - Nevele - Ruiselede was klaar in 1912. In de volksmond werd dit trammetje 'Camielke' genoemd.

31 augustus 1915

*Gisteren al vroeg in open rijtuig gedrieën naar Nevele. Heel koud, regen-
druppelen af en toe. Een heerlijke stormhemel met licht en zware donder-
heden doorschakerd. (...)*

29 september 1915

*(...) Gisteren verscheen in den verreijker een engelsch vliegtuig dicht bij
Deinze. Ik was ter plaatse aan het verkenningsoord: “Dadelijk, dadelijk,
naar omhoog aanranden!” klonk het bevel. Doch de tijd was er niet voor
het opstijgen van een Taube²⁵: uit de hoogte zagen wij het gevaarte verder
noordwaarts zwenkend dalen... meer en meer en spiraalvormig omlaag
verdwijnen. Een auto reed aanstonds in de richting heen. Het luchtgevaar-
te was te Vosselaere gevallen op den akker bij een groote pachthoeve. Twee
officieren zaten er in. Gevangen werden ze. (...)*

2 oktober 1915

*Nu weet ik goed bescheid over het geval der twee gepakte luchtvaarders
door het bezoek van een dame uit Nevele. Dien dag kwam de meid van de
vertelster in de zitkamer binnengestormd: “Madame, een vliegmachien
boven onzen hof. Ze ligt bijkans beneden. Er zitten twee mannen in. Toe,
toe,” en de dame was buiten geïld.*

*Inderdaad het gevaarte zeilde wankelend neer over de daken heen. En spoe-
dig daarop kwam het bericht: Het tuig was neergezegen op het pachtgoed
“het Zevenbunder” te Vosselaere bij Nevele, niet verre buiten de kom van ‘t
dorp.*

*“Petrool, petrool!” hadden de gevallen of uitgesprongen inzittenden geroe-
pen, wanhopige gebaren makend.*

Petrool! dat is er nergens meer. “Waarom petrool?” vroeg ik.

“Om hun vliegtuig te verbranden.”

*Te Nevele woont sinds jaren een Duitscher, huisschilder van beroep, in de
wandeling “Den Duits” genaamd, deze had het vliegtuig gelijk veel ande-
ren gezien, liep uit de groep kijkers weg om de aanwezige wacht te waar-*

²⁵ Naam van een Duits vliegtuigtype uit de Eerste Wereldoorlog.

schuwen en duidde hun de te nemen richting aan.

Het groot gevaarte lag op een akkerstuk neergeveld, schijnbaar onbeschadigd; de twee rampzaligen stonden er bij met de handen omhoog.

Het was een roerend schouwspel, toen ze ontwapend tusschen acht duitsche soldaten door de straten van Nevele-dorp werden geleid. Alle menschen stonden aan hun deur tranen stortend of met tranen in de oogen en verbijsterde aangezichten.

De Engelschman, lang en forsig, sloeg aan in het voorbijtrekken, links en rechts gewend; hij snikte en schreide als een klein kind. De Franschman kort in 't bleek blauw met wijde stappen schrijdend om hem bij te houden, ook de bevolking groetend op militarische wijze.

Wat moet het hen zalig hebben aangedaan in al hun wee en ontredderende teleurstelling overal die meevoelende aangezichten te ontwaren, die stemmen te hooren, waar zoo duidelijk - zoo opdringend - zie de vertelster - sympathie uit klonk: "Dag mijnheer den Engelschman, dag mijnheer den Franschman," op een toon, die zeggen wilde:

"Verstaat gij ons? Wij zijn met u, wij lijden met u in hart en ziel, wij lijden met u mede."

Middelerwijl was de Duits bezig ginder op het akkerveld van 't Zevenbunder, de vliegmachien, de schuldige aan de ramp, te beschilderen in de duitsche kleuren, de machien, die voortaan dienst zal doen tegen de veiligheid van ons land. (...)

13 november 1915

De gemeente Nevele heeft de inbeslaggenomene - kleederen voor de armen van heel 't omliggende weergekregen. Het geheel heeft een waarde van zeven duizend frank. (...)

Virginie Loveling had kleren verzameld voor de mensen in Nevele, die door de Duitsers in beslag waren genomen.

30 november 1915

(...) Een patrouille Duitschers bezocht onlangs het schilderachtige dorpje D. aan de Leie gelegen. Vroeger waren daar talrijke duintunnels vol heestergewas, alles in het ronde was osch met hoogstammige beuken- en eikenlanen. Nu is veel afgevoerd en in bouwgrond herschapen. Op een dezer heu-

veltjes staat een houten molen en een kleine, vierkante villa met een venster naar de vier winden. Het geheel met prikdraad tegen indringing afgesloten. (...) De mulder stak het hoofd buiten het molen-kijkgat en riep hun toe dat hij den sleutel had en openen zou. Voordat hij daarmee afkwam, hadden ze de deur reeds ingebeukt en doorzochten ze het geheel dat zeer klein is. De afwezige eigenaar had kardoezen laten liggen in strijd met het Kommando, dat alle vuurwapens en legervoorraad opgeëischt heeft.

“Een spioen, ge zijt een spioen “ werd den mulder verweten en hij werd bij den kraag gevat en gebonden (...). De mulder viel als Christus onder ‘t kruis. Elders werden nog vijf gevangenen gemaakt. De kar werd gezocht en het zestal vervoerd naar het vijfkwartier verder dorp Vinckt. Van tijd tot tijd werden de gevangenen bedreigd met den loop van ‘t geweer. Daar werd hun verklaard, dat ze als spioenen zouden worden doodgeschoten, en allen wankelelnd, sidderend, half dood reeds van angst werden ze tegen de kerkmuur aangesteld.

De soldaten gingen voor hen staan, opnieuw met de uitgestoken geweerloopen: “Gij zijt vrij, ge moogt terugkeren,” zeiden ze met schimp.

Met D. wordt Deurle bedoeld en de mulder is Serafien De Baere. Hij erfde in 1906 de molen en het omringende bos van zijn vader Pieter Frans De Baere. In 1911 verkocht Serafien het domein “De Molenberg” aan Cyriel Buysse, die er zijn houten paalwoning bouwde, maar de molen maakte geen deel uit van de verkoop. De molen van Deurle werd opgeblazen door vier Duitse soldaten uit Bremen op 2 november 1918 ‘s morgens om 5 uur, slechts enkele dagen voor de wapenstilstand.²⁶

Het feit dat de “spionnen” tegen de kerkmuur in Vinkt worden gezet, is wel heel ironisch. Want in mei 1940 werden tegen die muur een groep Vinktenaren en vluchtelingen geëxecuteerd door Duitse militairen.

2 januari 1916

De te Nevele liggende troepen beweren, dat ze uit Servië zijn afgezakt, nochtans betalen ze met fransch geld. (...)

²⁶ L. Denewet, *Het “Molentje van Cyriel Buysse” te Deurle*, in *Het Land van Nevele*, jg. XXXI (2000), afl. 1, p. 31.

In Servië vochten vooral Oostenrijkers, Hongaren en Tsjechen aan de kant van de Duitsers.

23 januari 1916

(...) Te Meigem hadden in de bovenherbergzaal, waar de muziekmaatschappij hare repetities hield, negen en vijftig soldaten nachtverblijf gekozen, weldra moesten ze naar 't front. Korte dagen daarop had de kastelein gelegenheid nieuws van hen te vernemen, negen waren er reeds dood. (...)

Nevele en omgeving behoorden tot het etappengebied. Dat betekende dat duizenden Duitse soldaten na een periode aan het front konden genieten van een rustpauze bij burgers. De inkwartiering van die Duitse troepen bezorgde de bevolking veel last. Toch was de houding tegenover de individuele soldaat vaak niet zo afwijzend. Vaak kwam het hierop neer: "Al de Duitsers waren smeerlappen, maar degene die bij ons logeerde was een goeie...". Tijdens de offensieven die tijdens de oorlog werden gelanceerd om de loopgravenstelling te doorbreken, werden enorm veel slachtoffers gemaakt. Zo sneuvelden tijdens de eerste dag van de slag aan de Somme maar liefst 60.000 Engelsen. Zij werden telkens aangevuld door nieuw kanonnenvoer.

20 februari 1916

De oorlogsindruk op een zieletoestand. "De voermansknecht van Nevele, Jan, is daar met een mand appels voor u." Hij komt hier sedert vele jaren. Het is een reeds bejaarde man, een stoere, lompe, plichtsgetrouwe kerel. Zijn kleinzoon is gesneuveld, een der eerste slachtoffers - ik meen te Hauthem-St. Marguerite.

"Met appels", zeg ik, "goed, ledig den korf en geef hem dien weder met de gebruikelijke fooi."

Marie is reeds buiten de kamerdeur, ik roep ze terug: "Vraag hem eens, of er nog soldaten te Nevele zijn."

"Ja," zegt ze naar beneden trekkend; maar ik wacht niet naar het bescheid. De zaak interesseert mij, ik ga zelve tot aan de trapzaal en luister: "Liggen er nog veel soldaten in Nevele?"

"Ha! Azoo een stuk of vijftienhonderd," is het antwoord op heel onverschilligen toon.

"En wat doen ze daar?"

“Hè, niemandalle, wa zoèn ze doen,” en als gold het allemaal ‘t onbeduidendste wat zich denken laat, “goén dag,” wenshend, strompelt hij op zijn plompe kloefen klabetterend de stoep af.

Er wordt allusie gemaakt op de moeilijke bevoorrading van voedsel. De toevoer over zee werd zwaar bemoeilijkt door de duikbotenoorlog van de Duitsers. In Gent was er regelmatig een tekort aan brood, zuivelproducten, vlees en aardappelen. De armoede en hongersnood namen gedurende de oorlog sterk toe.

De bevoorrading gebeurde door ‘Amerikaanse winkels’ of ‘Stadswinkels’. Terwijl de meeste essentiële producten soms weken- en maandenlang ontbraken, kon men op een bepaald ogenblik wel ‘schone zwarte bolhoeden’ aanschaffen, maar dan uitsluitend maat 53... Virginie Loveling maakte gebruik van haar contacten om voedsel uit Nevele naar Gent te brengen. In dit geval gaat het om appelen.

7 september 1916

(...) *“Weet gij het nog, hoe wij wekelijks meer dan eens in onze gezelligen kring naar de omliggende dorpen gingen spelen met den bol?”*

“O ja, naar Poesele, Meygem, Sint-Martens-Leerne. O Leerne, liefst naar Leerne, allen samen naar de landelijke herberg: “In de Barrière”.

(...) *“Weet gij ook nog,” herneemt ze na een poos, “dat wij allen op einde van september ieder jaar naar de kermis uitgenoodigd werden in de “Barrière?”.*

“Zeker, zeker, immers den dinsdag, als er geen drukte van gasten meer was. Wij gingen er soupeeren. Voor ons gezelschap alleen was in de kamer naast de herbergzaal de tafel gedekt: ham en rijstpap, met eierkoekboterhammen, peren en perkels²⁷ als dessert.”²⁸

De Barrière verwijst naar een slagboom met tolhuisje. Op een aantal plaatsen op de rijkswegen diende men tot ver in de negentiende eeuw tol te betalen.

²⁷ Hier voegde V.L. een voetnoot toe: “Perziken van waaibomen”.

²⁸ Gesprek met een vriendin die op het Gentse begijnhof woonde.

26 oktober 1916

(...)Te Nevele, hoofdplaats van 't canton (ruim 9.000 zielen) worden tachtig man opgeëist. (...)

2 juni 1917

(...) Ik heb door een bijzondere gunst een pasport gekregen om eens naar Nevele en verscheidene malen naar Drongen te reizen. Op den vooravond van mijn uitstapje naar Nevele moet er bij de wacht te Drongen melding van worden gedaan. Het is juni en sedert maanden heb ik het veld niet meer gezien; die kleine verplaatsing neemt de evenredigheden van - een reis rondom de wereld aan. (...)

In het etappengebied mochten mensen niet zomaar rondreizen. Men diende een paspoort of een toelating aan te vragen bij de Duitse autoriteiten om een bepaalde verplaatsing te maken. De toelating was geen recht maar inderdaad een gunst.

7 juni 1917

Het is mij gelukt een pasport te krijgen voor Nevele. In open rijtuig er gisteren naartoe om negen uur 's morgens. Hoe zonderling doet het aan de na zooveel maanden uitsluitende stadslucht ingeademd te hebben - de wijde, groene, vruchtbare velden van Vlaanderen weder te zien!

Het koren hoog, dichtgegroeid, staat in de aren; de aardappelen blijven ten achter, het steeds zeldzamer geworden vlas ligt op groote vlakten als een effen fluweeltapijt uitgebreid; de boomenkruinen hebben reeds de donkere tinten van het zomertij verkregen; veel ooft staat er op de bogerds. Helaas! het valt in massa af. De hitte is zoo fel geweest, dat alles dreigt te verschroeien, indien het niet weldra regent. De oogst zal "aanslaan" voorspellen de landbouwers, dat wil zeggen de vrucht zal klein, verschrompeld rijpen, voordat zij den behoorlijken wasdom verkregen heeft.

Nog ligt de brug te Drongen in de Leie en degene te Nevele ook in de Vaart. Het is een treurige aanblik die verwoesting van ons land. (...)

De Belgische achterhoede had inderdaad een reeks bruggen opgeblazen op 12 oktober 1914, o.m. die van Nevele.

12 juli 1917

Te Nevele bevinden zich veel bewoners van Meenen - vluchtelingen - sinds eenigen tijd. Op bevel hebben zij hun stad verlaten, zijn bij boeren en burgers ingekwartierd, arm en rijk, met niets aangekomen dan een pak of een kleine reiszakje. (...)

24 oktober 1918

(...) Ook verluidt, dat vele dorpen, Nevele, Vosselaere, Landegem, Petegem bij Deinze en Deinze zelf, deels zijn vernield, dat al de windmolens en al de nijverheidsmachienen in gene gewesten opgeblazen zijn. (...)

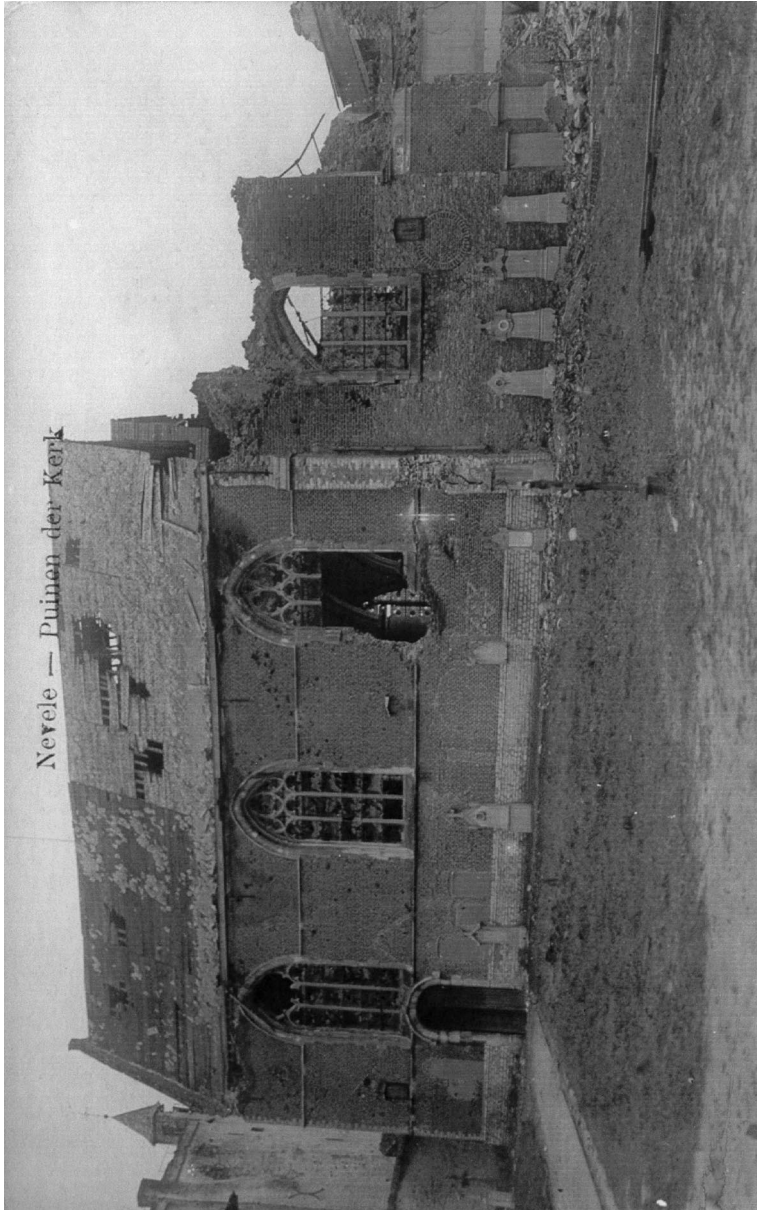
De herinnering aan de bombardementen in oktober en november 1918 is grotendeels verdwenen, maar op basis van foto's krijgt men toch een indruk van de enorme schade. Bijna alle kerken en stations in de streek werden zwaar geraakt. Een groot aantal huizen, molens en hoeven werd onherstelbaar beschadigd. Ondanks de problemen op het thuisfront boden de Duitse troepen nog zware weerstand en het Belgisch leger leed heel wat verliezen. Men is hier aan een grote ramp ontsnapt en het is een groot geluk geweest dat de wapenstilstand op 11 november werd getekend.

27 oktober 1918

(...) Ik verneem dat mijn huis te Nevele plat en de bewoner in den kelder dood ligt. Dit verhaal en het volgende schijnen betwijfelbaar. (...)

4 november 1918

(...) Naar vluchtelingen vertellen is het volgende te Nevele gebeurd. Een vrouw werd waarschijnlijk van angst in een kelder ongesteld, verkeerde weldra in doodsnood. Een dappere liep om een geestelijke. Geen dorst zich te wagen op de straat. De vrouw stierf. Met het lijk in een enge ruimte konden de rampgenooten niet blijven. Waar een kist te krijgen? Waar een bundel stroo als doodwade? Geheel gekleed werd ze op een kruiwagen geladen en - altijd met levensgevaar - naar 't kerkhof gevoerd. (...)

Puinen van de kerk van Nevele in 1918. (Fotoarchief "Het Land van Nevele")

11 november

Eenige dagen later.

Al mijn dierbaren²⁹ uit het leger zijn teruggekeerd. In vele familieën is het niet zoo: de krijg heeft leemten in de groepen geslagen, heeft vele dorpen verwoest.

Nevele, mijn geboorteplaats, is erg toegetakeld, het huis mijner grootouders, het huis waar mijn zuster Rosalie stierf, is schier gansch verwoest, naar verluidt. De toren ligt op 't kerkhof, ook de omliggende dorpen van Landegem en Vosselaere hebben veel, en onherstelbaar geleden. De mooie kerk in deze laatste gemeente, dagteekenend van de 12de eeuw, met haar achthoekigen, zes en vijftig meter hoogen toren ligt in gruis. De legende wil, dat zij door de Tempelheeren gebouwd is niet met mortel maar bij middel van roggebrood. Het dorp Meigem³⁰ bestaat schier niet meer.

Echter niet alleen stoffelijke schade is te betreuren: ook in de harten der menschen heeft de krijg veel goeds verdelgd, woeker en bedrog heerschen algemeen. Gruwzaamheid, vrees en lafheid vervangen moed en naastenliefde. Een feit - volkomen waar heeft mij bijzonder getroffen: Nevele ligt op de vaart van Deinze naar Schipdonck. De Duitschers hadden het dorp nog niet verlaten maar zich achter de brug - nog niet opgeblazen teruggetrokken.

Vier mitrailleurs waren in de Thieltstraat achtergelaten. Deze moesten de eerste vijandelijke verkenners beschieten. Ze waren gelogeerd in het huis mijner overleden zuster;³¹ dat door hare kinderen nog open gehouden wordt, beleefde jongens, de een vooral, een dikke, die een joviaal karakter had en steeds bereid was de meiden hulpvaardig te zijn.

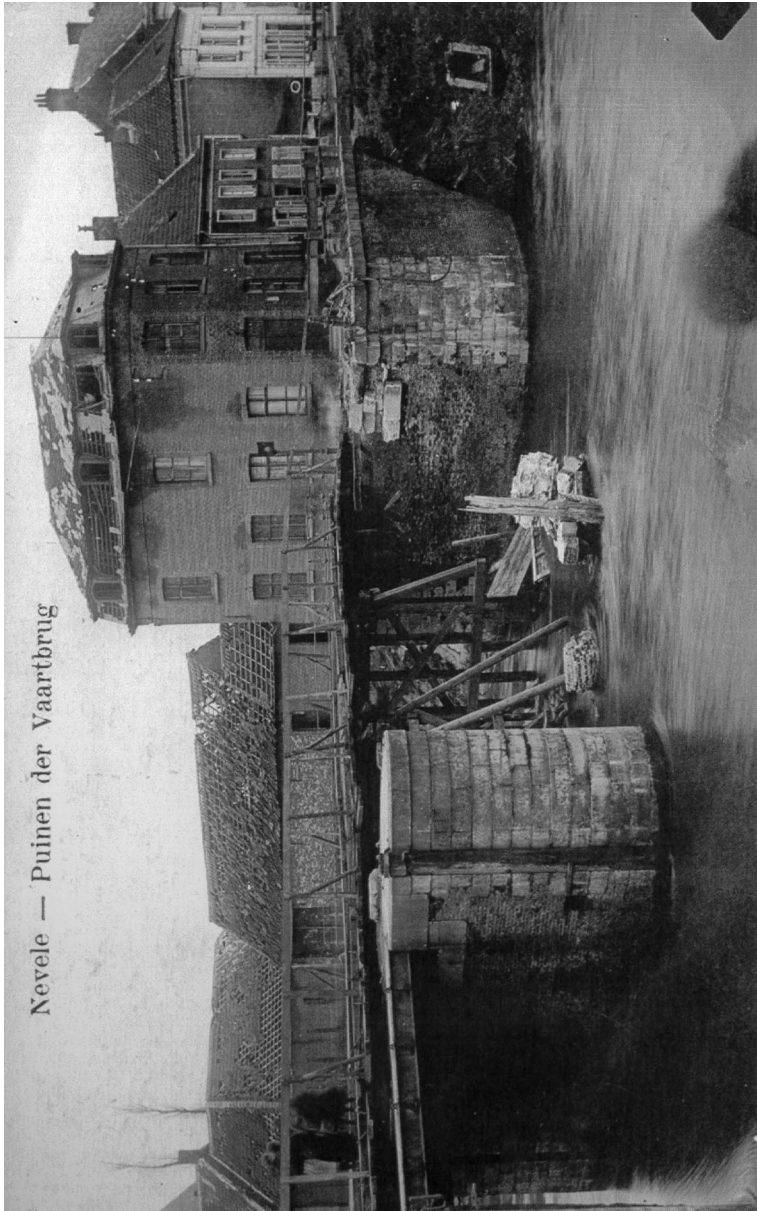
Toen het dorp en ook de fabriek mijner verwanten, aldaar, deels in den oorlogsbaaierd waren te gronde gegaan, de bewoners schier alle gevluht, toen geen der overgeblevenen zich voortaan buiten 't huis dorst te wagen, lagen ze achter de vijf treden hooge straatstoep op loer naar de eerste patroeilje der geallieerden, die uit het naburig dorp Poesele te verwachten waren.

Langs de achterdeur kwamen twee fransche soldaten binnen. Ze hielden

²⁹ Daartoe behoorde ongetwijfeld ook René Buysse, de zoon van Cyriel.

³⁰ Dat klopt: een windmolen, de kerk, de pastorie en de gemeenteschool werden verwoest.

³¹ Pauline Loveling, echtgenote van de fabrikant Louis Buysse.

Puinen van de brug in Nevele in 1918. (Fotoarchief “Het Land van Nevele”)

den vinger op den mond. Wat zagen ze er uit! Heelemaal druipend nat. Ze waren over 't land van de Borrewal door de omheining gebroken, en daar de brug over de Poucquesbeke, welke den tuin in twee verdeelt, niet meer bestond, hadden ze tot aan schouderhoogte door 't water gewaad.

De een vroeg fluisterend aan de jongste meid, die wat Fransch kent, of ze langs de fabriek - ze moesten wel weten, waar ze zich bevonden - op de straat konden geraken.

Ze wees het hun, door hetgeen vroeger de poort en nu een open hol was. De schuilplaats der loerenden moest hun ook verklikt wezen. Ze slopen geruischloos naar de mitrailleurs, zonder dat deze met hun machiengeweren, gereed geschouderd, iets merkten of het hoofd omwendden.

Ze schoten op de vier hun geweren af, en trokken de stoeptrappen op en binnen het huis, dat nooit had mogen gesloten zijn sedert de bezetting.

“Ga kijken”, zei er een onverschillig tot de meiden: “twee zijn er dood, twee bijna, ze zullen u geen kwaad meer doen,” en daarop lachten ze.

De meisjes dorsten niet.

De Fransche soldaten daalden weder de trappen af en verdwenen in de straat.

Jammerkreten werden hoorbaar... er leefden er dus nog! En toch draalden degene wier hulp werd ingeroepen.

Eindelijk voor schemeruur waagde de jongste het tot aan een kamerdeur te gaan, door het gat van een gebroken ruit het hoofd te steken en neer te kijken.

Ze zag hen liggen: twee roerloze gestalten over elkaar gevallen, waar van onderen, thans geronnen bloed gezipeld was; een nog levende aan de slapen gewond en met afgeschoten knieschijf: de vierde de vroolijke dikke... ach, een vreeselijk schouwspel: langs den rug was hij getroffen, op zij gezonken en de klomp van zijn ingewanden lagen lillend nevens hem op de straatstenen uitwijdend.

Ontzet vluchtte het meisje weg.

Buren hebben gezien, dat vervolgens aankomende soldaten - geallieerden dus - de erbarmelijke groep bemerkend, eenige stappen naderden, met de kolven van hun geweer op de overledenen en de levenden stampten, hun een schop gaven of met de bajonet een steek toedienden.

Het geklaag houdt aan, geen bijstand wordt verleend; de meiden halen geen dronk water, al roept een verzwakkende stem steeds: “Wasser, Wasser” en een andere wat als “Mutter, Mutter” klinkt. Ze durven niet buiten gaan.

Het geleek, vertelden ze later op het gejang van opgesloten jachthonden, dat akelig smeeken, luid weergalmend in de stille donkerte van den langen nacht, zonder genade, zonder iemands erbarming op het uiterst noodgesmeek.

In den vroegen morgen is het uit met hen. Ze liggen beide ook dood, nat in hun grijze uniformen op de natgeregende straatsteden.

Ze worden niet begraven, ten minste twee hunner, die ter plaats bleven liggen gedurende verscheidene dagen niet, totdat de ontbinding hinderlijk is.

Dan zijn ze door belgische of fransche soldaten naar den tuin gesleept en aldaar in een ondiepen put gegooid en met wat aarde bedekt. Een stok staat op de plek, waaraan hun medaillkens in de wind bengelen.

Ze zullen ontgraven worden en op het kerkhof gelegd worden en hun eenzelvigheidsbewijzen zullen de gezagvoerders van 't vierde leger in Duitschland krijgen, zoo dra er mogelijkheid toe bestaat.

Daarvoor zal wel de Nevelsche familie zorgen. (...)

Op 28 september 1918 was het Belgische leger (ruim 100.000 manschappen) samen met de geallieerden in beweging gekomen. De 'legergroep Vlaanderen' bestond uit Belgen, Fransen en Engelsen en beukte op de Duitse eenheden die zich in West-Vlaanderen bevonden. Doordat de Belgen niet op een bewegingsoorlog waren georganiseerd, konden de Duitsers zich op 16 oktober terugtrekken en hergroeperen achter het Kanaal van Schipdonk. Op die manier kwamen al de dorpen in de buurt van de Leie en het Schipdonkkanaal in de vuurlijn door artillerie en vliegtuigen. Er werd door de geallieerden en de Duitsers ook gemikt op stations, de spoorwegen en de weg Gent-Kortrijk. De eigenlijke gevechten vonden vooral plaats ten zuiden van Deinze.³²

Stefaan DE GROOTE en Jan LUYSSAERT

³² R. De Bouver, *De burgerlijke en militaire slachtoffers van Deinze (4 augustus 1914-11 november 1918) uit Wereldoorlog I*, in *Bijdragen tot de Geschiedenis van Deinze en de Leiestreek*, jg. LXVIII (2001), p. 6-158.

MEA CULPA
Over de precieze ligging van de oude herbergen
“De Koning van Spanje” en “Het Land van Nevele”
te Hansbeke

Onvolledige gegevens over één of ander onderwerp, die wegens tijdsgebrek niet nader onderzocht en aangevuld werden, heb ik al eens op muziek gezet indachtig de gemaakte opmerking dat niemand baat heeft bij opgeborgen steekkaartjes. Op die wijze is de kans reëel dat men een foutieve veronderstelling, een pijnlijke vergissing maakt.

Zo beging ik overhaast een fout betreffende de precieze ligging van de oude herbergen *De Koning van Spanje* en *Het Land van Nevele* aan de Brugse Vaart te Hansbeke.¹ Een doorgedreven genealogisch onderzoek naar de pachters van deze herbergen bracht een uitsluitel. Foutjes worden best rechtgezet. Derhalve plaatsen we de beschikbare gegevens nog even “op een rijtje”.

1. De eerste vermeldingen van één van deze herbergen dateren van 1683. *In voldoenynghe van het reglement ghemaect ende vuytghesonden op 18 maart 1683 bij den hove ende raede in Vlaenderen*, dienden de wethouders een lijst op te stellen *nopende den nomber ende sietuatie vande tavernen* binnen hun rechtsgebied.

Een *declaraetie omme baillieu burchmeester ende schepenen der prochie ende baronije van Bellem* van 17 april 1683 vermeldt onder de Bellemse drankhuizen ook *eene herberghe staende op de prochie van Hansbeke op de vaert ten voorhoofd bij de caye* (kaai), *van audts een herberghe, sijnde heerelichede van Bellem ende Schurvelt, nu bewoont bij Geeraert Braet* (sic).

¹ A. MARTENS, *Herbergen en jeneverkroegen te Hansbeke, anno 1779*, in *Het Land van Nevele*, jg. XXV, 1994, afl. 4, p. 297.
A. MARTENS, *Herbergen te Hansbeke, anno 1719*, in *Vlakaf*, Tweede reeks, jg. 4, 1998, nr. 6, p. 15.
A. MARTENS, *Hansbeke in 1700*. Uitgave “Oud-Hansbeke”, 2001, p. 18, 45.

Uittreksel van de figuratieve kaart van Hansbeke, anno 1700:
de Brugse Vaart, de Bellembeek, de *Leystraete* en de woonerven
(IV/102, IV/103).

Zicht vanaf de noordkant van de Brugse Vaart op de woonhuizen,
anno 1910, ter plaatse van de oude herbergen *De Koning van Spanje*
(rechts op de foto) en *Het Land van Nevele* (links).

De lijst van herbergen, opgesteld op 8 april 1683 door de wethouders van de heerlijkheid van Hansbeke, vermeldt onder de Hansbeekse drankhuizen eveneens een herberg, gelegen *op den barm vande bruggsche vaert, op de passaije* (tragel) *van Ghendt op Brugghe, competende Jeronimus Van Haute brauwer in Ghendt, ghebruyckt bij Joos Braet* (sic), *herberghe gheweest tsedert het delfven vande brugsche vaert.*

Beide vermeldingen betreffen één en dezelfde herberg. Die herberg zou enige tijd na het graven van de Brugse vaart opgericht zijn. Ze stond op de parochie van Hansbeke langs de tragel ter hoogte van de kaai, binnen de enclave van de baronie van Bellem en Schuurvelt. De precieze ligging en het eventuele uithangbord ervan werden niet vernoemd. Ze behoorde toe aan Jeronimus Vanden Haute, brouwersbaas wonende in *De Cogge* te Gent, die de pachter wel zal verplicht hebben er zijn bieren te tappen. Toevallig werd de uitbating toentertijd door Gheert Braet aan zijn zoon Joos overgelaten.²

2. Landmeter Joos De Deken senior schetste op de *figurative caerte* van Hansbeke, anno 1700, twee woonerven op de zuidkant van de Brugse Vaart.

Het eerste woonerf (perceel IV/103 van het beloop Hamme en Velde), gelegen *ten oosten van de straete loopende van hansbeke kerck naer de brugsche vaert* (de zogenaamde *leystraete*), was eigendom van Joos de

² Gheert Braet zv Jan (vermeld door de Bellemse wethouders) werd omstreeks 1610 geboren. Hij huwde te Hansbeke op 11 januari 1643 met Jacoba Van Moerbeke die er op 23 september 1684 overleed. Hij stierf op 25 september 1693, 83 jaar oud.

Zijn zoon Joos Braet (vermeld door de Hansbeekse wethouders) werd op 10 maart 1657 te Hansbeke geboren. Hij huwde er op 1 februari 1682 met Petronilla Verschu(e)ren, dochter van Pieter en Joanna De Meyere, geboren te Hansbeke op 11 augustus 1663. Hij stierf te Hansbeke op 31 december 1689, pas 32 jaar oud. Zijn weduwe hertrouwde een eerste maal op 26 februari 1690 met Pieter Van Maldeghem die in 1694 overleed, een tweede maal op 23 december 1694 met Jan De Grootte. Petronilla Verschuieren overleed op 1 januari 1719. Jan De Grootte stierf enkele maanden tevoren, op 11 september 1718, ongeveer 50 jaar oud.

Roy, had een oppervlakte van 355 roeden en was, volgens vermelding in het bijhorend landboek, bewoond door de weduwe van Joos Braet.³

Het tweede woonwrf (perceel IV/102 van het beloop Hamme en Velde), gelegen *ten westen van de leystraete*, 60 roeden groot, was bewoond door Jan De Grootte (zie voetnoot 2) gehuwd met Petronilla Verschueren, weduwe van Joos Braet zv Gheert, die in 1683 als pachteres van de herberg, toebehorend aan de Gentse brouwer Vanden Haute, vernoemd werd.

3. Volgens een vermelding uit 1701⁴ stond aan de Brugse Vaart binnen de heerlijkheid van Bellem en Schuurvelt op de grens van de parochies Hansbeke en Bellem een herberg *van audts ghenempt Den Coninck van Spagniën*.⁵ Ze was eigendom van Jeronimus Vanden Haute.⁶

Gelet op de items 1 en 2, en op de voorgaande attestatie waarin het uithangbord en de toenmalige eigenaar van de herberg samen vernoemd worden, is al duidelijk dat *De Koning van Spanje* zich op het westeinde van de *Leystraete* (perceel IV/102) bevond.

³ Hier lag een figuurlijk wolfijzer dat tot enige verwarring geleid heeft. Uit een nader genealogisch onderzoek is gebleken dat de weduwe Joos Braet niet de reeds vernoemde Petronilla Verschueren was maar Philippa Van Vynckt, dochter van Jaecques en Mayken Serweytens, geboren te Hansbeke op 25 januari 1627, gehuwd op 26 juli 1648 met Joos Braet (†Hansbeke 04.03.1678), zoon van Jan en paternele oom van Joos Braet zv Gheert. Ze overleed te Hansbeke op 5 maart 1705.

⁴ Rijksarchief Gent, fonds Oud Bellem, nr. 19, f44v.

⁵ De “Koning van Spanje” werd van 1504 tot 1713 als titel gevoerd door de Spaanse vorsten die over ons grondgebied regeerden: Filips I, Karel I, Filips II, Filips III, Filips IV, Karel II, Filips V en Karel III. Vooral vanaf 1555 met Filips II was deze titel algemeen in gebruik. De herbergnaam “De Koning van Spanje” was een dynastieke propaganda voor het Spaanse regime in de 16de, 17de en begin van de 18de eeuw. (H. VANOPPEN, *De herbergnaam De Koning van Spanje in Erps-Kwerps en in de rest van de wereld*, in *Ons Heem*, jg. 51, 1997, nr. 1-2, p. 136).

⁶ L. STOCKMAN, *Herbergen te Bellem in de 17de en 18de eeuw*, in *Ons Meetjesland*, jg. 18, 1985, nr. 3, p. 179.

4. Gevolggevend aan een *missive* van 20 september 1719 vanwege de *heeren bailliu ende mannen van leene vanden castheele inde auderburgh van Ghendt* maakten de wethouders van Hansbeke op 28 september daaropvolgend andermaal een lijst op van de herbergen te Hansbeke. Volgens deze lijst stonden toen *twee heerberghen opden post vande vaert*. Nadere gegevens werden niet gegeven.
5. Een nieuwe lijst van *herbergen ende brandewijnhuysen* te Hansbeke werd opgesteld ingevolge de verordening van keizerin Maria-Theresia, daterend van 21 juli 1779, die door de wethouders van Hansbeke aan de *heeren balliu ende mannen van leene vande casteele inde auderburgh van Gendt* overgemaakt werd.

Deze declaratie vermeldt woordelijk:

- *eene herberge ten poste vande vaert, bewoont bij de weduwe van Francies Laros, hebbende voor uythangbert den coninck van spaig-nen sijnde van immemorialen tijde herberge geweest.*
- *daer is ten selven poste, ten oosten vanden pontwegh oock eene her-berge, genaemt het land van nevele, competerende aen de gemelde weduwe Laros, de welcke sedert eenige jaeren niet meer openge-hauden en wort.*

Deze laatste omschrijvingen bevestigen uiteindelijk dat de herberg *Het Land van Nevele* op de oostzijde en de herberg *De Koning van Spanje* op de westzijde van de pontweg stonden.

Albert MARTENS, Gent

MAATSCHAPPELIJKE TOESTAND IN ZEVEREN IN 1819

Inleiding

In het Rijksarchief in Gent¹ vond ik een stuk: “De maatschappelijke toestand in Zeveren in het jaar 1819”. Wij noteerden de “fabrieken en werk-winkels”:

1. Een bierbrouwerij met één werkman. Er is weinig uitzet, alleen een plaatselijk belang, omdat er weinig verteer is in de herbergen. - 2. Eén korenwindmolen met één werkman. Er is veel werk.² - 3. Eén broodbakkerij met één werkman. Er is weinig uitzet. Alleen plaatselijk belang. - 4. Twee klompenmakerijen met twee werknemers, met weinig uitzet, alleen plaatselijk. - 5. Een mouterij zonder werk. - 6. Een timmerwinkel zonder werklieden. - 7. Zeventig linnenweverijen in verschillende huizen. Er is “schaarste en dierte, van het vlas”. - 8. Veel “vlasspinderijen in differente” huizen. Er zijn 15 “ketelaers” en 180 spinsters in Zeveren.

Deze telling in het jaar 1819 bevestigt dat in een plattelandsgemeente van ongeveer 750 inwoners, ofschoon aanliggend bij een meer belangrijk centrum als Deinze, geen noemenswaardige bedrijvigheid van zelfstandigen vast te stellen valt.

Bij de volkstelling van ongeveer 20 jaar vroeger in het jaar 4 van de Franse republiek (± 1796) zijn ook een kuiper en een kleermaker vermeld, evenwel geen brouwer.

Naast de “fabrieken en werk-winkels” in 1819 zijn er enkele belangrijke landbouwers, toen nog hereboeren met inwonende knechten en meiden, en nog landmannen (kortwoners) die naast hun zware en slecht bezoldigde arbeid op de velden en aan de veestapel een stukje grond van de hereboer in huur kregen om een varken en een paar geiten te houden voor eigen gezin.

Over enkele inrichtingen volgt meer informatie over de ligging en de uitbaters.

¹ Rijksarchief Gent - nr. 1203 - Fabrieken en werk-winkels 1819.

² Dr. P. Huys, *De houten windmolens van Zeveren*, K.O.K. Deinze.

Een bierbrouwerij

“Een bierbrouwerij met één werkmán. Er is weinig uitzet; alleen plaatselijk belang, omdat er weinig verteer is in de herbergen.”

Deze brouwerij was gelegen in de toen genaamde Izegemsche Heirweg. Bij het opmaken van het kadaster werd de brouwerij vermeld “*Zeveren - enig sectie nr. 378 en 379*”. Nu is de oude brouwerij volledig verbouwd tot woonhuis, Leeuwstraat 11.

De familie Van Oost, brouwers in Vinkt, bouwde deze brouwerij in Zeveren tussen de jaren 1800 en 1805 en brouwde er in 1805.

De stamvader Abraham Van Oost, geboren in Vinkt in 1767, als zoon van de Vinktse brouwers Franciscus Van Oost en Elisabeth De Clercq, huwde met Maria Catherina Van Wonterghem van Zeveren die er geboren was in 1773 als dochter van Johannes Franciscus en Catherina Muylaert. Abraham Van Oost overleed te Zeveren op 30 juni 1849 en zijn echtgenote op 6 juni 1849 eveneens in Zeveren.

Onder het bewind van Napoleon kregen ook kleine gemeenten een zekere zelfstandigheid met een “maire” en “adjunct” en een “conseil municipal”. Tot deze functies werden de belangrijkste personen van de gemeente geroepen. Abraham Van Oost, brouwerszoon, werd in 1800 in Vinkt lid van de “conseil municipal”, dus de gemeenteraad. Bij zijn verhuis naar Zeveren kreeg hij die functie ook in Zeveren. Later werd hij er ook lid van de kerkfabriek.

Het gezin Abraham Van Oost - Maria Catherina Van Wonterghem kreeg zes kinderen:

- Virginie Van Oost, geboren te Vinkt op 20 vendemiaire van het jaar 9; zij overleed in Zeveren, ongehuwd op 22 mei 1859.
- Clemens Van Oost, geboren te Vinkt op 25 oktober 1804 en in Zeveren, ongehuwd, overleden op 26 september 1893. Hij was er bijzonder fier op te behoren tot de oud-wapenbroeders van Napoleon.³
- Hermanus Van Oost, geboren te Zeveren op 16 januari 1807 en er ongehuwd overleden op 6 december 1891.

³ Zie: Herman Maes: verschillende vermeldingen en artikels in jaarboeken K.O.K., Deinze en Contactblad over soldaten van Napoleon.

- Maria Adelaïde Van Oost, geboren te Zeveren op 23 maart 1809 en er overleden op 18 april 1893, eveneens ongehuwd.
- Bruno Vital Van Oost, geboren te Zeveren op 6 juni 1812 en jong overleden te Zeveren op 4 oktober 1815.
- Hugo Valère Van Oost, geboren te Zeveren op 18 oktober 1814 en er ongehuwd overleden op 28 december 1882.

Er woonde nog een broer van Abraham Van Oost in het brouwershuis namelijk Karel Franciscus, geboren in Vinkt in 1781 en in Zeveren overleden op 26 maart 1855. Hij was gehuwd met Coleta Coppens; het gezin bleef kinderloos.

Na het overlijden van de laatste telg van de familie Van Oost, namelijk Clemens, in 1893, ontstonden er heel wat moeilijkheden over de erfenis.⁴ Een eerste legaat aan het Bureel van Weldadigheid in Zeveren betrof *“een tweewoonst met 30 aren land”*.

Na onderzoek en vrij emotionele besprekingen besliste men dit legaat niet te aanvaarden. Waarom het Bureel van Weldadigheid uiteindelijk verkoos dit legaat te verwerpen is niet echt gemotiveerd. Maar de bindende clausule van het testament bevat een voorwaarde die men onaanvaardbaar acht: met moest immers de dubbele woning herstellen en kosteloos ter beschikking stellen van de behoeftigen van Zeveren. De belangrijkste vraag was natuurlijk: “wie kiezen uit de tientallen arme gezinnen in Zeveren?”.

Bij een tweede legaat schenkt Clemens Van Oost de som van 12.000 frank aan het Bureel van Weldadigheid voor het bouwen van een gesticht met een bidplaats voor de armen van Zeveren. Hij legateert eveneens een waardevol schilderij, een monnik voorstellend, en een groot, “mooi” kruisbeeld om de bidplaats te versieren.

Maar de familieleden van de familie Van Oost (neven en nichten) betwistten het testament. Na drie jaar trekken en duwen en allerlei spitsvondigheden werd het testament bij koninklijk besluit van 22 februari 1896 goedgekeurd. Jules Beresole, ontvanger-griffier van het Bureel van Weldadigheid en tevens gemeentesecretaris in Zeveren, werd ermee belast om het legaat in ontvangst te nemen.

⁴ Verslagen van Bureel van Weldadigheid - Zeveren, in stedelijk archief Deinze.

Het Bureel van Weldadigheid wilde een huis voor de armen bouwen op de grond langs de huidige Vinktstraat (Enige Sectie, nr. 532, met een oppervlakte van 20,36 are); de kostprijs moest beperkt worden tot 3.500 frank. Het is niet duidelijk waarom men de voorziene 12.000 frank niet wilde besteden. Daarenboven stelt het Bureel, bij monde van J. Beresole voor om aan de neven en nichten van de familie Van Oost als teken van goede wil en vriendschap een som van 2.000 frank te schenken.

De gouverneur verwierp bij beslissing van 30 oktober 1897 dit dubbel voorstel. Enerzijds kan het Bureel zo maar geen schenking doen van 2.000 frank en anderzijds was een kostprijs van 3.500 frank voor een Godshuis in tegenpraak met de wil van Clemens Van Oost.

Na nog eens maandenlang twijfel zowel bij het Bureel van Weldadigheid, het bestuur van de Godshuizen, als bij het gemeentebestuur werd door de Hogere Overheid beslist het testament als volgt uit te voeren: de 12.000 frank werden ter beschikking gesteld van het bestuur der Godshuizen met de verplichting dat de armen van Zeveren er kosteloos opgenomen worden; de beide schilderijen, voorzien voor de bidplaats van het armenhuis worden in de parochiekerk St.-Amandus in Zeveren opgehangen (op dit ogenblik hangen ze in de sacristie). De gelden moeten beheerd worden en op aandringen van de gouverneur installeert het gemeentebestuur op 27 november 1898 een besturende commissie van de burgerlijke godshuizen. Basile Dhont wordt voorzitter, Basile Martens wordt secretaris-schatbewaarder, Camiel Buyse, Theophiel Dekens en Jean Baptist Mestdag zijn de leden.

De brouwerij stond na het overlijden van het laatste lid van de familie Van Oost verlaten tot 13 januari 1896. Dan kwam het gezin August Lybrecht van Vinkt de zaak voortzetten.

August Lybrecht werd geboren in Lotenhulle op 23 augustus 1841 en huwde daar met Marie Dierickx die eveneens in Lotenhulle geboren werd op 29 juli 1851. Ze gingen aanvankelijk naar Vinkt wonen. Toen de familie Lybrecht zich als brouwer in Zeveren vestigde, had het gezin vier kinderen: René Lybrecht, geboren te Vinkt op 25 januari 1875;

Medard Lybrecht, geboren te Vinkt op 28 maart 1876;

Marie Romanie Lybrecht, geboren te Vinkt op 20 december 1879, en

Marie Rachel Lybrecht, geboren te Vinkt op 27 september 1885.

Op 15 mei 1901 vertrok het gezin Lybrecht terug naar Vinkt om daar een brouwerij uit te baten. Zoon René zette evenwel het brouwersbedrijf in

Zeveren verder, alhoewel hij, als ongehuwd, bij zijn ouders in Vinkt woonde.

Volgens een Duitse uitgave: “Brauerei - Belgien” van Dr. Doetnen was er bij het uitbreken van de oorlog in 1914 in Zeveren één brouwerij, deze van René Lybrecht en tegelijkertijd ook één brouwerij van August Lybrecht in Vinkt.

Wegens het inbeslagnemen van de koperen vaten door de Duitse bezetter werd de brouwerij in Zeveren ontmanteld.

Toen de brouwerswoning na de verhuis van de familie Lybrecht op 25 mei 1901 vrij was, kwam de familie Martens uit Aarsele zich daar vestigen.

Deze familie Martens telde drie zonen: Felix Martens, geboren in Aarsele op 6 december 1866. Tijdens de Eerste Wereldoorlog 1914-1918 ging hij vrijwillig naar Duitsland werken en kwam nooit terug; hij werd als vermist ingeschreven. Een tweede zoon Honoré Martens (beter bekend in Zeveren als boer Colle) werd geboren in Aarsele op 26 februari 1869, huwde met Marie-Leonie Buyse en werd herbergier. De derde zoon Emiel Martens (Miel Colle), geboren in Aarsele op 29 januari 1871, huwde met Elodie Persijn.

In de oostelijke vleugel van het brouwershuis kwam op 29 januari 1902 de schoonbroer van Honoré Martens wonen: Henri Buyse met echtgenote Renilde De Vuyst en hun twee kinderen.

De laatste restanten van de brouwerij, de grote kelders en de waterput met een diameter van 2,1 meter, verdwenen bij recente verbouwingen.

Een korenwindmolen

“Een korenwindmolen met één werkman; er is veel werk.”⁵

De aloude straatbenaming “Meulengeleide” werd in het begin van het jaar 1960 opnieuw als officiële straatnaam ingevoerd; deze straat wijst de weg van de dorpskern naar de molen.

In 1819 was de korenwindmolen eigendom van de kinderen Goethals.

⁵ Dr. P. Huys, *De houten windmolen van Zeveren*, K.O.K. Deinze.

Vader Petrus Jozef Goethals, afkomstig van Meulebeke, was gehuwd met Marie Van Renterghem van Zwijnaarde.

Zij kregen de volgende kinderen:

Isabelle Goethals, geboren in Zeveren op 24 oktober 1802 en er overleden op 8 januari 1867, ongehuwd;

Ivo Goethals, geboren in Zeveren op 7 april 1805 en er overleden op 20 januari 1832, ongehuwd;

Sofie Goethals, geboren in Zeveren in 1811;

Karel Lodewijk Goethals, geboren in Zeveren op 18 augustus 1807;

Beatrijs Goethals, geboren in Zeveren op 12 november 1810 en

Leopold Goethals, geboren in Zeveren op 14 november 1813.

Op 19 december 1838 kreeg Sofie Goethals een natuurlijk kind, Melania Goethals die huwde met Karel Tuytschaever van Poesele.

Beatrijs Goethals huwde op 10 april 1833 in Zeveren met Karel Lodewijk Meersman en zij kregen een zoon Jean.

Sofie Goethals die na het overlijden van haar vader, cijns pachter en molenaarster werd, stierf te Zeveren op 12 augustus 1871. Dan werd haar neef, Jean Meersman, molenaar.

Later werd Desiré De Scheemaeker molenaar; hij stierf plots als burgemeester van Zeveren, op 6 juli 1887. Deze Désiré De Scheemaeker was de zoon van Karel Lodewijk en Julie Lambert.⁶ Hij was gehuwd met Prudentia De Poorter.

Theophiel De Poorter, een broer van de weduwe van Desiré De Scheemaeker, was de volgende en ook de laatste molenaar want in het jaar 1900 volgde de volledige afbraak van de molen.

Daarna vestigde Achiel Modest De Walsche, geboren in Ruiselede op 3 februari 1881, er zich met zijn vrouw Marie Elodie Houtteman, geboren in Markegem op 15 juni 1879, als herbergier voor een korte tijd.

Theofiel Mestdag was er ook herbergier tot de familie August Sergeant er kwam wonen en geen herberg meer hield.

⁶ G. Van Steenkiste, *De burgemeesters van Zeveren (1830-1970)*, in *Het Land van Nevele*, jg. 31 (2000), afl. 1, p. 17-18.

Op 6 januari 1915 kwam het gezin August De Poorter-Van Autreve in het molenhuis wonen. Deze August De Poorter was burgemeester van Zeveren van 5 januari 1923 (na het overlijden van burgemeester E. Bruyneel) tot aan zijn overlijden op 19 december 1935. Hij was weduwnaar van Hortence Van Autreve en trouwde dan met haar zuster Constance op 6 november 1895. De korenwindmolen stond op de noordoostelijke hoek van de huidige Schave en Kouterstraat (kadaster nummer Enige Sectie Zeveren nr. 93, 95, 96, 97 en 98).

Besluit

Van de “fabrieken en werkinkels” van 1819 is er op dit ogenblik bijna niets overgebleven. De brouwerij en de korenwindmolen zijn gesloopt. De bakkerij is verbouwd tot een herberg. De laatste “kloefkappers” verdwenen in het interbellum. De mouterij is nooit meer in gebruik geweest. Er is nog één timmerman die werkt als zelfstandige. Van weven en spinnen als huisnijverheid is reeds lang geen sprake meer.

Gilbert VAN STEENKISTE, Zeveren

KLAD, DE KALE-LEIE ARCHEOLOGISCHE DIENST: BEHOEDER EN ONTSLUITER VAN HET ONDERGONDS ERFGOED IN DE KALE-VALLEI

Op 29 maart 2003 werd in het gemeentehuis van Aalter de Kale-Leie Archeologische Dienst boven de doopvont gehouden. Na enkele jaren van heftig getouwtrek is een intergemeentelijke beheersdienst voor het archeologisch erfgoed van de streek eindelijk een feit en wordt het historische land van Nevele vanuit onderzoeksobjectief terug weer één.

Maar liefst 10 jaar geleden fietsten Raf Walgraeve - een gedreven amateur-archeoloog - en de auteur - toen nog student - vaak van de ene akker naar de andere in de Nevelse Kale-vallei. We gingen er op zoek naar bovengesploegde archaeologica uit de meeste diverse tijdvakken en we verwonderden ons dikwijls over het landschap, de natuur en de oude gebouwen. Geboren en getogen in de streek waren we ons bewust van het archeologische potentieel van het historische Land van Nevele en de omstreken. Tijdens één van die fietstochten groeide het idee om een archeologische werkgroep op te richten binnen de heemkring Land van Nevele en bij extensie zelfs om een archeoloog op één of andere manier te laten aanwerven om dit waardevolle patrimonium van zijn constante en ongedocumenteerde vernietiging te vrijwaren. Een intergemeentelijke dienst dus, naar analogie met de Archeologische Dienst Waasland.

Vanuit de schoot van de heemkring Land Van Nevele groeide een werkgroep archeologie die op haar beurt zeer snel ontwikkelde tot een autonome werkgroep archeologie, monumenten en landschappen. In het werkingsgebied wonende professionelen én ook amateurs werden aangetrokken. Het resultaat was en is een bonte, wisselende verzameling van archeologen en amateur-archeologen, een luchtfotograaf, een geomorfoloog, amateur paleontologen -geologen, een geograaf, een architect, heemkundigen en andere enthousiastelingen. Er groeiden al snel allerhande initiatieven die betrekking hebben op de documentering en de ontsluiting van het erfgoed van het werkingsgebied, al was en is daarmee vaak ingegaan tegen bepaalde zogezegde belangen.

De meeste energie werd echter opgeslorpt door de pogingen om een archeologische dienst op te richten. Het is op de genese en evolutie van het initia-

tief zelf en vooral op enkele krachtlijnen die de werking van de nieuwe dienst zullen bepalen, dat ik in de tweede helft van dit inleidende betoog wil ingaan.

Het besef dat de uitgestrektheid en het belang van het archeologische en ander patrimonium de gemeentegrenzen overstijgt aan de ene kant en de nood tot een financieel goed uitgebalanceerde en werkbare constructie anderzijds, leidden binnen de werkgroep zeer snel al tot de conclusie dat zo'n archeologische dienst meerdere gemeenten diende te omvatten.

Gemeentegrenzen zijn in historisch perspectief gezien echter een zeer recente creatie die bijna geen invloed had op de determinerende factoren die de nederzittingsplaatsen en hun uitbouw in het verre verleden bepaalden. In maatschappijen die voor hun overleven voor 100% afhankelijk waren van wat de natuur en het landschap hen aanbood, waren landschappelijke en bodemkundige kenmerken immers dé drijvende krachten die de keuze tot allerhande handelingen bepaalden. Water en de afwisseling tussen verschillende bodemsoorten (lees: verschillende ecotopen om te exploiteren) waren vaak keuze-bepalend en de aanwezigheid van bv. een rivier of een grote zandrug gaf duidelijk aanleiding tot clustering van bewoning gedurende de hele geschiedenis door. De valleien van de Kale (de bovenloop van de Durme) en de Leie en hun landschappelijk gedifferentieerde randzone's maakten van het Kale-Leie gebied zo'n een uitstekende nederzittingslocatie, een geheel op zich. En in die visie was de keuze dan ook snel gemaakt. De Kale stroomt in haar verschillende lopen in Deinze, Knesselare, Aalter, Nevele en Evergem en vormt zo een rode draad en tevens bindende factor doorheen het gebied. Hetzelfde geldt in feite voor de Poekebeek die doorheen de deelgemeenten van Aalter en Nevele stroomt; terwijl de Leie één van de Vlaamse hoofdrievieren in het zuiden van het gebied de stad Deinze doorkuist. U merkt het, onze keuze is niet zo maar uit de lucht gegrepen. Ze is bewust dat is zeker, doch ook niet limitatief. Andere gemeenten uit het gebied kunnen noch steeds aansluiten.

Meer dan 4 jaar heeft het echter geduurd om verschillende gemeentebesturen te overtuigen van het nut van een regionale archeologische dienst. De één was al wat sneller overtuigd dan de ander. Ik wil hier niet uitweiden over eindeloze welles-en nietes-spelletjes, de ontelbare aanpassingen aan de statuten, het opnieuw op de boer gaan bij de nieuwe coalities na de ver-

kiezingen, de nieuwe wetgeving op de vzw's, het waren slechts enkele van de vele ontweken struikelstenen op een pad dat ons leidde tot waar we vandaag eindelijk, na al die jaren toch toe gekomen zijn: de voorstelling van wat gaandeweg de Kale-Leie Archeologische dienst is gaan heten, kortweg KLAD. KLAD is een intergemeentelijke projectvereniging geworden, bestaande uit Aalter, Deinze, Knesselare, Nevele en binnenkort ook Evergem. De projectvereniging stelt zich als doel: het behoud, het beheer en het onderzoek van het archeologische patrimonium op het grondgebied van de aangesloten gemeenten. De werking wordt gefinancierd door de gemeenten op basis van een vast, een zeer klein bedrag per inwoner en ook een bedrag per hectare. Deze bedragen weerspiegelen in feite de kans dat het archeologisch erfgoed wordt vernietigd. Dit laatste omdat in gemeenten met een grote oppervlakte redelijkerwijze ook meer bodemingrijpende werken plaatsvinden en de dienst er meer actief zal moeten zijn.

Het KLAD zelf is er nu nog niet, maar mede dankzij de Vlaamse Gemeenschap en minister Van Grembergen in het bijzonder in wiens beleidsvisie dit initiatief in goede aarde viel en natuurlijk ook door de goodwill van de gemeenten hebben we vandaag uiteindelijk een voldoende brede consensus en een financiële basis om tot de aanwerving van de eerste intergemeentelijke KLAD-archeoloog over te gaan. Hiermee zal het KLAD de facto een realiteit geworden zijn. We verwachten dat op uiterlijk 1 juli het KLAD daadwerkelijk actief zal worden. De dienst zal gehuisvest worden in het prachtige koetshuis van het kasteel van Poeke.

Het takenpakket van de KLAD-archeoloog zal ondermeer bestaan uit werfcontroles, het organiseren van opgravingen, het verspreiden van de resultaten van onderzoek naar de scholen, het brede maar ook wetenschappelijke publiek, het inventariseren en tot slot zeker ook uit het nauw samenwerken met de diensten voor ruimtelijke ordening en stedenbouw en met de spelers uit het Vlaamse, provinciale en universitaire archeologische bedrijf. Het voorkomen van de snelle en definitieve vernietiging van het bodemarchief - waarvan het tempo heden ten dage in Vlaanderen niet bijgehouden kan worden - vereist dergelijke gefacetteerde benadering. Recente opgravingen in Deinze, in Nevele en vooral in Aalter toonden bovendien aan dat de noodzaak tot een permanente bewaking van het erfgoed écht de moeite zal lonen. Geen groot infrastructuurwerk gaat immers voorbij of er komt wel wat aan het licht. Denken we hierbij bv. maar aan de bouw van de

industriezone Langevoorde, waar 4 van de 13 ha grote oppervlakte onderzocht werd en waar we wetenschappelijk belangwekkende resten uit de steentijd, de ijzertijd, de Romeinse tijd en de middeleeuwen aantreffen.

Onder het waakzaam oog van de werkgroep archeologie, monumenten en landschappen vertrouwen wij het KLAD toe aan de beleidsmensen onder wiens zorg het verder kan en moet opgroeien en dient uitgebouwd te worden.

Wim DE CLERCQ, Hansbeke

DE PLAATS VAN DE FAMILIE LOVAERT IN DE ORGELBOUWKUNST IN VLAANDEREN

(Lezing gegeven door de heer Ghislain Potvlieghe tijdens de Lovaertdagen georganiseerd op 5, 12 en 19 oktober 2002)

De ontdekking van de Lovaerts gebeurde tijdens een inventarisatie van het historische orgelbezit. Zo kwamen we te weten hoe rijk of hoe arm ons patrimonium eigenlijk is.

Nadien door prospectie richtte ik me tot Antoine Janssens, conservator van het Nevelse streekmuseum, die voor mij de biografische gegevens verder opzocht.

Dit resulteerde in een paar artikels in “*Het Land van Nevele*” en mijn blijdschap over de vondst kon niet op en ik publiceerde in binnen- en buitenlandse vakbladen.

Hun werk bestaat naar Vlaamse tradities, en rekening houdend met de financiële mogelijkheden, vooral uit kleine orgels.

Er waren twee generaties die orgels bouwden: Stamvader Leo en zijn zonen Evarist, Louis en Xavier.

Leo werd geboren te Nevele in 1802, 200 jaar geleden, en overleed op 70-jarige leeftijd te Gent in 1872. Volgens de overlijdensakte was de doods-oorzaak “*door uitleving*”. En dat is iets waaraan nog meer orgelbouwers ten onder zijn gegaan.

Autodidacten

Leo was een autodidact van huis uit vertrouwd met de houtbewerking. Hij had een bijzondere belangstelling voor de metalurgie. Hij maakte zoals zovele autodidacte Vlaamse orgelbouwers in de 19e eeuw heel wat proeven aan de hand van de orgelbouwkundige bijbel van de Franse pater Dom Bédos en zocht naar eigen oplossingen, en de orgels uit de omgeving maakten ook deel uit van zijn opleiding. Allen keken ze op naar de Gentse orgelbouwersfamilie Van Peteghem die de scepter zwaaide en het Vlaamse rococo zijn typische gestalte gaf.

Een gelijkaardige situatie bestond bij de autodidacte Vlaamse orgelmakers waardoor de band met de tradities blijft bestaan.

Zo is er het verhaal van de West-Vlaamse Pieter Loncke. Vlak na de oorlog schreef de kleinzoon van deze Loncke in het Vlaamse orgeltijdschrift “*De Schalmei*” in ‘t kort zijn memoires.¹

Pieter Loncke was een horlogemaker en keuterboerke, en wanneer Pieter 16 jaar is wordt hij gevraagd te helpen met de orgelmaker die het orgel van zijn dorpskerk repareerde. Maar die kerel zat gedurig op café en inmiddels onderzocht Pieter het instrument, sprak erover met de kerkmeester en samen sloegen ze de hand aan de ploeg om middels Dom Bédos een orgel in mekaar te steken waarvan ze alle gereedschap en onderdelen van het instrument zelf zouden maken. Van een oud weefgetouw werd een windlade gemaakt en het verhaal over het gieten van het orgelmetaal beschreef Pieters kleinzoon als volgt:

“Wat er ook veel ruzie en studie heeft gekost, was het maken en vervaardigen der toestellen voor het gieten der tinbladen der frontpijpen. Ze hadden de smaltbak en tafel gebouwd volgens de voorschriften van Dom Bédos... Eens gebeurde het, zegde vader, dat zij een metaalmengsel aan het voorbereiden waren en wanneer het metaal gesmolten was voegde grootvader er een produkt aan toe, om volgens zijn mening het metaal een of ander eigenschap te verzekeren. Het produkt kwam maar juist met het gesmolten metaal in aanraking of de inhoud van geheel de smeltkroes vloog met een slag de lucht in. (buskruit?) Grootvaders bril was de glazen uitgeslagen, aan zijn haar en wenkbrauwzen perelden er kleine gesteven druppeltjes tin, de balken en plankier der zoldering waren vol ingebrande tindruppels. Bij wonder had hij niet het minste letsel en kwam hij er met het verschot van af. “Sakker! Sakker! Zei grootvader, wien had er dat é peisd!”. Zorgvuldig werden enkele pijpen van verschillende soorten gemaakt, in hout en in metaal...

Hij maakte alles zelf. Tot zelfs de belegsels waren in been die hij fabriceerde volgens de gegevens van Dom Bédos.

¹ N.v.d.r.: Het onderhoud en de herstelling van het Poeselse Lovaertorgel werd in september en oktober 2002 uitgevoerd door een Loncke, een rechtstreekse afstammeling van de geciteerde Pieter Loncke.

Het experiment slaagde en einde 1842 werd met de bouw van het eerste orgel begonnen.”

Ja, experimenteren zat Pieter in het bloed. Ik hoorde ooit nog het verhaal van de oude Loncke over een soort autootje dat hij had gemaakt en dat zou Pieter eens aan de koning laten zien. Maar eens de hoek om kantelde zijn voituurke en de koning heeft nooit het genoegen gehad die originele volbloed Vlaamse auto te bewonderen. Sindsdien situeerde de Minerva-industrie zich onbedreigd in Wallonië.

In Kortrijk was er Van Houtte. Hij specialiseerde zich in het metaalgieten/walsen met een typisch voor Van Houtte reactie: hij trachtte evenwaardige trompetten van Van Peteghem te maken.

Hij beschrijft zelf zijn stijlopvattingen om een opdracht in Watou te verwerven: *“de orgel volgens de getuygenisse van deskundigen, zoo wel gaande, harmonieuse, welluydend, luydruchtig en welgesteld te maken als eene van de beste orgels duer de oude Van Peteghems verveerdigt”*.

Er rezen al meer dan eens de vermoedens dat Pieter Loncke (Hoogstade) in de ateliers van Van Houtte zou hebben gewerkt, maar ik zie geen enkel raakpunt met hun orgelbouwtijl. Het duurde een hele tijd alvorens Pieter Loncke enig niveau behaalde, zowel voor wat betreft het houtwerk als de pijpenmakerij. Het ziet er veel eerder naar uit dat hij zeer eigenzinnig en met een dosis handigheid zichzelf opwerkte, met naast hem de orgelbijbel Dom Bédos.

De windlade en het pijpwerk in Desselgem bv. getuigen van de grootse stunteligheid en onvoldoende kennis van de orgelbouwkunde.

De Oost-Vlaming Petrus Vereecken: dichter en boer, smid, schrijnwerker, beeldsnijder ontwikkelde in 't geniep op zijn duivenhok het ontwerp en de proeven voor zijn eerste orgel.

De Brabander Cappuyns werkte in de streek van Mechelen.

In Antwerpen was het De Volder. Een violist en componist die orgels maakte, tooide zich ook al met vele uitvindingen, vooral dan gericht op klankdynamiek.

Misschien was Pieter Hubertus Anneessens (Ninove) vermoedelijk niet *à fond* geschoold bij Goynaut in Brussel, en begon hij ook heel zelfbewust een eigen weg te bewandelen.

Orgeldeskundige Ghislain Potvlieghe legt aan de toehoorders uit aan welke kenmerken men een originele Lovaertpijp kan herkennen.
(Foto André Bollaert)

Gemeenschappelijk hebben alle autodidacten dat ze zich intens toelegden op het vervaardigen van pijpwerk, en daarbij allemaal een zeer eigen kenmerkende techniek aan de dag legden, en daar maakte Leo Lovaert zeker geen uitzondering op.

Tijdgenoten-nieuwlichters

Tegenover deze “behoudsgezinde” orgelmakers staan Hooghuys en de Lovaerts die misschien het sterkst de banden behielden met de oude tradities en die entten op de nieuwe stroming van de romantiek.

De nieuwe stroming brak resoluut van de oude tradities: François Loret uit Dendermonde, later Sint-Niklaas en uiteindelijk Mechelen was de eerste die het signaal gaf om te breken met de tradities. Hij brak niet alleen met de tradities maar verbrak ook het orgel als kunstprestatie. Hij commercialiseerde: ontdubbelingssysteem/grote kasten met weinig inhoud.

Annessens in Geraardsbergen deed niet graag onder voor die Loret. Hij stichtte een fabriek waar ongeveer 150 man werkte: briefpapier met roken-de schouwen.

Organist en conservatoriumdirecteur Fétis gooide de bom. Hij introduceerde de Duitse orgelbouw: Dreymann en vooral Merklin, want al wat die Belgen tot hiertoe presteerden, dat was volgens zijn overigens niet erg bescheiden mening maar prutswerk, en de buitenlanders daarbij vergeleken waren arenden. Hij zocht naar nieuwlichters.

Hij pakte met zijn overtuigingen meteen professioneel uit en publiceerde zijn eerste geloofsbrief in 1850 bij de Kon. Academie voor Schone Kunsten en liet onbedaarlijk stoom af over de lelijke kunsten van de Belgische orgelbouwers, en je zou liefst geen Frans meer verstaan wanneer je naar zijn woorden luistert:

“L’incontestable infériorité du talent de nos organistes et celui de nos facteurs d’orgues, lorsqu’on les compare à ce qu’on entend dans quelques pays étrangers...” Ofschoon de Belgische natie, zo schrijft hij *“une des nations les plus éminemment religieuses du globe...”* is.

“...Malheureusement, je dois le déclarer, la facture de l’orgue ne s’est pas élevée en Belgique au-dessus du talent des organistes d’autrefois, et tandis que l’Allemagne, l’Angleterre et la France avançaient à pas de géant dans une industrie qui touche de si près à l’art, nos facteurs sont restés à peu près stationnaires et ne s’élèvent point encore au-dessus de la médiocrité

la moins recommandable. Depuis un petit nombre d'années, quelques instruments demoyenne dimension ont été construit dans le pays par les facteurs allemands qui, bien que peu renommés dans leur patrie, sont des aigles en comparaison des nôtres...

En hij besluit met een goede raad: *“On ne doit pas de protection à ce qui n'en est pas digne”*.

Na zes jaar komt hij met een tweede verslag:

“Entre tous les facteurs d'orgues de la Belgique un seul, M. Merklin, se dit à la lecture de mon rapport: tout ce qui est là-dedans est dur, mais vrai. Il n'y a point à hésiter: la facture belge des orgues doit être réformée, j'espère être le réformateur.”

Fétis hoorde de loftrompet ter zijner ere schallen en huldigde dus Merklin: *“Doué de qualités qu'on trouve rarement réunies dans le même homme, Merklin: actif, infatigable, ayant au plus haut degré l'esprit d'ordre et d'organisation...”*

Voor Fétis was Merklin in enkele luttele jaren tijd *“devenu le plus considérable de toute l'Europe pour la facture des orgues”*.

Wat zei Fétis: Arenden? Loret greep naar de pen en vitriool en wraak en publiceerde zijn mening. Eigenlijk vinden we in de correspondentie van de Vlaamse orgelbouwers uit die tijd meermaals zure oprispingen. En uiteindelijk gingen ze er allemaal aan ten onder: Hooghuyts ging failliet, de Van Peteghemdynastie die bijna anderhalve eeuw de scepter had gevoerd ging failliet, Van Houtte ging failliet. Hypolyte Loret, de broer van François, ging concurreren in Parijs tegen Cavallé-Coll die er zich over beklaagde dat die Belg zijn bedrijf kapot maakte met zijn idiote commercialisatie.

Wie waren de Lovaerts?

Leo, zoon van een smid en wagenmaker, was aanvankelijk schrijnwerker. De bekende Vlaamse dorpshistorieschrijvers De Potter & Broeckaert, waren kennelijk bevriend met de Lovaerts en bedachten ze al in 1864 met een lofzang van een paar bladzijden.

“Leonard Lovaert, orgel- en beiaardmaker, geboren te Nevele, in 1802, doch sedert verscheidene jaren te Gent gevestigd, waar hij met goed gevolg

de kunst van orgelmaken uitoefent. Een groot getal kerken van Oost- en Westvlaanderen bezitten orgels, door hem vervaardigd. Hij is tevens uitvinder van het nieuw stelsel om de beiaarden te bespelen, dat door de alleszins vernuftige wijze, waarop het samengesteld is, bij kunstenaars en liefhebbers veel opgang maakt. Deze vinding is, inderdaad een groote vooruitgang in het beiaardspel, dat voortaan niet alleen door krachtige mannen, maar ook door zwakke kinderen kan uitgevoerd worden. De uitvinding bestaat hoofdzakelijk in de toepassing van het pianoklavier aan den beiaard..."

Als autodidact moest of wilde hij zich geloofwaardig maken en middels brevetten maakte hij zijn eigen diploma's, en dat waren er meerdere en nogal opvallende. Hij was wel in 1830, bij de aangifte van de geboorte van zijn tweede zoon Louis, bekend als orgelmaker, al zal hij zich dan nog hebben beperkt tot onderhoudswerk. Maar inmiddels hield het maken van het pijpwerk en het gieten van het orgelmetaal hem aanvankelijk in het bijzonder bezig, en dat begon met het gieten van lood. Hij zou als stunt en *tour de force* een loden dakgoot maken, niet zomaar een dakgoot: wel één van 14,5 m lang, die 383 kg woog, het hele geval gefabriceerd in één stuk.

Waarvan akte in een verslag in volgende bewoordingen:

"Dat Sieur Leo Lovaert, orgelmaker enz. te Nevele onlangs bij K.B. gebreveteerd voor de uitvinding van eene nieuwe manier tot het verwerken van lood, zonder vuur te gebruiken en ten gevolge daarvan verplicht geweest zijnde aen den heer minister van binnenlandsche zaken te bewijzen dat hij tegen 8 july j.l. [1841] eene lodden goot op die manier in de eene of andere lokaliteit des ryks verveerdigd had, alhier op de dagen 5, 6 en 7 der zelfde maend july, eene diergelijke goot van lang 50 voet en wegende 884 ponden op de voorschrevene manier gratis bewerkt en geplaatst heeft op de kerk dezer gemeente, en dat dito Lovaert dit gedaen heeft uit erkenenis omdat hy eertijds, toen hij zyne proeven als orgelmaker nog nergens had kunnen laten kennen, aenvaerd is geweest te Markegem, zijnen eerste orgel, te maken, omstandigheid welke de kunstenaar in zijn nieuw bewijs reputatie heeft bijgezet en hem daer door in het vervolg zeer voordelig is geweest."

Hieruit blijkt dus dat Leo in 1833 zijn eerste orgel bouwde, en dat in Markegem. In 1841 schonk hij aan de kerk van Markegem een nieuw klavier voor het orgel, en de kerkraad was hem daarvoor zeer dankbaar zo

Klavieren en zitbank van het Poeselse Louis Lovaertorgel uit 1870.
(Foto André Bollaert)

werd er gemeld. Jammer maar in 1895 werd het als bouwvallig verklaard en werd het verkocht met onbekende bestemming.

Hoe dan ook, zijn eerste diploma was rechtsgeldig en geloofwaardig gemaakt, en er volgden:

“bij Koninklyk besluyt van 12 meert 1838, waerby een octrooy, voor tien jaeren, word verleend aan den heer Leo Lovaert, orgelmaeker, woonende te Nevele (Oostvlaenderen), voor de uytvinding en de verbetering van een stelsel van orgel.”

“Koninklyk besluyt van de 20 augusty 1839, waerby een octrooy verleend wordt voor tien jaren aen den heer Leo Lovaert, orgelmaker, wonende te Nevele (Oost-Vlaenderen), voor de invoering van eenen middel dienende om looden dakgoten op de daken der kerken en andere gebouwen aen te leggen en te plaetsen, zonder daertoe het vuer te behoeven te gebruiken.”

Waaruit bestond zijn geheim dan wel? Ik vermoed dat hij over een walswerk beschikte. Daarmee kan men stroken metaal met de uiteinden feilloos aan mekaar persen zodat er geen vuur of soldeernaad bij te pas komt.

Maar hij beperkt zich niet tot dakgoten en orgelmetaal: in de orgelbouwgeschiedenis introduceert hij zelfs uit orgelmetaal gegoten windladen! Tijdens de recente restauratie van het orgel van Zonnegem (1849) diende de windlade te worden ontmanteld van zijn mahoniehouten pijpstukken en zinken slepen en toen viel het op dat de hele binnenconstructie ervan (m.n. scheien en fundament) inderdaad uit één geheel bestond, kennelijk gegoten in een daartoe gemaakte mal ofte vorm. Het is een procédé dat zeer doordacht was maar het leverde weliswaar een zeer kwetsbaar resultaat op. Om die reden zal Lovaert slechts enkele keren deze bouwwijze toepassen. In 1857 wil hij zich met een driemanualig orgel voor de St.-Vincentiuskerk in Eeklo profileren als man van zijn tijd, dat wil zeggen: met een typische orgelfacuur, met instrument dat naar ziel en lichaam romantisch zou zijn.

Ook de neo-gotiek paste hij in zijn orgelkasten toe, en dat voor het eerst in Onkerzele, maar onder dat romantische gewaad schuilt een hulde aan de oude traditie zoals bv. zijn fluiten in flesvorm die refereren naar 17de-eeuwse tradities. Prachtige voorbeelden van neo-gotiek zijn nog te bewonderen in Nieuwenhove en inderdaad... in Poesele.

Zijn vakmanschap werd gedragen door een brede culturele bagage. Niet alleen het gebruik van totdantoe in de orgelbouw niet gebruikte houtsoorten, bv. mahoniehouten toetsen probeerde hij uit, maar ook de oude orgelbouw moet hij vrij grondig hebben onderzocht. In die sfeer bouwde hij in Nieuwenhove (Ninove) in 1871 een orgel dat qua uiterlijk sterk refereert naar het oudste orgel in Duitsland, meer bepaald in Kiedrich. Van waar wist hij het bestaan van dat instrument?

De Brugse orgelbouwer Hooghuys had het gerestaureerd dank zij zijn Engelse mecenas in Brugge, John Sutton die het voorzeker helemaal in tekening bracht. Er is moeilijk een andere verklaring te verzinnen dan dat Lovaert van deze tekeningen gebruik kon maken voor de bouw van zijn instrument in Nieuwenhove. Waren de contacten met Hooghuys wellicht zeer collegiaal, van wederzijdse invloed op mekaars werk is vooralsnog niets te bespeuren. Lovaert liet zich trouwens door geen enkele tijdgenoot beïnvloeden: hooguit kan er sprake zijn van raakpunten met de Vlaamse rococo-stijl, maar Lovaert is een grootheid op zich. Weliswaar zullen de Lovaerts hebben opgekeken naar de grote nieuwlichters van de romantische orgelbouwstijl, maar de Vlaamse tradities hebben ze nooit afgezworen. Misschien daarom wantrouwden ze enigszins de volbloed romantische organograaf Gregoir, die in 1865 zijn biografisch orgelboek redigeerde - *Historique de la facture et des facteurs d'orgue...* - en hen dan ook tevergeefs vroeg om informatie, iets wat de wetenschapsman zodanig irriteerde dat hij dan ook maar voluit schreef: "*ce facteur, malgré nos instances n'a pas consenti à nous donner la liste des orgues construites par lui*" en "*en terminant ces biographies dont la plupart sont jusqu'ici restées inconnues nous nous faisons un devoir de mentionner les facteurs auprès des quels nous avons sans résultat, à diverses reprises, fait des démarches pour obtenir la liste des leurs orgues. Ces constructeurs sont: MM Lovaert père et fils...*"

Zelfs de furore die Cavaillé-Coll in de St.-Niklaaskerk in Gent maakte met één van zijn meesterwerken dat hij als een paard van Troje van de romantische orgelbouwstijl werd naar binnen gevoerd, bracht hem niet van zijn stuk. Lovaert bleef een typisch Vlaams orgelmetaal gieten met zijn 95% lood en ca. 5% tin; hij hield het bij een zeer lage toonhoogte, een toonhoogte die teruggaat tot de 16de- en 17de- eeuwse gebruiken.

Hij was en bleef een erfgenaam van de Vlaamse rococo, een kleinkunste-

naar zoals onze grote Vlaamse chansonniers die parels van liedkunst hebben gecreëerd.

De drie zonen Lovaert

Evarist nam in de Gentse St.-Niklaaskerk het orgel van De Volder onder handen. Daarover schreef in 1951 de Gentse organist-journalist Berten De Keyzer in zijn typische sappige taal enkele belangrijke bijzonderheden:

“Het orgel van De Volder heeft in de loop der jaren veelvuldige wijzigingen ondergaan. De meest grootscheepse restauratie werd uitgewerkt door Evarist Lovaert en zonen (sic). Hij vernieuwde met zekerheid de windlade en schreef er zijn naam in. Lovaert was een Gents orgelbouwer en meteen een wonder heerschap. Wij bezitten van hem een schrijven waarin hij aan Cavaillé-Coll een bezigheid vraagt in een van zijn ateliers. Hij voegt er zeer bescheiden aan toe: “étant élève dans cet art depuis mon enfance, j’en comprend à peu près toutes les parties soit pour accorder les orgues, soit pour aller aider au placement au réparation ou pour la facture des tuyaux. J’ai aussi l’avantage d’être musicien de toucher l’orgue et le piano...”

Ook het antwoord van Cavaillé-Coll hebben wij kunnen terugvinden waarin de grote meester hem eenvoudig aan de deur zet om redenen die wij hier niet kunnen meedelen omdat het ons te ver buiten onze opdracht zou voeren.”

Cavaillé-Coll hield niet van pottenkijkers: hij had twee Vlaamse leerlingen gehad, de Brusselaar Salomon Van Bever en Forrest uit Roeselare. Met Van Bever kwam het tot een breuk omdat de Parijse meesters zijn leerlingen in België niet wou laten meewerken. Uit verhalen die ik in mijn jonge tijd hoorde, vernam ik dat Cavaillé-Coll ook niet van plan was heel goed pijpwerk te leveren aan de concurrentie.

Ja, Evarist (°Nevele 1829, †Charleroi 1883), zoals hij naar Cavaillé-Coll had geschreven, was ook bedreven in het maken van orgelpijpen, en daarvan legde hij nogmaals getuigenis af toen hij met zijn vader werkte aan het orgel in Kalken. Pa Lovaert zal het wellicht niet geweten hebben dat zoonlief dan in één van de frontpijpen een bekentenis vereeuwigde, een bekentenis die bij de restauratie van een frontpijp, ongeveer een halve eeuw geleden, uitlekte. Met een kraspen had de biechteling onderaan de kern van een frontpijp gegrift: *“Deze pijpen hadden beter gemaakt geweest had ik niet verkeerd.”*

De vrijage bleek hem interessanter dan allerlei orgelbouwkundige kopbrekerijen en kort na het maken van die verdachte pijpen huwde hij zijn beminde Mathilde (Boerjan). Tenslotte: grote ambities konden hem gestolen worden nu Meester Cavallé-Coll hem als kandidaat-leerling zo lelijk had afgescheept. Uiteindelijk is hij als een geslagene a.h.w. weggevlucht, ver van huis, naar Charleroi, waar hij als een nederig “*réparateur d’orgues*” in 1883 overleed.

Van de drie orgelmakende zonen die Leo had was Louis (°Nevele 1830, †Gent 1884) de belangrijkste: hij zette het bedrijf van zijn vader in Gent verder en heeft het mooie orgel van Poesele gebouwd in 1870.

De jongste van Leo’s zonen, Xavier (°Nevele 1835, †na 1886) had aanvankelijk ook wel ambities als, maar tussen droom en werkelijkheid staan soms heel wat praktische bezwaren en in 1881 staat hij in Ledeberg bekend als *ébéniste*, meubelmaker dus.

Weinig of geen orgelbouwers als Leo Lovaert is postuum zoveel eer te beurt gevallen, overigens terecht. De hulde aan deze merkwaardige bouwer kan pas worden voltooid wanneer men aan hem een organologische studie zouden wijden, en daarvoor krijgt men stilaan voldoende stof. Uit de orgelgeschiedenis zal hij alvast nooit meer verdwijnen, sinds een dertigtal jaar is hij in de orgelgeschiedenis getreden, en Nevele zelf heeft hem ten volle erkend, met artikels, met een straatnaam en een bronzen borstbeeld.

Dat is een bijzondere erkenning: Beethoven’s grootvader die afkomstig was van Mechelen viel minder eer te beurt: weliswaar kreeg er in zijn geboortestad een steegje zijn naam, maar het huis dat hij bewoonde brak men af, ook het koraalhuisje dat hij in Haacht bewoonde heb ik nog weten afbreken en dat werd in de pers aangekondigd alsof men iets groots ondernam.

Vijf orgels uit het atelier van Leo Lovaert werden al bij koninklijk besluit geklasseerd, nl. De Pinte (thans in restauratie door mijn jongste zoon Dierik²), Elst, Lemberge, Onkerzele (eveneens gerestaureerd door Dierik)

² N.v.d.r.: Ingehuldigd op 12 april 2003 met een orgelconcert gebracht door Kristiaan Seynhave, organist van de H.Hartbasiliek van Koekelberg en trompetist Danny Dielkens.

en Zonnegem (gerestaureerd door mijn zoon Joris. *L'histoire se répète...*
Van de Lovaerts zijn nu nog instrumenten te bezien (misschien nog maar nauwelijks te beluisteren) in: Gontrode 1834, Meulebeke-Marialoop 1846, De Pinte 1851, Onkerzele 1854, Zonnegem 1869, Poesele 1870, Nieuwenhove 1871.

De naam Lovaert vindt men nog maar zelden terug. Er zijn voor zover me bekend geen nazaten van de orgelmakers meer. En zo verliep het ook bij J.S. Bach, bij Mozart en zovele andere groten.
Maar hun werk is onsterfelijk!

Ghislain POTVLIEGHE
12 oktober 2002

Leo Lovaertorgel De Pinte
(Foto André Bollaert)

HET LOVAERTORGEL VAN DE PINTE SPEELT OPNIEUW

Na acht jaar stilte wordt het Leo Lovaertorgel van De Pinte (1851) opnieuw bespeeld. Op zaterdag 12 april 2003 werd het voor ruim 400 toehoorders ingespeeld door Kristiaan Seynhave, organist van de H.Hartbasiliek van Koekelberg, en trompettist Danny Dielkens. Zij brachten werken van Couperin, Zipoli, Pachebel, Buxtehude, Stublely, Keller, Bach en Händel.

De plechtigheid werd ingeleid door Herbert Overdenborger, voorzitter van “De vrienden van het orgel”, een vereniging die in maart 1997 werd opgericht om het restauratiedossier van het orgel in goede banen te leiden en te zorgen voor de ontbrekende fondsen. Hij prees in zijn toespraak vooral Dr. André De Brabandere, als de motor van de werkgroep, en merkte op dat het Lovaertorgel zeventien jaar ouder is dan de gemeente De Pinte zelf die pas in 1868 tot stand kwam. Na deze inleiding zegende Mgr. Arthur Luysterman, bisschop van Gent, het gerenoveerde orgel in. Het gemeentebestuur van De Pinte bood na het concert aan de toehoorders een receptie aan op het gemeentehuis.

Het orgel werd bij koninklijk besluit in 1980 tot monument geklasseerd. Acht jaar geleden was het letterlijk en figuurlijk nog een puinhoop. In 1994 werd A. Fauconnier, adviseur van het Bestuur van Monumenten en Landschappen, aangesproken om een dossier tot restauratie en subsidiëring van het orgel te onderzoeken. Op 22 mei 1995 gaf de gemeenteraad van De Pinte zijn principiële goedkeuring aan het dossier en twee maanden later werd Jef Braekmans uit Vorselaar aangeduid als orgelontwerper. In augustus 2000 werden de restauratiewerken toegekend aan Dierik Potvlieghe uit Oetingen (Gooik), zoon van orgeldeskundige en Lovaertontdekker Ghislain Potvlieghe. Begin 2001 zette de overheid het licht op groen en de restauratiewerken konden beginnen.

De restauratie kostte in totaal 160.000 euro waarvan 60 % gedragen werd door de Vlaamse Gemeenschap, 20 % door de provincie Oost-Vlaanderen, 10 % door de gemeente en 10 % door de kerkfabriek of eigen inbreng. Vermits de kerkfabriek over bijna geen andere inkomsten beschikt dan hun toelage van de gemeente zou dit deel ook ten laste van de gemeente vallen. Door het inrichten van enkele concerten in de kerk en het organiseren van

een omvangrijke steunactie slaagden “De vrienden van het orgel” erin deze nog ontbrekende fondsen te verzamelen.

Het Lovaertorgel van De Pinte is een klassiek pre-romantisch orgel in post-rococostijl. In het programmaboekje van het inspelingsconcert staan enkele gegevens over het orgel en zijn restauratie. Zo lezen we dat het 10 volledige registers bevat en 685 pijpen. Elk register beschikt over een eigen klankkleur en bestaat uit evenveel pijpen als tonen. Het manuaal van het orgel (klavier van 54 toetsen) was niet meer origineel en werd vervangen door een kopie van het manuaal in Onkerzele. Er werd een pedaal van 25 tonen toegevoegd om een bredere keuze inzake orgelliteratuur toe te laten. De oorspronkelijke toonhoogte werd hersteld, wat neerkomt op een aanzienlijke verlaging (ongeveer één toon) ten opzichte van de hedendaagse toonhoogte (a = 440 Hz.). Dit bleek nodig om het orgel zijn oorspronkelijke klankkleur terug te geven.

Er werd gekozen voor een zachte restauratie. Dit houdt in dat men zoveel mogelijk de originele staat van het instrument heeft willen herstellen met zoveel mogelijk historisch verantwoorde materialen (leder, lijm, hout, ivoor) die in de 19de eeuw gebruikt werden. Het aantal vervangende materialen werd beperkt. De enige grondige vernieuwing is de windvoorziening. De nieuwe ventilator en blaasbalg, in een geluiddempende kist, dienen vooral om het orgel een stabiele klank te geven.

Het orgel heeft de volgende dispositie:

Bourdon 8'	Cornet V
Fluit 4'	Prestant 4'
Fourniture III	Doublette 2'
Trompet 8' discant	Nazard
Clairon 4' bas	Dulciana 8' discant
Tremulant	Trompet 8' bas

De negentwintig zichtbare pijpen in het orgelfront zijn imitatiepijpen uit grenen, met tinfoolie bedekt, een procédé dat Leo Lovaert vermoedelijk toepaste om de kosten te drukken.

André BOLLAERT, Poesele

VERSLAGEN

Zaterdag 5, 12 en 19 oktober 2002, telkens om 19u30 in de St.-Laurentiuskerk te Poesele: de LOVAERTDAGEN

Naar aanleiding van de tweehonderdste verjaardag van de geboorte van Leo Lovaert organiseerde onze heemkring een passende hulde. Met twee orgelconcerten, uitgevoerd door vertolkers die in Vlaanderen tot de beste in hun genre behoren, en een voordracht over de familie Lovaert werd hulde gebracht aan deze befaamde orgelbouwersfamilie die Nevele een plaats heeft gegeven in de wereld van de orgelbouwkunst.

Alle activiteiten gingen door in de Poesele St.-Laurentiuskerk, de enige parochiekerk in het huidige Nevele die een Lovaertorgel rijk is.

Naast de medewerking van het Nevelse gemeentebestuur konden we van in het begin ook rekenen op de volle steun van Dr. Luk Bingé, voorzitter van de gemeentelijke raad voor cultuurbeleid, waarvoor onze oprechte dank.

We danken hierbij ook Marc Beirnaert uit Hansbeke voor de technische assistentie, ons bestuurslid Eddy Verstraete die verantwoordelijk was voor de belichting en cameraman Stijn Bollaert. Samen met de uitvoerders Jo en Jenny Van Eetvelde-Stoop, Jos en Trees Vaneyghen-Coppieters, Sanderijn Verstraeten en Hillert en Wouter Bingé zorgden zij ervoor dat de twee orgelconcerten uitgroeiden tot een uniek muzikaal evenement.

Voorzitter Jan Luysaert leidde de avonden als volgt in:

Zaterdag 5 oktober 2002: Orgelconcert met Jo Van Eetvelde, Jenny Stoop, Jos Vaneyghen en Trees Coppieters, 67 aanwezigen

Binnenkort is het weer zo ver: miezerig weer, een koude wind en een gezellig warme woonkamer. In zo'n woonkamer zaten vorige winter de penningmeester van de heemkundige kring "Het Land van Nevele" André Bollaert en zijn vrouw Christiane samen met Jos en Trees Vaneyghen. En naarmate de avond vorderde en de Haute Médoc en Châteauneuf du Pape vloeide, groeide ook de idee om deze Lovaertdagen te organiseren. En dank zij Jos en Trees kwamen de initiatiefnemers in contact met Jenny Stoop en Jo Van Eetvelde.

Op 11 maart 1802, nu 200 jaar geleden, werd in Nevele Leonard, kortweg Leo Lovaert geboren. Hij was de eerste orgelbouwer in het Land van Nevele.

Het Poeselse Lovaertorgel met daaronder het reuzescherf tijdens
het optreden van Jo Van Eetvelde en Jenny Stoop op 5 oktober 2002
(Foto André Bollaert)

De Lovaerts hadden al een hele zwerftocht door deze streek gemaakt vooraleer ze zich in Nevele vestigden. De oudste sporen van de familie Lovaert leidden ons naar Kanegem, vandaar ging het naar Bellem, Poesele, Nevele, Deinze en Gent. In Gent is er na 1891 geen spoor meer van orgelbouwersfamilie Lovaert terug te vinden.

Volgens de officiële documenten was Leo Lovaert schrijnwerker van beroep maar uiteindelijk werd hij de eerste en de meest bekende Nevelse orgelbouwer. Zijn vader was smid in Nevele en zijn grootvader en overgrootvader langs vaderszijde waren wagenmakers in Poesele. Het stielmanschap zat dus in de vingers.

Waar Lovaert de stiel van orgelbouwer geleerd heeft, is voorlopig nog een raadsel. Wel weten we dat hij in 1838 een uitvinding deed voor de verbetering van de bouw van orgels. Een jaar later deed hij een nieuwe uitvinding, nl. loden dakgoten plaatsen zonder het gebruik van vuur. En zo zitten we heel dicht bij de fabricatie van loden orgelpijpen. Waarschijnlijk is Leo Lovaert een autodidact en uitvinder, die vooral door zoeken en proberen zijn stiel heeft geleerd. Hij ontwierp zelfs een nieuw systeem dat het beiaardspelen gemakkelijker maakte door het gebruik van een klavier.

Ook zijn zoon Louis werd orgelmaker en hij was het die in 1870 dit orgel van Poesele bouwde.

Ondertussen trokken twee wereldoorlogen door deze streek en heel wat kerken en dus ook hun instrumenten werden vernield of erg beschadigd, maar het orgel van Poesele overleefde vrij goed dit oorlogsgeweld en mag ondanks latere restauraties en reparaties nog steeds als een authentiek Lovaertorgel worden beschouwd.

Het ligt dus voor de hand dat aan de familie Lovaert hulde wordt gebracht in Poesele door een concert op het orgel van Poesele.

Het is echter niet de eerste keer dat dit Lovaertorgel wordt bespeeld als hulde aan zijn bouwer. In 1972 gaf de toen befaamde organist Kamiel D'Hooge hier een concert ter gelegenheid van de 100e verjaardag van het overlijden van Leo Lovaert.

En er zijn nog redenen om juist de kerk van Poesele uit te kiezen voor deze hulde. Dit jaar bestaat dit kerkgebouw 150 jaar en ook dit werd onder impuls van ons bestuurslid André Bollaert op een passende manier herdacht: in mei van dit jaar met een tentoonstelling “Kunst in de kerk” met werken van Georges en Elie Minjauw en in september met een tentoonstelling over de geschiedenis van deze kerk. Over die geschiedenis schreef André een brochure die u na de uitvoering kunt aanschaffen. Ook over de familie Lovaert schreef André een brochure waarvan nog enkele exemplaren ter beschikking zijn.

Tenslotte wil ik een woord van dank richten tot de vertolkers en uitvoerders van vanavond: Jenny Stoop en Jo Van Eetvelde, Trees Coppieters en Jos Vaneyghen.

Jo Van Eetvelde werd geboren te Sint-Martens-Latem. Hij behaalde met grote onderscheiding het hoger diploma orgel aan het Kon. Muziekconservatorium in Gent en werd met grote onderscheiding laureaat van de Koninklijke Beiaardschool Jef Denijn. Hij studeerde interpretatiekunst in Italië, de V.S., Duitsland en Frankrijk en orkestdirectie bij o.a. André Rieu. Hij was laureaat van de internationale improvisatiewedstrijd in Haarlem en de internationale compositiewedstrijden in Amsterdam, Mechelen en Bergen. Hij stichtte en dirigeert het kamerorkest Musica Academica en was directeur van de stedelijke Academie voor Muziek en Woord te Lokeren.

Jenny Stoop won in 1969 de eerste prijs in de internationale orgelwedstrijd voor de jeugd. Ze was laureaat van de Pro Civitatewedstrijd van het Gemeentekrediet in 1971. Ze behaalde een eerste prijs orgel aan het Kon. Muziekconservatorium in Gent en in het Nederlandse Tilburg behaalde ze het getuigschrift van de tweede fase met grote onderscheiding. Zij trad op in meer dan 150 concerten met het kamerorkest Convivium Musicum en nam met dit ensemble verschillende CD's op. In 1972 werd ze lerares aan de stedelijke Academie voor Muziek en woord te Lokeren.

Jos en Trees Vaneyghen-Coppieters zijn beiden verbonden aan de stedelijke academie van Lokeren en zijn de mede-initiatiefnemers en samenstellers van deze Lovaertdagen.

Het gemeentebestuur van Nevele zorgde voor de technische en logistieke steun, waarvoor onze oprechte dank. Ook de ijverige handen die deze kerk zo mooi met bloemen versierd hebben, dank ik heel oprecht. En tenslotte wens ik ons bestuurslid André Bollaert heel oprecht te danken. Door zijn vele werk en zijn geduld heeft hij deze Lovaertdagen mogelijk gemaakt. Ik

mag gerust zeggen dat André de hele organisatie zelf heeft geleid en indien nodig heeft voortgeduwd en tot in de puntjes heeft voorbereid.

Zelfs aan de innerlijke mens na deze uitvoering heeft hij gedacht: wie op voorhand heeft ingeschreven vindt in zijn omslag een trappistenbonnetje voor vanavond...

Ik wens u allen in naam van het bestuur van de heemkundige kring “Het Land van Nevele” en van alle initiatiefnemers, ook die achter de schermen, veel luistergenot.

(J.L.)

Zaterdag 12 oktober 2002: Voordracht door Ghislain Potvlieghe “De plaats van de familie Lovaert in de orgelbouwkunst in Vlaanderen” en uitreiking van de Nevelse Huwier, 35 aanwezigen.

Bij de voorbereiding van deze toespraak betrapte ik mezelf erop dat ik de naam Potvlieghe en Lovaert soms met mekaar verwisselde, zo nauw is de naam Potvlieghe in ons beleven met de naam van onze orgelbouwer Lovaert verbonden.

Onze eerste kennismaking met de heer Ghislain Potvlieghe dateert van juli 1972. Als eerbetoon aan Leo Lovaert die in dat jaar een eeuw vroeger was overleden, stelde hij een speciaal nummer van ons tijdschrift samen over “De familie Lovaert, orgel- en beiaardbouwers”.

Nu dertig jaar later zijn we heel blij aan de heer Potvlieghe de Nevelse Huwier, een erkenning van verdienstelijke heemkundigen te mogen toekennen.

De heer Potvlieghe staat bekend als orgel- en tangenvleugelbouwer. Hij studeerde aan het Koninklijk Conservatorium te Gent en aan diverse buitenlandse instituten o.m. in Nederland en Denemarken.

In zijn beroepsloopbaan was hij o.m. sonorisor bij de toenmalige BRT-TV en docent aan de conservatoria te Brussel, Antwerpen en Gent. Ook was hij leraar orgelkunde aan het Lemmensinstituut te Mechelen.

Hij staat bekend als muzikrecensent in diverse weekbladen en als redactielid van het tijdschrift “Orgelkunst”.

Jan Luysaert, voorzitter van onze kring, overhandigt de Nevelse Huwier
aan orgeldeskundige Ghislain Potvlieghe die begin de jaren 1970
de Lovaerts uit de vergeethoek haalde.
(Foto André Bollaert)

Hij is art-director van het concerto-orkest “Dolce Melos” en solist op tangenvleugel op meerdere CD’s en tijdens concerttournees.

Voor ons in het Land van Nevele is de heer Potvlieghe dé specialist die Leo Lovaert vanonder het vele orgel- en kerkstof heeft gehaald, vooral dan met zijn publicaties in ons tijdschrift en in verscheidene vaktijdsbladen.

Wij vonden het dus binnen ons bestuur vanzelfsprekend dat we vandaag, tijdens de Lovaertdagen in Poesele aan de heer Potvlieghe de Nevelse Huwier zouden uitreiken.

Bij het tienjarig bestaan van de heemkundige kring “Het Land van Nevele” werd de Orde in de Nevelse Huwier ingesteld. Een huwier is de naam van een oude, verdwenen Nevelse perensoort en met die prijs willen wij heemkundigen huldigen die zich voor het Land van Nevele verdienstelijk hebben gemaakt.

Ik ben dan ook heel blij om in naam van ons bestuur de heer Potvlieghe te mogen opnemen als verdienstelijk heemkundige in de Orde van de Nevelse Huwier.

Maar daarmee zetten we geen orgelpunt achter de carrière van Gh. Potvlieghe. Er is in de voorbije 30 jaar vooral dan door de heer Potvlieghe al heel veel gepubliceerd over de orgelbouwers Lovaert en toch hebben zij nog niet al hun geheimen prijs gegeven. Ongetwijfeld zijn er her en der in Vlaanderen nog orgels die in oorsprong door Lovaert werden gebouwd en in de loop der tijden door andere orgelbouwers werden omgebouwd. Wij kunnen maar hopen dat de heer Potvlieghe ook deze orgels nog op het spoor komt.

Bovendien houdt Lovaert nog een ander geheim achter. Hoewel er tot op vandaag van Leo Lovaert geen enkele foto werd teruggevonden, slaagde een beeldhouwer er in 1996 in op vraag van een toenmalig schepen van Nevele een bronzen borstbeeld van Leo Lovaert te ontwerpen. Het zou een levensecht borstbeeld zijn...

U ziet het mijnheer Potvlieghe, Lovaert verbergt nog wat geheimen...

(J.L.)

Het versierde Louis Lovaertorgel tijdens het concert van Drieklank op 19 oktober 2002. Een creatie van fleurist Giovanni uit Lotenhulle naar een idee van Anaïs Vander Eecken-Piers.
(Foto André Bollaert)

Zaterdag 19 oktober 2002: “Muzikale reis door het Europa van de 17de en de 18de eeuw” met Drieklank, 110 aanwezigen

In naam van het bestuur van de heemkundige kring “Het Land van Nevele” heet ik u van harte welkom op deze laatste activiteit van ons Lovaert-drieluik. Onze eerste Lovaertavond stond in het teken van de gevestigde waarden met de organisten Jenny Stoop en Jo Van Eetvelde, voordrachtskunstenaars Trees Coppieters en fluitist Jos Vaneyghen.

Vorige zaterdag, onze tweede Lovaertavond, was vooral stof voor heemkundigen. De orgelspecialist Ghislain Potvlieghe vertelde op een boeiende manier over de familie Lovaert als orgelbouwers in Vlaanderen en na de lezing beklommen de aanwezigen de smalle trappen naar het doksaal voor een technische uitleg over het orgel.

Vanavond zou ik de avond van de jeugd willen noemen. Drie jonge musici laten ons horen tot wat ze in staat zijn en hoe ze hun mogelijkheden ten volle kunnen uitleven met de mogelijkheden van dit kleine Poeselse orgel. Met hun drie vormen ze een muziekgroep met de vanzelfsprekende naam “Drieklank”. Het zijn Sanderijn Verstraeten en de gebroeders Hillert Bingé en Wouter Bingé uit Hansbeke.

Sanderijn Verstraeten is niet van onze gemeente afkomstig maar heeft er wel bindingen mee. Zij speelt sinds haar negende viool en piano en behaalde in 1999 een eerste prijs notenleer aan het Lemmensinstituut te Leuven en volgt er momenteel de tweede meestergraad viool. Ze is actief lid van het Jeugd en Muziekorkest van Oost-Vlaanderen (JEMOO) en geeft sinds 1999 pianoles aan het Jeugd en Muziekatelier te Herent.

Hillert Bingé rondde in 1999 met grote onderscheiding zijn muziekstudies af in de muziekschool van Aalter. Hij is eerste hoboïst bij het Jeugd en Muziekorkest van Oost-Vlaanderen (JEMOO) en is lid van de koren Niviala en Furiant (Gent).

Wouter Bingé studeerde eerst piano en orgel aan de Muziekacademie te Aalter. Daarna trok hij naar de kunsthumaniora van het Lemmensinstituut te Leuven waar hij met grote onderscheiding afstudeerde voor orgel. Thans bereidt hij er de meestergraad orgel voor. Als organist is hij verbonden aan de kerken van Hansbeke, Merendree en Baarle (gelegenheidsorganist).

Hun programma voor vanavond hebben zij volledig zelf bedacht en op maat gesneden voor deze Lovaertdagen.

En wanneer ik Lovaertdagen zeg, dan is het mijn aangename plicht om hier een dankwoord uit te spreken. In de eerste plaats dank ik ons bestuurslid André Bollaert die maanden geleden begon deze Lovaertdagen voor de bereiden. Achter deze organisatie steken vele uren en dagen energie en werk. Pas nadat alles piekfijn in mekaar stak, heeft André voor de praktische uitvoering hulp gevraagd aan de bestuursleden van de heemkundige kring “Het Land van Nevele”. Ik dank André en alle medewerkers aan deze Lovaertherdenking.

Technisch zouden wij dit als middelgrote vereniging niet aangekund hebben zonder de financiële en logistieke steun van het gemeentebestuur Nevele waarvoor mijn welgemeende dank.

Het is vaak zo dat ik bij de opening van een activiteit van onze vereniging al droom van een vervolg. Waarom zouden we deze Lovaertdagen in het vervolg niet elk jaar laten plaatsgrijpen, het zou zeker een reden zijn om dit historische orgel van Poesele in een goede staat te onderhouden.

Veel luistergenot.

(J.L.)

Op dit ogenblik worden de contacten gelegd voor de organisatie van de tweede Lovaertdagen die in de maand oktober zullen doorgaan. Voor zij die de lezing van de heer Potvlieghe gemist hebben, publiceren we elders in dit tijdschrift de volledige tekst van de voordracht van 12 oktober 2002.

(A.B.)

Zaterdag 11 januari 2003, om 18 uur aan de Markt: BOLLEKENS-WANDELING in de straten van Nevele, waarna streekbierenreceptie en verrassingsmaal, 70 deelnemers.

Ons steunend lid Notaris Duerinck heeft het lovenswaardig initiatief genomen om het boek van Cyriel Buysse «t BOLLEKEN» opnieuw uit te

geven. Daarrond hadden wij uiteraard graag iets gepland, maar ... er was meer. Op 11 januari 2003 werd Jan Luyssaert, onze voorzitter, 60 jaar en daarrond moest vanzelfsprekend ook iets gebeuren. Met zijn echtgenote Mieke en het bestuur werd in het grootste geheim een plan gesmeed om Jan eens op een speciale manier in de bloemetjes te zetten en dankzij de gulle gastvrijheid van notaris Duerinck werd het een onvergetelijke avond.

Maar eerst iets over het boek zelf, dat voor het eerst verscheen in 1906. Cyriel Buysse beschrijft hierin de levenswijze van enkele dorpsnotabelen, gedemonstreerd door de lotgevallen van mijnheer Vital, de erfgenaam van "Nonkelken". Beiden woonden in 't kasteelken en beiden gingen tenonder aan l'alcool et Flavie. Uit de beschrijving van hun groot huis kunnen we opmaken dat dit huis "Villa De Pauw" is, gelegen aan het begin van de Kerrebroekstraat.

Cyriel Buysse: " 't kasteelken stond heel alleen aan 't uiteinde van de lange straat, daar waar de steenweg zich in tweeën splitst, links en rechts naar andere dorpen; - een bloementuintje, door een ijzeren hek en een omheiningmuur van de straat afgesloten; - het witte woonhuis met de groene zonblindes, en daarachter de lusttuin vol hoge en sombere bomen... 't bruggetje over het beekje... het grauwe klotsende water."

Vorig jaar werd het huis verkocht aan architect Van Acker die zo bereidwillig was ons het huis te laten bezoeken tijdens onze wandeling. Tijdens de wandeling las cultuurschepen Mia Pynaert fragmenten voor uit het Bolleken. Via Cyriel Buyssestraat, Graaf Van Hoornestraat, IJlbeelaan, Gezusters Lovelingstraat, AC Vandercruyssenstraat en opnieuw Cyriel Buyssestraat bereikten we de lokalen van de vroegere cichoreifabriek Buysse-Loveling waar enkele speciale gasten onze voorzitter en de wandelaars opwachten.

Ze werden er door heemkringsecretaris André Bollaert begroet:

Beste Jan,

Namens het bestuur van onze kring en de aanwezigen en de genodigden heb ik het genoegen u van harte te feliciteren met je 60ste verjaardag. Was de Bollekenswandeling nu een excuus om je verjaardag te vieren of was je verjaardag nu het excuus om de Bollekenswandeling te organiseren? Wel, we laten het aan u over om dit eens uit te pluizen tijdens de komende weken.

Maar ik wil u wel nog enkele speciale gasten voorstellen die op dit ogenblik veilig verborgen zitten achter de coulissen en die met plezier op onze uitnodiging ingingen. We gaan ze dan ook niet langer meer in de kou laten staan.

Mag ik vragen dat de professoren Mw. Anne-Marie Musschoot, Magda De Vos, Johan Taeldeman en hun respectievelijke partners binnenkomen a.u.b.

Geachte aanwezigen,

Naast de aandacht die we willen schenken aan de nieuwe uitgave van “Het Bolleken”, een prachtig initiatief van de heer notaris Duerinck vieren we hier niet enkel de verjaardag van Jan maar we willen hier ook eens kort stilstaan bij de ongeveer 35 jaar dat Jan zich heeft ingezet voor de heemkunde in het Nevelse. Dit jaar begint Jan aan zijn 34ste jaar als voorzitter van onze heemkring en wie een beetje de Nevelse mentaliteit kent beseft dan ook al gauw dat dit een tot op heden ongeëvenaarde prestatie is. Een vereniging leiden waar meerdere filosofische en ideologische strekkingen steeds in vertegenwoordigd zijn en zijn geweest kan enkel als je daarvoor de nodige intellectuele eerlijkheid weet aan de dag te leggen en dit dagelijks blijft waarmaken. Jan heeft geen moeite om compromissen te aanvaarden maar niet ten koste van om het even wat. Ik meen dan ook dat deze rechtlijnigheid een van zijn grootste eigenschappen is.

Uitweiden in deze toespraak over Jan's vele jaren in de heemkring zou ons bezig houden tot in de vroege uurtjes. Ik ga hier dus geen monoloog voeren en laat het aan u over om vanavond samen enkele oude herinneringen op te halen. Maar toch nog dit.

Toen de heemkundige kring “Het Land van Nevele” in 1970 werd opgericht door de pioniers Jan Luyssaert, Johan Taeldeman en Guido Schaeck werd de kring een voorloper in het organiseren van heemkundige wandelingen en tochten, iets wat tegenwoordig iedere socio-culturele vereniging tracht te doen, en werd bescheiden gestart met een tijdschriftje dat werd gestencild in de kelders van de Gentse Universiteit onder een dichtgeknepen oog van professor Tavernier. Ondertussen zijn deze wandelingen voor ons al lang vervlogen tijd en werd ons tijdschrift ons uithangbord.

En er zijn nog zovele zaken. Zo waren er onder andere onze stalkaarsenwandelingen een verre voorloper van de huidige halloweenochten. En stel-

len we niet regelmatig vast dat nu, zagezegd nieuwe, initiatieven uit de grond gestampt worden die onze kring reeds jaren geleden naar voor bracht?

Jan heeft ook de speciale gave om boeiende vertellers te ontdekken. Hoeveel voordrachtgevers deden hun debuut niet bij het Land van Nevele vooraleer het ganse groot-Nevelse verenigingsleven ze plots ook ontdekte?

Maar als er iets is dat boven dit alles uitsteekt dan moet ik nog eens terugkeren naar ons tijdschrift. Onder de leiding van onze voorzitter is dit uitgroeid tot een der mooiste qua vormgeving en tot een der beste qua inhoud van gans Vlaanderen. Het zoeken naar een evenwicht tussen het wetenschappelijke en het volkse is steeds de doelstelling van de kring geweest en ik meen dan ook dat wij tot op heden deze doelstelling kunnen blijven waarmaken. Beste Jan u bent op de goede weg voor de komende 35 jaar.

Als “haar” verassing zorgde Mevrouw Mieke Luysaert-De Graeve voor een in schoonschrift uitgevoerde kwartierstaat van haar echtgenoot, het resultaat van Jan’s jarenlange opzoekingen die nu een ereplaats in de woning zal krijgen.

De streekbierenreceptie werd opgeluisterd door Drieklank. Het gezelschap Drieklank bestaat uit Sanderijn Verstraeten en de broers Hillert en Wouter Bingé. Zij waren de revelatie van de voorbije Lovaertdagen die door onze kring werden georganiseerd.

Tijdens de receptie werden de echtgenotes van onze leden Robert Bockaert en Julien De Baets als winnaar uitgeroepen van de stalkaarsentocht en lichte Buysse-biograaf Joris Van Parijs het nieuwe Bolleken ietwat nader toe.

Na de receptie was het de tijd voor het verrassingsmenu van de avond, “*Nevelse Buysse-hutsepot op zijn Bollekens*”, deskundig bereid door slager Hendrik Mortier en doorspekt met een tafelrede van Professor Johan Taeldeman, medestichter van onze kring. Daarna testte spelleider Hugo Schaeck via een raad van wijzen, samengesteld uit Daniel D’Hooge, Arnold Strobbe en André Bollaert, wie onze voorzitter het best kent door zonder schroom mooie en ietwat minder mooie fragmenten uit zijn privéleven voor de zaal te gooien. Frank Langeraert uit Hansbeke bleek onze voorzitter het best te kennen.

Dat we voor deze avond een onderkomen vonden in de vroegere cichorei-fabriek Buysse-Loveling en dat we dankzij “het Bolleken” dit complot konden smeden tegen onze voorzitter danken we aan de heer en mevrouw notaris Duerinck op wiens vrijgevigheid en gastvrijheid onze kring voor de, ik weet niet meer de hoeveelste keer, opnieuw beroep kon doen. Het was voor sommige vierders dan ook al bijna middernacht vooraleer ze aanstalten maakten om terug huiswaarts te keren.

(A.B./H.S.)

Mensen van Toen

Familiekundige rubriek

DE HEER VAN NEVELE BEZAT EEN WINDMOLEN IN NEDERLAND

Surfend op de golven van het internet vonden we terug dat Michael Engelbert Maarten De la Faille, heer van Nevele en van de vrije heerlijkheid Poesele een windmolen bezat in Nederland die hij op 22 oktober 1699 verkocht.

De gegevens hierover zijn te vinden in het archief van de stad Utrecht, Schepenbank Hilvarenbeek, archiefnummer 700, inventarisnummer 71 (8), registers van transporten, geloften en delingen enz. uit 1699, bewerkt door de heer Ad Hoozemans, zoals hierna vermeld.

folio: 418v

soort akte: transport

datum: 22 10 1699

verkoper: Michel Engelbert Martijn de Dellasaille

koper: Herbertus Jans Smits

onroerend goed: koren of windmolen

plaats: Hilvarenbeek, Spul

toponiem: Akkermolen

roerende goederen: bijzonderheden: Peter Bruirs heeft in procuratie gehad Michel Engelbert Martijn de Dellaille baron der stede van Nevele vrijheid van Poussele woonachtig te Gent en zijn vrouw Francoisse Cornelis Schoijte dochter van wijlen jonckheer Philips Schoijte in zijn leven borge-meester van Antwerpen en zijn vrouw Anna Marie Chereld Bouwens van der Baeijen, acte gepasseerd voor notaris Jan Baptist Odevare te Gent op 10 oktober 1699 met getuigen, Raad van Vlaanderen, twee leningen aan de Heren Raden van Leenhoven van Brabant die in deze buiten de transport zijn gehouden, de molen ook genaamd den “Hertbeeckschen wintmolen”, (Esbeekse windmolen), zie ook folio 419 copie

André BOLLAERT, Poesele

VAN BACHTE-MARIA-LEERNE NAAR MALDEGEM Strubbelingen rond het onderhoudsgeld voor een onwettig kind

Wie zou er durven vermoeden dat de archieven van het Ambacht Maldegem ons zouden verhalen van de lotgevallen van een familie uit Bachte-Maria-Leerne in het Land van Nevele? De parochies Maldegem en Bachte-Maria-Leerne liggen toch al zo'n 25 km in vogelvlucht van elkaar verwijderd. Het zal hierna duidelijk worden dat onze voorouders niet allen even honkvast waren en niet hun hele leven rond de kerktoren bleven hangen...

Uit de verslagen van een gerechtelijk onderzoek, in het jaar 1756 gevoerd door de baljuw van Maldegem¹ naar de problemen rond het opstrijken van de alimentatie voor een onwettig kind, kon een boeiend verhaal worden samengesteld, waarbij twee families uit Bachte-Maria-Leerne nauw betrokken waren.

Marie Therese Vermeire fa Joos, huisvrouw van Jan Frans Sijmoens, 35 a 36 j. oud, wonend te Sint-Laureins, getuigt *“dat op alderheijlighen vanden jaere 1754 thaeren huijse is ghecommen Godlive Vermeire (haar zus) met een kint wesende een dochterken vraegende aende deposante ende haeren man of sij t'selve kint wilden queecken t'gonne sij declareerde maer oudt te sijn thien a elf daegen ende dat sij daer van verlost was ten huijse van haeren broeder Frans Vermeire (...) dat haeren man daer op heeft geantwoort dat hij t'selve kint niet en wilde queecken ofte houden ten sij dat sij Godlive aen hem declareerde wie den vader van t'selve kint was waer op sij aende deposante ende haeren man heeft gedeclareert dat den vader van tselve kint was Pieter Boudrie coster der prochie van Maria Lerne verweerdre in desen”*.

Hoe Godelieve Vermeire bij haar zus aankwam met een onwettig kind, wordt door andere opgeroepen getuigen in 't lang en 't breed uit de doeken gedaan. Joanne Buijsse fa Laureins, huisvrouw van Marten Merison, 64 jaar oud, wonend te Maldegem op de wijk van Noorthem *“doende alle*

¹ RA Gent, Ambacht Maldegem, nr. 785 (Enkwesten), fo. 174-182.

soorten van hantwerck”, zegt dat zij rond Bamis 1754 is gekomen van Adeghem naar Maldegem in de Warmestraat, waar zij een vrouw vond die haar wenend om bijstand verzocht. Zij ging met haar naar het huis van Jan Van Hecke. De vrouw zei dat ze Godelieve Vermeire was, zus van Frans Vermeire te Maldegem, waarop Jan Van Hecke naar diens huis is gegaan en is weergekeerd met ene Marie Anne (*“toename niet kennende”*), die dan Godelieve met grote moeite geleid heeft naar het huis van haar broer.

Adriaeneken De Weert, weduwe van Pieter Verbiest, 74 jaar, *“doende de fonctie van vroedevrouwe won. inden Biesenpolder phie Ons Vrouwe besuiden Aerdenburgh staeten ghebiet”* kwam ten huize van Frans Vermeire waar diens zuster Godlieve was aan wie zij vroeg: *“wat is dat hier... wiens kint is dat... waer hebt gij dat betraept”*. Godelieve antwoordde dat het kind van Pieter Bouderie was, maar zonder te zeggen dat hij koster van Leerne was. Toen werd ze verlost van een dochttertje.

Joanne Grammens, huisvrouw van Pieter Verwee, 47 jaar oud, wonend te Maldegem, zegt dat de vrouw van Frans Vermeire haar in oktober 1754 - de precieze dag weet ze niet meer - is komen vragen of ze meter wilde zijn van een kind van Godelieve, Frans' zuster. Zij vroeg toen aan Godlieve: *“eer dat ick meter van ul. kint wille sijn gij moet mij seggen wiens kint dat het is”* ... waarop ze zei: Pieter Bouderie (maar niet dat hij koster was) *“... sijnde het selve kint dan dezelfde dag gedoopt in de parochiale kerke van Maldegem”*.

Daarmee was de kous natuurlijk niet af. Godelieve besteedde het kind uit bij haar schoonbroer Jan Frans Sijmoens. Maar iemand - liefst de natuurlijke vader - zou daar voor onderhoudsgeld moeten betalen. En dat bleek niet van een leien dakje te lopen...

Jan Francois Sijmoens fs Joos, 52 jaar, arbeider te Sint-Laureins, getuigt dat hij *“voor het queecken van het selve kint moeste hebben tot seven guldens te maende”*. Na het aanvaarden van het kind zond hij zijn dochter Anne Catherine naar Maria-Lerne om *“gelt over de haudenisse”*. Toen zij daar ten huize van Aernout Bekaert aanklopte om koster Bodry te spreken, vroeg die haar *“stillekens”*: *“compt gij om wat”*, waarop ze bevestigend antwoordde. Bodry zei toen: *“swight mijn vrouwe soude achterdijncken krijgen gaet naer de vroeghmissse naer het ander Leerne ick sal het gelt aen Godlive geven sij sal het Ul. beschicken”*. Godelieve had 2 souvereinen met

I permissie schelling gekregen die zij aan Jan Frans Sijmoens gaf. Die verklaarde verder dat hij met zijn vrouw op Sint-Jansdag 1755 naar Sint-Maria-Leerne is getrokken om voldoening te krijgen over de “*houdenisse*” van het kind, dat evenwel in de maand mei daarvoor was overleden. Hij vond een gelegenheid om de koster onder vier ogen te spreken en vroeg hem “*coster gij moet maecken dat gij mij gelt gheeft ick hebbet van noode*”. De koster antwoordde: “*swight ick sal doen dat wel is*”. Maar enkele dagen later was de koster nog altijd geen geld komen brengen en Sijmoens had toen aan Godlive Vermeire gezegd: “*seght aenden coster dat hij mij niet meer en moet houden drillen, hij moet mij gelt brijgen of ick sal het uut-brijngen ende hem schandaliseren*”.

Sijmoens en zijn vrouw waren toen met de koster afgesproken om op zekere dag bijeen te komen in de herberg “de Roose” op het Sluizeken te Gent. In de keuken van de herberg, was veel volk. Ze zijn toe op “een cleen voutcamerken” gegaan. De koster zei hem toen: “*menschen hoe stellick het nu met ulieden ick en hebbe niet vele gelt (...) ick en can maer acht guldens geven... het is slecht dat ick het selve aen mijne vrouwe ende kinders moet stelen*”. Die woorden vielen niet in de smaak bij Sijmoens’vrouw die onmiddellijk riposteerde dat “*het kint welck sij onderhielden een kint gelijk de andere*” is. De koster beaamde dit schouderophalend. Toen hij zag dat Sijmoens niet tevreden was met de 8 guldens, beloofde de koster om te Allerheiligen de rest te betalen. Hij vroeg wel om het kind goed op te kweken. Sijmoens verzweeg dat het kind al dood was “*om dat hij de volle voldoenijnge vande houdenisse niet en hadde*” en eerst zijn geld wou zien. Uiteindelijk moest hij zijn beklag doen bij de baljuw van het Ambacht Maldegem om aan zijn geld te geraken.

De gerechtelijke bronnen geven hier bijzonder waardevolle informatie die uit de klassieke genealogische bronnen eigenlijk niet tot uiting komt. Ter aanvulling en vergelijking volgt hieronder een overzicht van wat parochie-registers en staten van goed ons leren over de hoofdpersonen van dit verhaal.

A. Parochieregisters Bachte-Maria-Leerne

Judocus VERMEIRE fs Judoci x (1) B.M.L. 28-09-1698 Livina DE RAET fa Livini
 ° ca 1660-70 °ca 1677
 †B.M.L. 16-01-1753 † B.M.L. 10-12-1712

Kinderen, allen geboren te Bachte-Maria-Leerne:

Judocus

° 18-04-1700 (d. 19) p/m Martinus Vermeire loco Judoci V.
 Anna De Boevere loco Marie De Meijere

Maria Livina

° 08-09-1701 (d. 08) p/m Joannes De Vulder
 Livina Dhanens

Livina Francisca

° 10-05-1704 (d. 11) p/m Franciscus De Scrijvere
 Livina Facq

Joannes

° 09-02-1706 (d. 11) p/m Joannes Vermeire
 Petronilla Wannemaekers

Joanna

° 05-01-1708 (d. 6) p/m Joannes Van Hecke
 Maria Vermeire

x (2) B.M.L. 30-12-1712 Livina FACQ

° ca 1685

† B.M.L. 30-01-1750

Kinderen², allen geboren te Bachte-Maria-Leerne:

Guillielmus

° 22-10-1713 (d. 23) p/m Guillielmus Van Speybroeck
 Ludovica Van Wontergem

Maria Anna

° 27-09-1715 (d. 28) p/m Joannes Dhanens
 Maria Dhanens

² De drie in vetjes gedrukte kinderen spelen een rol in het bovenstaande verhaal. Jan Frans Vermeire huwde met Maria Anna Floryn en vestigde zich te Maldegem. Maria Theresia Vermeire huwde met Jan Frans Simoens en trok naar Sint-Laureins. Godelieve Vermeire kon het schandaal in eigen streek vluchten dankzij een broer en een zus die veraf woonden, buiten het bereik van het plaatselijke roddelcircuit.

Joannes Franciscus

° 01-09-1717 (d. 2) p/m Franciscus Facq
Petronilla De Poorter

Maria Theresia

° 25-02-1719 (d. 26) p/m Petrus Vanderstraeten
Maria Theresia Naessens

Godeliva

° 07-08-1722 (d. 07) p/m Joannes De Smet
Catharina Willems

Jacobus° 15-04-1726 (d. 16)

p/m Jacobus Vermeere
Maria Vermeere

Petrus BODRY fs Petri, kosterx x Isabella TUYTSCHAEVER

° B-M-L 14-09-1723

Kinderen, allen geboren te Bachte-Maria-Lerne:

Joannes Franciscus

° 24-10-1745 (d. 24) p/m Franciscus Boedry
Joanna Dick

Livinus Bernardus

° 23-05-1747 (d. 24) p/m Livinus De Munck
Judoca Monica Boedry

Joanna

° 20-04-1749 (d. 21) p/m Thomas Tuytschaever
Joanna Boudry

Joannes Franciscus

° 22-11-1751 (d. 22) p/m Franciscus Boudry
Joanna Dick

Petrus

° 25-05-1754 (d. 25) p/m Petrus Temmerman
Maria Catharina Adams

Joanna Judoca

° 23-08-1756 (d. 23) p/m Judocus Boedri
Joanna Dick

Rosa

° 07-02-1759 (d. 8) p/m Franciscus Clauwaert
Catharina De Clerck

Augustinus

° 10-10-1760 (d. 11) p/m Joannes Begyn
Judoca Tuytschaever

† 06-12-1766

† 10-09-1767

Maria Theresia VERMEIRE
Joannes Franciscus SIMOENS,
weduwenaar M. Th. Vermeire, 64 j.

D. Staten van goed Maldegem

Bundel 292. 09-11-1767. Maria Theresia Vermeire fa Joannis (*sic !*)
† Sint-Laureins 06-12-1766
H. Frans SYMOENS nu ook overleden
R. Petronella Livina SYMOENS
Presenterende aan:
– Jacobus VERMEIRE
– Phillip DE BORG x Goddelieve VERMEIRE
– Jacques VERMEIRE en Jacques CLAEYS voogden
van de 4 kinderen van Francies VERMEIRE
– Arnout BEKAERT⁴ x Joanna VERMEIRE
(broers en zussen van volle bedde van de overledene)
– Marie VERMEIRE
– Livina VERMEIRE met 5 kinderen
(zussen van halven bedde van de overledene)

Uit deze staat van goed blijkt dat Godelieve Vermeire achteraf nog gehuwd is met een zekere Philip De Borg. Waar en wanneer heeft dit huwelijk plaatsgehad?

E. Staten van goed Nevele

Reg. 404 blz. 100 en Bundel 433 n° 593

Judocus VERMEERE fs Judocus

uxor + Livina DERAET fa Livinus + Sint Jans Leerne 10-12-1712

K. Judocus 13 – Marie 10 – Lievijne 8 – Joanne 6.

⁴ Arnout Bekaert kwam ook in het verhaal voor. Anna Catharina Simoens ging bij Bekaert aankloppen toen ze door haar vader naar Bachte-Maria-Lerne was gestuurd. Blijkbaar was Arnout Bekaert de schoonbroer van Godelieve Vermeire.

Verder spuurwerk kan nog meer aan het licht brengen. Waar kwam de kostersfamilie Boudry vandaan? Wat werd er uiteindelijk van Godelieve Vermeire? Is het schandaal dan toch nog uitgelekt in Leerne?

Het gerechtelijk archief van het ambacht Maldegem heeft ons in elk geval een flink stuk op weg geholpen om familiebanden te kunnen leggen tussen personen uit Maldegem en Sint-Laureins in de noordwesthoek van het Meetjesland enerzijds en personen uit Bachte-Maria-Lerne in het zuidoosten van het Land van Nevele anderzijds.

Ronny DEBBAUT, Gent

Uit deze nota blijkt dat in de kerk meestal witte en stro(gele) waskaarsen van een kwart pond gebrand werden, die tien respectievelijk acht groten kostten. Er werden ook stro(gele) waskaarsen van een half pond gebruikt voor de prijs van 16 groten. De prijs van een witte waskaars van een half pond bedroeg 22 groten.

De witte wassen paaskaars, die op Paasavond gewijd en tijdens de hoogmis op de feestdag van Pasen en op de daaropvolgende zondagen tot Hemelvaartdag aangestoken wordt/werd, woog twee pond en kostte 80 groten.

Jan Brackene, die zich op 18 augustus 1619 bezondigd had aan openbare zedenschennis *in de slijtinge van Francois Van Moerbeke* te Hansbeke, moest in zijn hemd en blootshoofds voor de vierschaar verschijnen *met een onghebrande torse van drij ponden* was in de handen die hij vervolgens tussen twee officieren van de heerlijkheid naar de parochiekerk moest dragen en aldaar achterlaten *ten dienste vande heylighen Sacramente*.⁹

Erelonen van de chirurgijn-armendokter (1765-1767)

Jacob Vander Sickel, zoon van Gillis en Maria Moras, trouwde te Hansbeke op 21 september 1750 met Anna-Francisca Verstraeten, geboren te Hansbeke op 1 oktober 1727, dochter van Jan en Godelieve Vande Voorde.

Het echtpaar vestigde zich in een hofstede van 128 roeden, gelegen langs de westkant van *sheerenstraete* ten zuiden van de kerk, tevoren bewoond door leden van de familie Bayens (nu Hansbekedorp 7).

Uit dit huwelijk werden te Hansbeke vijf kinderen geboren, een jongen en vier meisjes: Jan-Frans (°02.11.1752), Maria-Francisca (°13.05.1755), Rosa (°19.02.1758), Albertine (°05.11.1760) en Regina (°26.04.1763).

Jacob Vander Sickel was chirurgijn en door de plaatselijke armendis aanvaard als armendokter. Hij overleed te Hansbeke op 7 juli 1771, 43 jaar oud. Hij werd in de kerk begraven.

⁹ A. MARTENS, *Openbare zedenschennis*, in *Het Land van Nevele*, jg. III (1972), afl. 1, p. 24, 25.

Zoon Jan-Frans volgende hem op als armenarts te Hansbeke. Hij huwde er op 27 mei 1777 met Anna-Petronilla Coddens, dochter van Domien en Maria-Carolina Millecam, geboren te Hansbeke op 7 januari 1750.

Dochter Rosa trouwde te Hansbeke op 10 februari 1778 met Jacob De Winter, afkomstig van Burst-Bambeke, zoon van Domien en Maria Verhoeve, die een jaar tevoren tot koster van Hansbeke benoemd was.

De gedetailleerde opgave (daterend 29.03.1767) van diensten en medicijnen, gepresteerd en geleverd door chirurgijn Jacob Vander Sickel aan arme personen van Hansbeke, is een merkwaardig eigentijds document.

Spesificatie over leverynge van medicijnen ende andere devoiren, gedaen ende verdient aen derversche aerm persoonen ter prochie van Hansbeke, alles ter waerheyt als volgt:

– Alvooren verdient ten huysse van de weduwe Pieter Manhaut den 17 9bre 1765 tot	0	0	8
– Item verdient ten huysse van Aernaut Wispelaere in twee derversche stonden aen vrouw en kindt tot	0	2	8
– Item verdient ten huysse van de weduwe Adrian Van Hulle over het openen van apces ¹⁰ ende verbande tot	0	1	6
– Item verdient ten huysse vande weduwe Joos Bobijn in haer dochters laeste sieckte tot de somme van	0	9	2
– Item verdient aen Tresia Van Hove soo over drij visete ¹¹ naer Bellem gedaen, soo voorders naer Hansbeke gecomen, ende over het leveren van veel derversche borstmiddelen ¹² soo dat het comt te bedraegen uyt oorsaecke van den lanck deurende tijdt tot de somme van	0	14	6
– Item verdient ten huysse van Jan Baptist... in derversche stonden... en kinders tot	0	5	8
– Item verdient aen Betthien Pieters tot	0	1	0
– Item verdient ten huysse van Cornelis De Backer in twee stonden, soo van een sieckte ende het openen van een			

¹⁰ apces = abces, etterbui, ettergezwel.

¹¹ visete = visite (Fr.), bezoek

¹² borstmiddelen = medicijnen voor borstziekten.

<i>apostume</i> ¹³ <i>onder de oxcel ende medegaende ceure</i> ¹⁴ <i>tot de somme van</i>	0	7	0
– <i>Item verdient ten huysse van Joannes Manhault in twee stonden tot</i>	0	2	6
– <i>Item verdient ten huysse van Jacobus Lagon over het cureren van een beenbreucke in het os tubila</i> ¹⁵ <i>tot</i>	1	0	0
– <i>Item verdient aen de weduwe Phluppe Braet in drij derversche stonden ofte sieckten tot de somme van</i>	0	9	4
– <i>Item verdient aen de weduwe Pieter Vermeire van den 27 july 1765 begonnen curen tot ende met den 29 8bre 1766 ende soo over het leveren menigte medicijnen als purgative</i> ¹⁶ <i>en duretia</i> ¹⁷ <i>als de pillschijven</i> ¹⁸ <i>bora en pill cienta ende noch voorders breder bij de handt vermeldt, maer om de lanckheyte van het schrijven hebbe dese hier maer alsoo in het koorte opgesteld twelcke comt te bedraegen in dese tijdt voornoemt over de medicijnen tot de somme van drij pondt vijf schyllingen drij grooten courant</i>			
– <i>Voorders noch verdient aen de voornoemde weduwe buyten dit voorseyde post over alle daeghen het verbinden van een ulceratie</i> ¹⁹ <i>met vier groote plumecolen</i> ²⁰ (?) <i>met uugt</i> ²¹ <i>baselien</i> ²² <i>en desenste</i> ²³ <i>bestreken, ende noch voorder het ander been bestreken met uugt nutritive</i> ²⁴ <i>om te conserveren van ulceratie in te comen, ende dit begonnen verbinden van den 24 augustus 1766 tot ende met den 6 9bre, ider dagh genomen op ses grooten courant met het leveren van de salve, comt tot de somme van</i>			

¹³ apostume = gezwel (Verwijs-Van Dam).

¹⁴ ceure = cure (Fr.), kuur.

¹⁵ os tubila = tibia (Fr.), scheenbeen.

¹⁶ purgative (Fr.) = purgeermiddel, purgerend.

¹⁷ duretia = diurétique (Fr.), plasmiddel, urineafscheidend.

¹⁸ pillschijven = tabletten van geneesmiddelen.

¹⁹ ulceratie = ulcération (Fr.); verzwering.

²⁰ plumecolen (?) = ws steenpuisten

²¹ uugt (?) = ws jeugd, sap

²² baselic (Fr.) = balsemkruid, ettermakende zalf.

²³ désensibiliser (Fr.) = minder gevoelig maken

²⁴ nutritive (Fr.) = voedzaam, voedend.

*I 16 0 soo dat het tsaemen comt te bedraegen over
de voorseyde weduwe tot*

$$\frac{5 \quad 1 \quad 3}{8 \quad 15 \quad 3}$$

*Ontfaen bij mij onderschreven den inhalt deser 29 maerte 1767
Jacobus Vander Sickel*

Deze specificatie, die aan de armmeester ter betaling werd voorgelegd, nam het niet zo nauw met het beroepsgeheim. De *devoiren* van de chirurgijn betroffen benevens niet nader vernoemde ziekten, een hardnekkige borst-ziekte, een beenbreuk, een etterbuil, een gezwel in de oksel, een verzwering op het been. Voor een gewoon huisbezoek vroeg de heelmeeester nagenoeg een schelling, voor een verzorging (aan huis) zes groten of een halve schelling.

Erelonen van een licentiaat in de medicijnen (1767)

Pieter-Frans Van Waesberghe, licentiaat in de medicijnen, afkomstig van Waarschoot, huwde op 21 mei 1765 te Hansbeke met Joanna-Catharina Braet, geboren te Hansbeke op 24 februari 1740, dochter van Pieter-Frans (baljuw van de heerlijkheid) en Judoca Vande Woestijne.

De geneesheer vestigde zich te Hansbeke, alwaar acht kinderen geboren werden, vijf jongens en drie meisjes: Catharina-Coleta (°05.03.1766), Bernard-Frans (°09.12.1767), Maria-Elisabeth en Rosa tweelingzusters²⁵ (°18.11.1768), Jan-Frans (°04.04.1771), Louis-Frans (°16.10.1774), Pieter-Frans (°14.07.1778) en Louis (°17.01.1782).

Het echtpaar verloor vijf van de acht kinderen: Bernard-Frans (†08.02.1768, 3 maand), Rosa (†23.04.1770, 18 maand), Pieter-Frans (†15.01.1779, 6 maand), Maria-Elisabeth (†03.06.1779, 10 jaar) en Louis-Frans (†07.03.1780, 5 jaar oud).

²⁵ Opmerkelijk is dat de tweelingzusters, die op 18 november 1768 omstreeks de middag met een tijdsverschil van een driekwartier geboren werden, nochtans niet op dezelfde dag gedoopt zijn. Rosa ontving het doopsel op haar geboortedag, Maria-Elisabeth 's anderendaags. Het parochiaal doopregister bevat niet één maar twee doopakten.

Ook dokter Pieter-Frans Van Waesberghe visiteerde in de jaren 1765-1767 arme mensen te Hansbeke, vermoedelijk in ernstige ziektegevallen op verzoek van de chirurgijn-armendokter. Op 4 november 1767 ontving hij zijn erelonen uit handen van de armmeester op voorlegging van een desbetreffende nota.

Specificatie over levering der medicamenten ende doen der visiten van den aermen:

– ten eersten over Pieter Claey's de somme van twee pont seventhien (sic) schellingen	2.	16	0
– ten tweeden over Joanna Coquet de somme van een pont twee schellingen	1	2	0
– ten derden over Joris Lievens de somme van vier schellingen	0	4	0
– ten vierden over de weduwe van Francies Claey's de somme van ses schellingen	0	6	0
– ten vijfden over Francies Claey's de somme van negen schellingen		<u>0</u>	<u>9</u>
		<u>4</u>	<u>17</u>
	komt saemen	4	17 0

Ontfangen over den aermen de somme van 4.1.3 Act(um) desen 4 novembris 1767.

P.F. Van Waesberghe med. lic.

De specificatie vermeldt het aantal huisbezoeken niet, noch de verrichte prestaties, noch de geleverde medicijnen. Het privaat karakter van de geneeskundige tussenkomsten werd niet geschonden. De visitatie bij Joris Lievens ten bedrage van vier schellingen laat evenwel vermoeden dat het ereloon van licentiaat Van Waesberghe voor een huisbezoek minstens viermaal groter was dan dit van chirurgijn Vander Sickel.

Albert MARTENS, Gent

SPROKKELINGEN UIT DE KRANT

Hansbeke - Begraving van den Eerw. Heer pastoor Maenhout

Dinsdag, laatst, had, alhier, onder eenen grooten toeloop van inwoners der gemeente en van het omliggende, de lijkdienst en de begraving plaats van den Eerw. Heer Maenhout pastoor der gemeente.

De veldwegen ten alle kante, kronkelend tusschen de golvende korenakkers, waren vol begankenis en de parochianen, aller gehuchten en naburen vulden de dorpstraat. Een lange stoet, betaande uit de burgerlijke overheden al de geestelijke genootschappen en burgerlijke maatschappijen der gemeente, met hun door rouwfloers omhangen vaandel aan 't hoofd, leidde plechtig het stoffelijk overschot van den duurbaren herder door een dichte haag schoolkinderen, ter kerk, die prachtig in rouw was getooid. Om 10 ure ving de plechtige koordienst aan. Op verzoek van den duurbaren aflijvige werd de indrukwekkende mis van Gevaert uitgevoerd en tijdens de offerande, welke ruim drie kwart uurs duurde, werd de marsch van Guilmant ten gehoor gebracht. De uitvoering dier beide werken was perfekt. Na den dienst werden aan het graf twee roerende lijkredenen uitgesproken: eene door M. Van Vynckt, namens den kerkraad, en eene door M. Vuylsteke, namens het gemeentebestuur en de maatschappijen. Beide waren vol waarheid en loofden de verhevene dienstdeugden, van den overledene: zijnen iever voor den luister van het Huis Gods en zijne werkzaamheid tot heropbeuren en stichten van geestelijke genootschappen.

God loone hem voor het goede door dien ieverigen priester tot stand gebracht.

(Bron: De Gentenaar-De Landwacht 37^e jaar - Vrijdag 28 mei 1915 - N° 125.)

Merendree - Gesneuvelde soldaten

Zaterdag voormiddag zijn op het kerkhof van Meerendree, de soldaten begraven die aldaar op 13 Oktober 1914 tijdens het gevecht gesneuveld zijn en ter plaatse waren begraven.

De lijken dezer dapperen, allen deelmakende van het regiment der gidsen, werden op eene afzonderlijke plaats ter aarde besteld. Ziehier de namen der gesneuvelden:

J. Jambon, 1^e regiment gidsen, Nr 17753 van Spa (Luik): G. Neefs, 1^e regi-

ment gidsen van Berthem (Brabant); Alfons Roelandts, wachtmeester, 1^e regiment gidsen, matrikuulnummer 17546, herkend door zijn ouders te Vilvoorde wonende. De vierde is onbekend.

(Bron: De Gentenaar-De Landwacht 37^e jaar - Woensdag 2 juni 1915 - N° 129)

Nevele - Bloem

Dinsdag zal er bloem verkocht worden, een halve kgr. per hoofd, aan 55 centiemen. Donderdag geschiedt er eene eerste verdeling van rijst, een kwart kgr. per hoofd aan 65 centiemen den kilogram.

Werk der Voeding

Voortaan zullen de bons van het Werk der Voeding uitbetaald worden den 1^e Dinsdag der maand van 4 tot 5 uren namiddag, in het gemeentehuis.

(Bron: De Gentenaar-De Landwacht 37^e jaar - Zondag 13 en Maandag 14 juni 1915 - N° 139).

Roger TUYTSCHAEVER, Gent